

పాదుకాపట్టాభిషేకము.

CHENNAI

ఇది

కొడాలి సత్యనారాయణరావు

గారిచే రచియింపఁబడినది.

రెండువూర్సు 1000 పుటలు.

ప్రకాశకుడు :

కురుకూరి సుబ్బారావు.

బుక్ సెల్లర్ అండ్ పబ్లిషరు,

భీమడోలు, పశ్చిమ గోదావరిజిల్లా.

కాకినాడ:

స్కెప్ అండ్ కో., కె. సుబ్బారాయ సోదరులచే

ముద్రింపఁబడియె.

కావ్యరత్న రిజిస్టర్డ్]

1927.

[మొదల 1—0—0.

ఊర్వశీశాప విమోచనము:

వల 0—12—0 మాత్రమే.

ఇది శ్రీ అయినాపురపు సుందరరామయ్యగారిచే రచియిన
బడినది. అన్నిరసములు యిందుగలవు. ఇందుకు శచీరంభలతో సరస
సల్లాపము. దూర్వానుకు ఊర్వశిని యిప్పించమని యిందుని కోరుట.
ఊర్వశిని ఇందుకురప్పించుట. ఊర్వశి బెట్టుపరిచేయుట. ఆఖరకు
వచ్చుకొనుట. దూర్వానుకుతనఉద్యానవనముగానికి వెళ్ళి, కామముతో
తపించుట. ఊర్వశి వచ్చుట. దూర్వానుకుపైబడబోవుట. ఊర్వశి బెట్టు
పరిచేయుట. దూర్వానుకు కోపగించి ఊర్వశికి శాపము యిచ్చుట
ఊర్వశి గుర్రముఅయి విక్రమిసేయనకు దొరకుట. కీకృష్ణుని కుమార్తె
యందైన మన్మథుడుకూడాఊర్వశీగుర్రమునిమిత్తంబ్రయత్నముచేయుట
మన్మథుడు యీగుర్రము దొరికేవరకు నీల్లాహారములు ముట్టను అని
వ్రతిజేయుట వారదుడు మన్మథుడు విక్రమిసేయదగ్గరకు గుర్రము
కావలయునని వెళ్ళుట. విక్రమిసేయకు గుర్రము యివ్వనని చెప్పట.
మన్మథుడు నీవని వట్టించెదనని వ్రతిజేయుట. విక్రమిసేయకు అనే
మన్యుని శరణుకోరుట. మన్మథుడు అభిమన్యునివద్దకు అక్రూరునిర
యభారిగా బంపుట. అభిమన్యుడువిడువనని చెప్పట. అభిమన్యుమన
ధుల యుద్ధము బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులు వ్రత్యుత్తమై యుద్ధవ
నాపుజేయుట. ఊర్వశి శాపవిముక్తయై మనుష్యరూపము పొందు
చాలా అద్భుతముగా నుండును. ఇదివరకు అనక వేలవ్రతులు ఖర
అయినవి కొలదివ్రతులుమాత్రమే గలవు. త్వరవడును. త్వరవడును

వలయువారు:—

కురుకూరి సుబ్బారావు బుక్కు సెల్లర్,
భీమడోలు, కృష్ణాజిల్లా.

శ్రీరామచంద్ర.

పాదుకాపట్టాభిషేకము,

ఇది

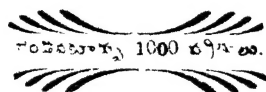
మీసారు అంధ్రనాటక కళాసంఘమువారిచే నువ్వర్ణవలకము

బహుమతి పడిన నువ్వర్ణవలకము, "భక్తకవీరు"

మూలము బహుమతి కలగలదు

కొడవ సత్యనారాయణరావుగారిచే

రచించినది.

కళాటవకర్త

కురుక్షాత్ర సుబ్బారావు

బుల్డోజ్ అండ్ కల్లెక్షన్.

హైదరాబాద్, తెలంగాణరాష్ట్రం.

కె. సుబ్బారాయసాదగులచే స్కేప్ అండ్ కో., హై

మద్రాసు.

కాకినాడ.

1927

కాపీరైట్]

[వల 1-0-0

ఉపోద్ఘాతము.

—(1919) (1) (1919)—

చారిత్రకమహాశయలారా ! మదీయకృషిరీతనాటకములలో నియ్యది ద్వితీయము. ఇదియుకూడ నస్వతంత్రనాటకంబగుటచే విపులంబగు పీఠిక వ్రాయవలసినది. నేను హేలాపురిలో నడుగుబెట్టిన దాది నామిత్రులవలన గలుగుచున్న యాదరణీయము, నాటకరచనా ప్రోత్సహము వర్ణనాశీలంబగుట నవ్వారి యుగ బెట్టుల దీర్ఘకాలమునా యను భీతి జపించుచున్నయది. గాఢాము అధాన వివిధ గాటకములుగా వ్రాయవలసినదని నాసంపూర్ణగాఢామునాటకముల నిర్వహణ మెక్కుడగుటచే సంకూచియ్యకొని ప్రత్యేకమున దీనినిరచి యింది శ్రీకుప్పిలి కృష్ణమూర్తి కన్నయ బ్రదర్శనాధికారానాధ్యక్షాధికారికంబున కంపుకొంటిని. తప్పల తమింపునుని వేడుకొనుట తొలిచాటియగుటచే సందుల విశేష మేమియులేవందున వాగ్దేహములు మాగ్దేహములుగా భావించుకొని యింకను మెక్కుడుగఁ బ్రోత్సహమునగ వేడుకొనుట యుత్తమునా ముక్కుకొనుచున్నాఁడ. స్త్రీధర్మతనాటిలాఘాలరగు మీరు యీనాటకరచనకుఁ గల శారవాలు లగయుచున్నారు. కాన నేను విస్తరించనక్కఱలేదు. కృదగ్గకులు విరాధిని నాటానుమతిని బహుమే కృదగ్గించి అకాక యని వేడుకొనుచు, కృమరగాకర్తలకును, ముద్రానియాధి కారులకును, ప్రోత్సహకులకును నదా కృతజ్ఞుడనై వందనశతము లర్పించుకొనుచు నింతటితో విరమింతు.

ఇట్లు విధేయుడు,

కె. నర్సనారాయణరావు.

ఈ నాటకమునందువచ్చు పాత్రలు

పురుషులు.

1 నూత్రిభాగరు.

2 దశగనుడు.

3 రామగుడు.

4 లక్ష్మణుడు.

5 భరతుడు.

6 శశుభముడు.

7 వశిష్ఠుడు.

8 సుమంత్రుడు.

9 సేవకుడు.

హరిశ్చంద్రులు మామూలు.

స్త్రీలు.

1 కృతి.

2 మంధర.

3 కాశ్యప.

4 సుమతీ

5 సీత.

పాదుకాపట్టాభిషేకము

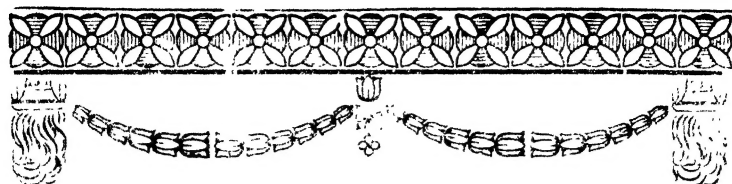
—
[నాంది]

చ. జనకుని కాసనంబు శిరః • సావహించి వవాంతరంబులం
దున వసియించెనేని గృహ • తోడఁ ద్విశోకములేలుచుండి కాం
తినిఁ దన సత్యమార్గమును • దెల్లముగాఁగను జాతినట్టి స
ద్గుణుడగు రామభద్రుఁడు స • దన్యులనేలెఱుఁగఁతనిచ్చుట.
(నాంద్యంతమున సూత్రీధారుఁడు పువేళించి) పదస్యులారా!
నేటిరాత్రి తమ సమక్షంబునఁ బ్రదర్శించుచున్న యీ పాదుకా
పట్టాభిషేకనాటకమును.

గీ. శాతమసరోత్పజుండు; వేం • కయ్య మంతి
నుతుఁడు శివరామకృష్ణుని • సోదరుండు
సత్యపుల దీవెనలఁబొందఁ • బాలువాఁడు
వ్రాసెను గొడాలి సత్యవా • రాయఁబాడు.

శ్రీ రామాయణాంతర్గతగాధయగుటఁగలదో సంబులక్షమించుచు
కేవల రసగ్రహణాభిలాషులరై యానందింప వేడుకొనుచు
సంగీతపురస్కరంబుగ నాటక ప్రారంభమునకై వలయుపాత్రం
బుల నాయత్తపటువఁ జనియెద.

(నిష్క్రమించును.)

శ్రీరామచంద్ర
హనుకాపట్టాభిషేకము.

(సభమాదిము.)

(సదేశము దశరథునియాస్థానము.)

(సదేశము దశరథునియాస్థానము.)

దశ—సభాసమిలాదా !

౧. సభాసమిలాదా వానలుగుచు నా ♦ ర్హించి; తిరిగి
కానములొనగి, భర్త మా ♦ గ్గానువర్తి
వగుచు కాజ్యంబునేలి వి ♦ ఘృతజెందె
యన భరించితి సర్వ సా ♦ ఖ్యంబులేను.

నాతియు సేలకొలుది వత్సరంబు లీప్యస్వభారంబు వహించుటచేతి,

౨. సార్థకమునచ్చి మునుతెలు ♦ బడుటనొడలు
మిర్బలత్వంబు జెందె, సె ♦ జోషముగను
రాధువుని రాజుజేసి వి ♦ శాంతి జెంద
దలచి యున్నాడ నాడు స్వాం ♦ తంబునందు.

ఓ వశేష మహర్షి చంద్రమా !

౩. సకల విషయంబులను బోధ ♦ సలిపి, పూర్ణ
పండితునికేసి మారాము ♦ వలనడగిన

నుతులఁ గైకొన్న మీరలే ♦ యరిని యెడలఁ

బ్రేమనునుబూని లగ్నంబుఁ ♦ బెట్టవలయు.

పశి—రాజేంద్రా! సర్వాధికారులగు తా. . . దలండుకొనిన వివ
యంబు సర్విజనా ది. . . శ్రీరామచంద్రుని యభి
ప్రాయమున గాఢగైకొనబడు ధైర్య మేమోయని దల
చెద.

దశ—దేవా! రాఘవుని యభిషేకము నెట్లులే బుచ్చుకొందము
గాని రాఘవుడు రాజగణేశయజ్ఞమును దగియున్నవాడని
తెలుసు దృష్టిగలవా?

పశి—రాజా! అందునఁగూర్చి వేషయదాగ వలయునా? సకలవిద్య
లయం దసమాన వాండ్రెల్లఁ గడిపి, బాహుబలంబున
మిన్నయై, పెక్కు పెక్కు సుల నెక్కుడగించి, సకల మునివండ్
తుడై, రాజకార్యనిర్వహణ తంత్రజ్ఞుడై, ప్రజామోదితుడై
సుగుణాభి రాముడై, శాంతిమూర్తియై, సత్యవాక్స్వరీపాలనా
దక్షుడై, యశోన్వితుడై, పరమ పావనమూర్తియై, వెలు
గొందు శ్రీరామచంద్రమూర్తియేమి? సింహాసన విధిష్ఠి
నర్హుడు గాకుండుటేమి? అందునఁగూర్చి మీకట్టియ సమాన
మేలఁ గలిగినదో తెలియకున్నది.

దశ—ఋషిచంద్రమా! అందులకుఁగాదు!

గి. భారము వహించియెఱుంగని ♦ బాలుడగుట

రాజ్యతంత్రంబు నేరని ♦ ప్రాయమగుట

కష్టసుఖము లెఱుంగని ♦ కార్యమగుట

బురురఁ దర్హుడె? యివృథం ♦ చడిగిరాడ

వతి—అట్టి యనుమానములతో బనేమియు లేదు. రాజా! రాముడన పామాన్యఁ డనుకొనుచుంటివా? బాలుడని దలంచుచుంటివా? ఆతంజవ తారమూర్తియనియు, సకలకార్య నిర్వహణ దక్కుండనియు, దుష్టశిక్షణ, శిష్టరక్షణ పరాయణుడనియు, నీవఱకే విసియుంటివి. అంతయు గాక నీ బాల్యమునందే మొన్న మొన్న యతఁడొక్కఁడైన యమృతకార్యంబుల మఱచితిరా?

మ. సననింబునక బరిరక్షణ నా సలవన్ • చాపంబునున్ నాల్పి శా
త్రైవ నిగూలముఁజేసి, గాధనుతుచే • తక మన్ననన్ జెందఁడే?
శివచాపం బవలీలఁదంచు మునులా • శీర్వాదముల్ సల్పు రా
ఘృణఁవా జానకిఁజెట్టఁబట్టఁచోశ? లే • క్కా? వాసికీకార్యముల్.
దీక్షియ,

గీ. పతియిడిన శామున కాయి • వలెను బెక్కు

వత్సరంబుల వడియున్న • వనికె నిట్టె
కాలితోఁ దాకి శాపమో • క్తంబొసంగి
వడి సహస్ర నితంసు గా • పాడలేదె?

అంతయుగాక నదృశ్యరూపులై మింటనిలచి ముని యధ్వరంబున
రక్తధారలు గురిపించినరక్కసులఁ గిక్కురుమనకుండ నుక్కడ
గించినదెవరు? రాముడేగదా? ఇత రాచకియ వ్యవహారి
ములయం దందురా?

గీ. కొలువుఁ దీటిచియున్న వే • లలను మీదు

యంక పాలిని ముద్దుగా • సధివసించి
రాజ్యతంత్రంబులను సతి శ్రద్ధనఱిగి
తగిన జాగ్రతలోనుండ • దశరథేశ.

కాబట్టి నిస్సంశయముగ నానుచుండమూలకాని భుజియేయవచ్చును.

దిశ—అట్లయిన నచివరా! సుమంతా! నీవేగి శ్రీరామ నిలకు దీసికొనిరమ్మ.

సుమం—చిత్తమ. (అని వెడలి రామునితోఁ బ్రసేమి.)

రాము—గురువర్యా; తండ్రీ! నమస్కతులు.

దశ, పతి—శ్రీరామచంద్రా! కామితార్థఫలస్థితిరస్తు గూర్పుము.

రాము—(హాగుచుండి) జనకా! అత్యంతాపునరంబుగా నన్ను బివనంపిన గతంబెఱిగించి నాపినలకు విందొసర్ప పిఁజెద.

దిశ—కుమారా!

సీ. సుతులు, సుతులందు, నాపోయి ధ్రుతువొనర్చి
యీశు కగుణారసమనగ్ధుఁ ధూచినాడ
సకల సౌభాగ్యయుతుల వి ధారదులను
నానందముల, సుగుణాఘ్న ధైవమిమ్ము.

అట్టివీరూ,

సీ. విధివిరామము లేకుండఁ ధెద్దకాల
మును భరించిన యాభార ధమును వడల్పి
నగిన విశ్రాంతిఁ గలిగించి ధదైవచింత
నమున నన్నుఁతురవి నమ్మి ధనాడ మదిని

అ దిఱిలో నను బెద్దపాడవు. మదాజ్ఞా పరిపాలనా దీక్షాబద్ధ కంక
ముడవు. సత్యమార్గానువర్తివి. శమదమాది సద్గుణంబులుగలి
గి రాజ్యలునాడవు. నీతివిశారదుడవు. నీకు విశేషించి తెలుప
వలసిన విషయంబులు లేవు. కాన,

గీ. తగినదార్థములేదు, వా ధర్మమువచ్చు
మొదలు ముడుతలువదె శ్రమఁ ధర్మగణాల
యీధరాభారమునుమోసి యింపుమీరఁ
దగిన విశ్రాంతిసంపాదించు యోగము.

రాము—అంతటి, తమయాజ్ఞయొనచో దప్పదు. కాని,
గీ. పోయియున్న బాలుడను ధరా ధర్మముని
కార్యములఁ జక్కఁజూపఁగాఁ గలుగుదొక్కఁ
బహుళ విషయాలులను నేర్వ వలెనుగాదె
గురులసన్నిధి శుశ్రూషఁ గోరిచేసి.

అంతయుగాక,

గీ. భరతశత్రుఘ్ను లిటలేరు ధర్మశః
నట్టివైభవమెట్టులే పండదగును
వారువచ్చినపీడవ మీ వాంఛరీతి
సలుపరాదొక్కో మీదుము చ్చటలుదీర.

దశ—కాలకా! నీవు చెప్పిన విషయాలు లాలోచించుచుదగినవేగానివాని
తియింతయుఁజూడ యేవేళకేమో యనునట్లుగానుండుటచే జా
గ్రహవస్థయందున్న రిన్నుఁ బట్టభద్రునిగావించి నాముచ్చ
టఁదీర్చుకొండనుభ్రాంతిచే నిట్లు తొందరపడుచుంటిని అంతి
యేగాని భరత శత్రుఘ్నులులేరనుచింతవాకుమాత్రములేజా?
వారువచ్చుదనుకఁజూడ జీవింపఁగలుగుదునను ధైర్యమునాకంత
కంత కంతరించుచున్నయది. ఇకరాజకీయవ్యవహారములను
నేర్పుటవిషయమంత గొప్పదికాదు. కాలక్రమమున నదియె
వట్టుపడఁగలదు. దానికింతవిచారమేల? చూడు,
గీ. రాజ్యధరిణులవాది మ ధర్మములఁదెల్పు
చుండనీకండగా నసి యుండుగలడు

సర్వవిషయములను బెల్లఁ + జాలి నీకుఁ
బోడునీడగ మన నుమం + తుగ్గిండునుండు.

తెలియనివిషయముల వారివల్లగ్రహించుచు, నితివిచారదుండ
వై చక్కఁగా రాజ్యమును జరిపాలించెదగును? కాననాయా
జ్ఞ నుల్లంఘింపవని తలంచెద.

రాము—తండ్రి! తమయాజ్ఞయట్లయైనచో మారుమూటాడఁగలనా?
మీయిష్టానుసారముగఁగానిండు.

దశ—అట్లయిన నోవశిష్టభగవానుడా! రాముండునాయాశయమీడె
ర్ప బద్ధకంఠుడయ్యె గావున నుశుమూర్తము నిశ్చయించఁ
దగును.

వశి—రాజా! దానికింక విచారణమే? ఎల్లుండి బాగుగ నేయున్నది,
పట్టాభిషేక ముఁజూర్చిన మవశ్యమాచరింపదగును.

దశ—చిత్తము, రామా! గురువులరగు వశిష్ఠులవారు ఎల్లుండి నుము
మూర్తము నిశ్చయించినారుగాన,

గీ. నీవునతితోడ నుపవాస + నియతినండి
నిద్రయినుబోక పారిని ధ్యా + నించుచుండి
రేపు గడుపుచు నెల్లుండి + తేడుగాఁగ
సిద్ధముగనుండు పట్టాభి + షేకమునకు.

రాము—తండ్రి! అట్లనే గావించును. నాకింక సెలవొసంగదరా?

దశ—మంచిది బోయిరమ్ము.

రాము—గురువరా! వందనంబు. తండ్రి! నమస్కరింతును. అని
నిష్క్రమించును.)

దశ—మంత్రీపుంగవా! నగరవాసులెల్లరుఁ డమగృహంబులఁ జక్కఁగ
నలంకరించుకొనునట్లును, రాజమూర్తములన్నియుఁ జరిశుభ్ర

వరచి చక్కని యేర్పాటు లొనర్చునట్లుగను, రాజమందిరము
లన్నియుఁ దగులీరిని జక్కవఱచునట్లును, వట్టాభిషేక మహోత్స
వంబునకు వలయునమస్త వస్తువులను సమకూర్చుటయందాయా
యద్యోగులు, సేవకులు, నప్రమత్తులై మెలంగు నట్లును, దగు
కట్టుకాటులఁ జేయుటయేగాక, వ్యవధిలేనందున రాజబంధువు
లెల్లఱకు సకాలములోఁ జేరులాగున శుభలేఖలంపుటయందు
వలయు నేర్పాటులఁ గావించి, కరితరగాదిసంబోహంబును
రాజలాంఛనములగు దిరీసులతోడనలంకరించుట కనువగువార
ల నియమించి, మహోత్సవమునకువలయుమంగళవాద్యకులను,
ఠిదితరవాద్యకులను, రప్పించి వర్ణవిభేదములేక సమస్త జనులా
హ్వనింపఁబడుట కేర్పాటులఁ జేయించి యామహోత్సవంబు
ననెట్టి కొఱతలు లేకుండఁజేయు భారమును వహించి, తత్కా
ర్యనిర్వహణంబున కేమూల్యింబును జాగుచేయఁ పొమ్ము.

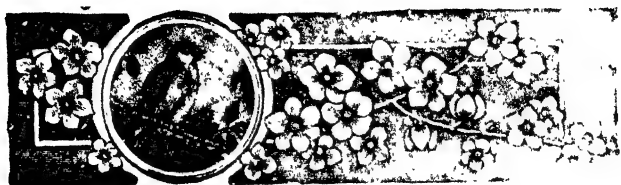
సుమం—చిత్తము, సెలవుఁ గైకొనియెడను. (నిష్క్రమించును)

దశ—జేవా! వట్టాభిషేక మంటపాలంకారాది కార్యము లొనరింపిం
చుభారము స్వయముగాఁ బూనుకొంటిని, గావున నేటికిఁ
గొలుపుఁజాలించి పోవుదమా ?

పశి—మంచిది. అట్లనే పోవుదము.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

శ్రీరామచంద్ర.

పాదుకా పట్టాభిషేకము.

ద్వితీయాంకము.

తైల మందిరము.

(ప్రవేశము మంధర)

మంధ—(తనలో) ఏమీ! ఈ ఘోరాలంకారవైభవము. గోడలకు
వెల్లులు వేయువారు, కేగురులు పూయువారు, తోరణములు
గట్టువారు, వదిలులు వేయుచున్నవారు ఎందులకో? (వినుట
నభినయించి) ఈవజ్రబలకోలాహలమేమి! ఆ మంగళవాద్యంబు
లెచ్చటవోటి, బ్యాండులేగాదు, బాకలేగాదు, తామలేగాదు,
రంజితేగాదు, వజ్రబలందఱు బరుగులెత్తుచున్నా రెచ్చటికి?
విన్నటి దినమున లేచివైభవము నేడియె కలిగినదేమిచెప్పుమా!
ఈబండ్లన్నియు వస్తువులను సరఫరా చేయుచున్న రెచ్చటికో?
అదేమి! ఆ అరుగులమీదఁ జేరి పెట్టెలలోఁ బాతిపెట్టిన దిరి
నులదీసి బాగుచేయు చున్నారు. ఎటు దిలకింతుమిన్నను శ్రీ
హరినామసంకీర్తనంబునఁ దన్మయత్వంబుఁ జెందినవారలేగాన
వచ్చుచుండిరే? అసంఖ్యాకములగు దీపములఁబెట్టి గౌనుసేజు
బును వెల వెలఁ బాటునట్లు కేయుచున్నారు. తిరుగాఁబుగనా

మంబుల దిద్ది యీ వరుగులెత్తుచున్న సాలానులు తమ కట్టు
వంచె లేగతనున్నవో కూడ చూచుకొనకున్నారేమంటే యీ
ద్రవము వచ్చినదో! ఈవాడావునుల కిది కారణమున తెలుపు
వారొక్కరును గానరాశేమి? కొత్తిమిడిట్టలవలె. పీలకల
నగరమైచుకొనుచు తమ ధూరీణంబులఁ జేరఁ బుచ్చుకొని
కోలాహలము చేసికొనుచు నంతటిందనగాఁ బోవుచున్నారెం
గులకు? (చెవియొగ్గి) ఏమిటాచాటింపు విందము. ఓరీ! జాఫీ
కుడా ఏమనుచున్నాడవు. రామచంద్రయ్యకుఁ బట్టాభిషేక
మా? అందులకా? యీకోలాహలములు, యీబుజుగులు, యీ
యరుకులు, యీభజనలు, యీమంగళవాద్యంబులు, యీపురా
లంకారములు? ఏలావున నెచ్చటనేమి కయైనను నాకన్నులాఱఁ
జూడఁ జాలనే? అందునను శ్రీరామచంద్రుని పట్టాభిషేకము
నకు నేనోర్చుకున్నా? ప్రిబలవిరోధియు నాగర్భశత్రువునగు
రామున కింతటి వైభవము జరుగుచుండఁగా నేనా యీకొ
నునది? అదియేమి వైభవీర్యమో గాని రామనామంబు నాచె
వులఁ బడినతోడనే నాహృదయంబునఁ గోధాగ్ని బ్రజ్వలెల్లు
చుండును. స్వభావసిద్ధముగ నీర్వాణవేతురాలనగు నేనింతటి
వేడుకఁ జూడఁజాల! చూడఁజాల! ముమ్మాటికిని చూడఁజాల
ను. చిన్ననాడు చేసిన వరాధవమునకుఁ బ్రీతికార మనుకొన
నిమ్ము. నుష్టస్వభావయై ప్రితి శుభ కార్యమున కిట్టివిఘ్నమున
రించుచుండు ననుకొననిమ్ము. ఎట్లయినను నేనిట్లు దీక్షార్థ
మునకు భంగముచేసి నీటవలయును. లేనిచో నాయూరు పేరు
కూడ చూపుమాయును. కాన నానెచ్చలియగు కైకేయి నెట్ల
యినఁ బోత్సహించి నాయత్నమున సఫలీకృతమనోరథురాల
నయ్యెడఁగాక. (ప్రీతాశముగా) కైకేయీ! కైకేయీ! పుట్టి

మునిగిపోవుచుండ, హాయిగా నిద్రించుచుంటి వేమమ్మా !
లెమ్ము?

శైక—(లేచి తొందరగా) ఏమిమంధరా ! ఇప్పుడింత తొందరగా
నిద్ర లేపితివి? ఇంకను చెల్లవారినట్టుల లేచి?

మంధ—ఇంకను చెల్లవాడలేదా? మన జన్మయే తెల్లవాడినట్లున్నది.
తేవతినండి మన బ్రతుకకుగనా? లేలెమ్ము.

శైక—మంధరా ! ఏమి? ఏమి?

మంధ—ఇంకా యేమి యేమనుచున్నావా? సిక్కిమైనఁ జెముకువచ్చి
నా? విను మా కోలాహలము గొంతులు బద్దలగునట్లుచేయు
చున్న ఆ హరినామభజనలు, నానావిధమంగళవాద్యములు,
ఇట్లు వచ్చి చూడుము. పురఁబంతు నెట్లలంకరింకఁబడి
నదో ?

శైక—అవును. ఈవాదావుడు లన్నియు ఎందులకో?

మంధ—ఎందులకా? రామకృష్ణాభిషేకముట

శైక—మంధరా ! నిజముగనే ?

మంధ—ఇందబద్ధము కూడనా ?

శైక—అవు ! ఎట్టి శుభవర్తమానము వినఁగల్గితిని?

గీ. సత్యమార్గానువర్తి వి + తారదుండు

సుగుణములభిని రాముఁడి + త్సోదినేలు

భాగ్య మెన్నార్థకజ్యౌఁ బా + వనరఁజెందె

వీరులీనాడు శుభవార్త + వినిన కరన.

మంధ—శైకీయా ! ఎంత తెలివితక్కువదానవమ్మా ! రామకృష్ణాభి
షేకవార్త నీవిప్పుడు వినినది. భరతకృష్ణాభిషేకవార్తగాదు.

కైక—అవును. శ్రీరామచంద్రుని వట్టాభిషేకవార్తయే నేను వినినది.

మంధ—అది నీకు శుభదాయకమా?

కైక—కాదా ! మఱి.

గీ. సర్వ సుగుణాభిరాముడు * సార్వభౌముః
దగుడు మమ్మేలుచుండిగా * సంతకన్న
భాగ్య మింకొందుఁ గలుగునే * బడయమే? ను
ఖంబులను రాము ఖరిపాల * సంబు క్రింద.

మంధ—ఇంత విచ్చిదాన వేమమ్మా! రాముడే వ్రుథువైనచో నీవే
మగుదువో గుర్రెఱుంగ కున్నావే ?

కైక—ఏమగుదును ?

మంధ—ఏమగుదువా? దాసివగుదువు. ఎందులకును కొఱమాలిన
దాన వగుదువు. ఇంతటినుండి పుట్టింట నుండవలసినదాన వగు
దువు. కొసల్యాదేవికి బరిచారికగా నుండవలసినదానవగుదువు.

కైక—మంధరా! ఏమిది? నేడిట్టులాకుచుంటివి. నీకేమైన మఱి
బోయెనా?

మంధ—మందు రానున్న సీతిగతుల నెఱుంగక పోవుటయేగాకమీదు
మిక్కిలి నాకు మఱిబోయిన దనుచుంటివిగా? బోనిమ్ము. నా
మాటల కేమిగాని కైకేయీ ! మహారాజునకుఁ గడసాంపు
భార్యవు. నీవవినఁ బంచప్రీణంబులర్పించుచుండువాఁడుగాదా?
మూఁడు దినంబులనుండి సిగడకు చాలునక్షతన వచ్చెనా?
చెప్పు?

కైక—అందులకుఁ గారణమేమిగా నూహించువు?

మంధ—ఏమిగా నూహించెదననినఁ గొసల్యా మహాదేవిమీఁదనుక్కు
వను వదలలేక నీ మూఁడు దినంబులనుండి యచ్చటనేదిష్ట

వేసికొని కూర్చుంటుంటే నాపట్టపుదేవి మాయలోబడి యీ కృత్రిమపుటాలోచనము, జేయుచు దీటికలేక, ఆరాణిగారిని యీవిధముగా బహూకరించవలెనని, ఆవిడచే మెక్కుల బడయవలయునని, ఆవిధముగా నిన్ను వంచన జేయవలయునని యీవైపునకు రాకుండు. తెలిసినదా?

కైక—అమెయి దెక్కువ మక్కువ జూపుచు ముచ్చైపునకు రాకుండుటచే మనల సగౌరవపరచినట్లు, దలంచవచ్చు ననుకొనుము. రాముపట్టాభిషేకవార్త మనకు వంచన మగుటెట్లు? రాముడు ముగ్ధాభిరాముడు. జ్యేష్ఠనుతుడు, మునిపూజితుడు. వినయ వివేకశీలుడు. దైవభక్తిపరాయణుడు. సూక్ష్మతవచస్కుడు అట్టివాడు రాజగుట సర్వజన సమ్మతమే యగునగదా? విరోధివర్గముగూడ వారని రాజాజీకమునే గోరుచుందురు.

మంధ—అవును. ఇన్ని విశేషములుగలిగిన వాడగుటచేతనే కాబోలు కన్నుమిన్ను, గానక నన్ను, జావమోడ, బండితజ్జ, లండలదియొక పెద్ద లోపముగూడని, రాముని ముగ్ధసౌఖ్యతిక్కిదియొక లోపకారణ మగునని యాభిప్రాయపడెడి రానియక వారడే దైవతుల్యుడని పొగడజొచ్చి యామహారాజువెనుక జేరి తాళమువేయుట మొదలు పెట్టిరి. అహ! రాముని శాంతి, రాముని వినయత్వము, ఏమని వర్ణింతును?

కైక—ఏమీ! రాముడా? నిన్నా? తన్నెనా? ఎంతమాట! ఒక్క నాడేని జెప్పవైతివి? పోనిమ్ము. మంధరా! తన్ని నాడనియే యనుకొందము!

గీ. బాలుడౌటను; అటాడు ♦ వేళయందు

దగిలెనేమొ పదంబు, రా ♦ ధాంతమేల

దానికింతగ సంతమా + తా'న రాము

వైసి గతును వహించు + భావ్యమగునె ?

మంధ—అవునమ్మా! అవును. నీవు మీవారిమాటల మాటాడక నావత్తుముగా నెట్లుందువు ? ఏమో ! ఒకయూరిలోఁ బుట్టి యొక్కచోఁ బాలుఁ బ్రాచీనవార మగుటచేత నామాతృమైన నభిమాన ముండకుండునాయని యనుకొంటిని గాని నీవిత దానవా? ఎవరి కడుపులో నేమి యూహించునో యెవ్వరు చెప్పగలరు ?

కైక—ఓసి విద్విదానా ! అజ్ఞానదశయం దట్లాసరించినాడేమో యంటినిగాని రాముఁ యొనర్చినది లోకము గాదంటివా? చేసిన లోకము చిన్నదగుటచే నింతటి కార్పణ్యము వహించుట మనకుఁ దగునా ?

మంధ—కార్పణ్యము వహించి రాముని కొట్టుమనిగాని, దిట్టుమని గాని, బాధపెట్టుమనిగాని, వధించుమనిగాని, చెప్పలేదు. నేఁ జెప్పబోవునది నీబాగుకొఱకేగాఁ నాయొడిలోనేమో గురిపింతువనిగాని, సిరిసంకదలు వచ్చివచ్చుననిగాని తలంచలేదులే !

కైక—మంధరా! అంత కోపమెందులకు ? నాబాగుకొఱకు నీవు చెప్పదలంచినదేమో చెప్పుము?

మంధ—ఆరాముఁ . రాజైసవ్వడు మన దళలు తొలంగునని చెప్పు యంటిని. ఈవఱకే వైచూపులు చూచుచున్నకొసల్య మన నెత్తిపై నెక్కి కీటుబొమ్మల నాడించినరీతి నాడించఁ గలదు. భరతుఁడు గుఱ్ఱములను గాయవలసి వచ్చును. బోనిమ్ము; దీని కేమిగాని కైకీయో! యివన్ని యటంచుము? కడసారపు భార్యవని యనురాగము లొలికించునీభర్త, నదా నీపదధ్యాన

మే సకలమృని నమ్మి చరించు నీభర్త, నీనామస్మరణమూల్యముననే యుట్టి తట్టిబుట్టె యెడలెఱుంగక గంతులిడుచు లొట్టలువేయు నీభర్త, నీముఖారవిదమును దిలకిందినంతనే చంక లెగఱవేయు నీభర్త, మూడుదివసంబులనుండియనచాయ కురాకపోగా పోసి! శత్రు శ్రీరాముని కట్టాభిషేకము జరుగఁ జోవనున్నది, దీనికై ఏమందువని నిన్నగుగుట తేరినైనఁ బంపెనా? అదిగాక మేనమామలయిందలయొద్దనున్న భరత, శత్రు ఘ్నులు, దీనికొనిరమ్మని యెవరినైనఁ బంపెనా? మీ గొడవయే తలపెట్టడయ్యె, మీగుమ్మముఛాయశేరాడయ్యె, ఇది యిట్లని ఆలోచించడయ్యె ! ఇన్ని విధములగు వంచనములు జరుగుచున్నను మహారాజునకు నా మీద మక్కువ మోడని దిక్టములు మాఱుమోగిగుట్లు కలిగెడవు? ఏమి ప్రియోజనము!

శ్రీక—మంధరా! పాప మా మహారా శైలికవటంబుల నెఱుంగఁడు, కాసల్యా వ్రజోధితుఁడగుటయే యిట్టి విచరీతచేష్టలకుఁ బాలగుట తలస్థించుచున్నది. ఏసంగతులెట్లున్ననుశ్రీరామచంద్రుని కట్టాభిషేకవార్త నాలోడఁ జెప్పినఁ గాదందునా? నేనేమిని యడ్డువడుదునా? తన మహదైశ్వర్యములు నాకు గట్టిపెట్టు మనుచుంటినా? రామభద్రునిమీద నాశేమని ఒగయా? అట్టి దుర్బుద్ధులు నాకు లేవే? నిజముగాఁ గాసల్యకు నావిషయమున దురభిప్రాయము గలదునుమా?

మంధ—ఓ ! శేకయరాజపుత్రీ ! మహారాజు ఏపాప మెఱుంగఁడగుట నిశ్చయమేగాని యీకట్టాభిషేక వ్యయములుచాలకాలము నుండియే జరుగుచున్నట్లదమువలె గనఁజుచుండఁగా ఒక్కనాడైన నీతోసంభవించెనా? మీయిర్వర శేకాంతవ్రజేశము

దొంగనదిగాదా ? ఈ విషయమునుగూర్చి యేమార్యమును
దెలియనీయరాదఁ జెప్పరలఁ గానల్యాదేవిగారియాజ్ఞయైయుం
డఁగా నీకుఁ దెలియడమేనా? ఈమిషలన్నియు నిట్లుండఁబట్టి
యే తమ వ్యయముల కంతరాయంబు వాటిల్లునని భరత,
శత్రుఘ్నుల నిటనుండి వెడలఁజూపినది. తెలిసినదా? లేనిచోఁ
గాలవ్యవధి లేకుండ, కొడుకులుచెంతలేకుండ, యేమంతముంచు
కొని పోయినదని యింత త్వరితముగ లగ్నము పెట్టించవలసి
వచ్చినది చెప్పుము?

శ్రీక—ఇదంతయుఁ గానల్యాదేవి పోక్తాహముననే జరిగియుండునని
దలంచెదవా ?

మంధ—అహ! నిస్సంశయముగా ?

శ్రీక—మంధరా! రాజెంతటి మూఁగుండ పోయెను ? మన మిప్పుడేమి
చేయుదము ?

మంధ—మనమూ : రామవట్టాభిషేకిమునకునిఘ్నంబుగల్గింపవలెను.
భరతుని రాజుగఁ జేయించవలెను. ఇంత వెగిదానవేమిచిన్న
తంబుననుండి చేతులమీచుగఁ జెందిన భరతుఁ డొకరికింద
సేవకుండ చాఱిచేయుచుండఁగా స్వభావసిద్ధముగ నేయ్యావ్యా
వేశురాల నగు నేనుజూచి యొర్వగలనా ?

శ్రీక—మంధరా! ఏమి యజ్ఞానురాలవైతివి? ఇది యెందైన నర్హ
మైన విషయమా ?

గీ. నవతిమై గోపమున; రాజు * నల్పుచున్న
కార్యములయందు నీర్వ్యను * ఘనచరితు)

శ్రీరఘూత్తము వట్టాభి + షేకమునకు
భంగ మొనరింపఁ దలచుట + పాడియగునె?

నుజియు,

సి. గాధేయసవన దీ + తనుబోచి వాని యా
శీన్సుల, బడసిన + శీలుడతఁడు
జతికావవశమున + గతిలేకనున్న య
హల్యనుఁ బోచిన + యార్యుడతఁడు
శివధనున్నును రెండు + శేసి జానకీజెట్టఁ
బట్టిన జగదేక + జెట్టియిరఁడు
వరతురాముని నోటుఁ + బరది సాహస, విక్ర
మంబును జాటిన + మాన్యఁడతఁడు

గీ. అట్టిశ్రీరాఘవుండు తీఁ + డగుటఁజూచి
సంతసించనివారలీ + జగతి నెవరు
గలరు? నేనట్టిచోరాము + కార్యమునకు
భగ్న మొనరింప నవ్వల + పాలుగానె?
అదియంతయు నట్లుండనిమ్ము!

చ. భరతునికంటె నెక్కుడగు + భక్తినిజాప్తమనా యెడన్ నిరం
తరముఁ జరించు నానుగుణ + ధామున రాముని వట్టభంగ మె
క్కరణి నెవర్ని నేరుతు ను + ఖంబుగ నుండిన కాలు తొంపిలో
నిరుకఁగ నీయుమంచు వచి + యించెడ కెంతటి మూర్ఖచిత్తవో?
మంధ—పోనిమ్ము. నాకేమి? కాసల్యాదవి రాజమూలగా నుండుట
కును, రాముఁడు రాజగానుండుటకును, నీవునీకామూరునితోఁ
గూడ దాస్యవృత్తిలో నుండుటకును, నీవిష్టవడుచుండఁగా నాను
కండియలాగున మధ్యనాకేమి? ఏమో! బాల్యస్నేహముచేత.

ముందు ముందు మీకు రానున్న దీనదశఁ జూడఁజాలక నింత
వఱకుఁ జెప్పితిని గాని లేనిపోని కంతశోషణము నాశీమిలే!
నేనింకఁ జూయెదను. ఇంతదనుక నెత్తిని నోరుజెట్టుకొని వాగి
నందులకు యజ్ఞానురాలని, మూర్ఖచిత్తనని, రెండు తావులు
తగిలించితివిగదా? ఇంకఁ జాలును. గర్వప్రాయశ్చిత్త మెనది.

శ్రీక—మంధరా! నాపై నీకంత కోధమేల? కాని మనమిప్పుడీ
బట్టాభిషేకమునకు విఘ్నమునొసరించు విధానమెట్లు? రాము
నకుఁ గట్టనున్న కట్టమును భరతునకు గట్టమన్నచో రాజంగీ
కరించునా?

మంధ—నాకు కోపము వచ్చినది గదాయని నీవేమియు నామాట
విననక్కఱలేదు. సర్వదా నీమేలుఁ గోరుదాననగుటచే నట్లా
నప్పుట బాగుండునని నలహా పూర్వకముగ నంటిని.

శ్రీక—కాదు. నీచెప్ప చేతలతో మెలంగెదను. నీవేమి యొనర్పు
మన్న నదియే యొనర్చెదను. తద్విధానమేమీ చెప్పము?

మంధ—ఊరఁ వాగ్ద్రోయమేమీ?

శ్రీక—అట్లన్నఁడును జరుగదులే

మంధ—అట్లయినచో వినుము. ఇట్లి శంఖరాసుర యుద్ధమున నీవు
నీమగనికిఁ దోడైనప్పుడు నీకిచ్చిన వరద్వయములును సమయ
ము వచ్చినప్పుడు గోరుకొనదనని రాజకడ దాచుకొం
టివిగదా?

శ్రీక—మంధరా! నీకెంతటి జ్ఞానశక్తియున్నదే. అబ్బా? యిప్పుటి
యుద్ధము? ఎప్పుటికథ? అవును. ఆవరంబు లిప్పుడేరితి నువ
యోగ వరచుకొందము?

మంధ—భరతి బట్టాభిషేకము. రాము వనవాసము.

శైక — రామునకు వనవాసమేల?

మంధ — శ్రేష్ఠత్వ మీమాంసలేకుండఁ జొపుటకు.

శైక — మహారాజుండల కంగీకరించువా?

మంధ — అదే గొప్పదిక్కు, నీసమర్థతచేత, నీలెలివిశేటల చేత, నీబుద్ధిసూక్ష్మముచేత, నీసరసవాక్యధుర్యముచేత, నియువచాన్తైపుణ్యముచేత నీదివ్యాంబరభూషణాలంకార వైభవముచేత మహారాజును మెప్పించి లాలించి యొప్పించవలయును.

శైక — మంధరా! నేనేమన్నను నీకుఁ గోపమువచ్చునుగాని భరతరాజ్యాభిషేకమునకుఁ జిత్తము సమ్మతించినను రామువనవాసమునకు మాత్రము జిత్తము సమ్మతించకున్నదినుమా?

మంధ — అదే తలశిక్కు. భరతునకు రాజ్యమిప్పించు కలఁచుకొన్నచో రాముఁడుండిన మనయాట లెంతమాత్రమును సాగవు. వ్రజామోదమును బొందజాలము. శాస్త్రమంగీకరింపదు. కాన నట్టాభిషేక విషయమెట్లుండినను మన వ్రాయత్నములకు ముందు రామువనవాస మవశ్యక ర్తివ్యము.

శైక — మంధరా! నిజమే. అట్లయినచో నిట్లోనర్తును. నేనిప్పుడే యాయలంకారములన్నియుఁ దీసివైచి, మలిన వస్త్రధారిణి నై, కోకగృహమునఁ జేరి వడవలసిన పాట్లన్నియు శక్తివంచన లేక బడి, సఫలీకృత మనోరథురాలి నయ్యెదను.

మంధ — సరి యిఁక నేమి! నీకొమరుఁడు రాజైనచో నింక మేమగువడుదుమా?

శైక — ఆచతురోక్తులన్నియు నిప్పుడెందులకు లెమ్ము? అంతవఱకు నన్నిసర్పాడు చూచుకొందము. మహారాజు వస్తువేళయైనది.

నీవింక నీవ్రాయత్నమున నుండుము. అదిగో శాశ్వతవృక్షమగుడాడ
విసవచ్చుచున్నది. నేనింక నావ్రాయత్నముతో నుండవలయును.
మంధ—ఏమో! ఎట్టులీకార్యంబున జయంబు బొందెదవో ఆభార
మంతయు నీయగదేయున్నది, పోవుచున్నాను.
కైక—అన్నిటికిని భగవంతుడేకలడు. పోయిరమ్ము.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

చక్కని నాటక రత్నములు

సంపూర్ణ మహాభారతము బళ్ళారి పండిత,

౧. నుబ్బిహ్మణ్యశాస్త్రి		రు	1	4	0
రసపురివిజయము.	ఇ। య।		1	0	0
రాగావళి కావ్య శింగ్	డిటా		1	0	0
నృతానందప్రియము	నా। రా।		1	4	0
అలీ బాబా 40 దొంగలు			0	12	0
రామదాసు	రా। నా।		1	0	0
రాధాకృష్ణలీల	కిం। వేం।		0	12	0
వృద్ధవివాహము	గో। వేం		0	12	0
శ్రీమతిదేవి అనుభవత	శ్రీ। త్రి।		1	0	0
వారదగర్వభంగము					
గోపనార జహ్వరీబాయి	బ। కో।		1	0	0
కనకతారాచక్కని సాంగులశో			0	12	0
మీలవరం కింబేసి వారిచే	మ॥ అ॥		1	0	0
నృదర్శింపబడు ద్రావిడ					

వలయువారు:— కురుకూరి సుబ్బారావు

బుక్కుస్టల్స్ భీమడోలు.

పాదుకాపట్టాభిషేకము.

తృతీయాంకము.

శ్రీక మందిరము.

(దశరథుడు వ్రేళము.)

దశ—వీరు! యీ అమ్మతమ్ము. నిరతంబును గలకలలాడు యీ సౌధంబు నేడేల కళావిహీనముగ నున్నది? ఇందెవ్వరును గానరాకున్నారు! పరిచారికలు కూడఁ గానరాకున్నారే? తారణంజేమి చెప్పుమా! నాయకుగుల జాడవిసవచ్చినంతనే యెంతయో సంతసంబున నెదురుగావచ్చి సకారవముగ, నాదరణపూర్వకముగ, లోనికిఁ గొనిపోయి ముగ్ధ ముచ్చటలఁ జెల్లించు నాయలివేడి, నామరిపెములదొంతి, నారతనాలబంతి, శ్రీకేయినేడు రాదేమి? పరియాచకమున కెందైన జాగనమో? ఓకే కయరాజపుత్రీ!

మ. పరిహాసంబునకలచు జాగి నను ది? † వుల్ బెట్టఁగానేల? వేగిరముగ వచ్చి కవుంగిలించి నను నీ † కీగంట వీక్షింపవే సరసాక్తుల్ బచరింపవచ్చు; యుడిసి † చోవచ్చునిందుడి యిక్కరణి దవ్వలదాగికొన్న కనుఁగో † గాళక్యమేనాకికా.

మఱియు,

మ. వరువెత్తందగుదార్థమూ నమనె న + జ్ఞాతాక్షి యేమూలఁ గి
క్కురుమన నాదములేక దాగితివో? జం + కుఁ గొంకులేకుండమం
దిరమం నుంటివో? లేక యీవనమునం + డీ దాగితో? నిస్సనా
ద్వర పెట్ట దొడఁగఁగమనంబుబ్రీయకాంతా! లేదిరార్ముఁకఁ.

(మందిరంబుగోసికఁ బోవుచుండఁగ నే గుమ్మముకడ నేలఁ
బడియున్న శైలేయిని జూచి) అఁ అఁ శైలేయీ! శైలేయీ!
ఏమి యీవిధరీతము? ఈరూపమేమి? ఈవస్త్రమేమి? ఈరా
నేలపైఁ బరుండుటేమి? కురుల విరియఁ బోసికొని, భూషణ
రాజంబులన్నియుఁ దీసివైచి, చులిన వస్త్రధారిణివై యీగతిఁ
బడియుండుటఁ జూడ నేదియోగొన్న విశేషకారణ మున్నట్టు
లగవడుచున్నయది. (ముఖముఁ బరికించి) ఈమె మొగంబునఁ
గోధంబు తాండవంబాడుచున్నయది. కారణంబేమి చెప్పుమా!
శైలేయీ! వలుకవేమి (మఱింత దగ్గఱకుఁ జేరి) పేయసీ!

మ. కనులక విశ్చము నీమనోహరుడఁ గి + కంటక్ విచోకించి భూ
షణరాజంబుల వీమచుక మలిన వ + వ్రొంబాక్కటిన్ చాల్చి నే
లను బన్నుండియుఁ గోధచిత్తవగుటఁ లా? చెల్పినాచిత్తమం
దన నంతోషము గూర్తుతేని ఎడిదీ + ర్తుక నీమనోభీష్టుముక.

తరుణీమణి! లేలెమ్ము! నానంచప్రాణంబులను నీయధీనం
బందుంచి సకలంబు నీవయే యని నమ్మకొని చరించు యీ
దానుండిత్రుతి నీకోధం బువసంహరింపవయేని దాళఁజాలఁడు!
తాళఁజాలఁడు !

చ. సవతులు నిన్నుజూచి విరః * సంచగు మాటలనాడిరో ? తనూ
 భవుని నిమిత్తమై భలులఁ * బంకుగ లేదని యల్కుబూనితో ?
 భవనమువంక రాక వని * పాటలలోన మునిగి తంచు నో
 యువిదరో! కోవమూనితివా? యున్నదియున్నటుల వచింపుచూ.

నీవే నాప్రాణమానధనంబులనియు, నీకీయకారణ కోవంబు
 దగదనియు దగ్గఱఁజేసి యిన్ని తెఱంగుల వేడుకొనుచుండఁగా
 మునుగుఁ దీయక, మూతిబిగుంచుకఁ బరుండ ధర్మముకాదు.
 (అని మునుగుఁ దీయించుండఁ గైకేయి విదలించుకొనును.)

కా. నాకర్మంబిప్పుడేమి కాలినది కాం * తా! నాదుదిత్తంబును
 జీకాండఁగఁజేసి యిట్టులఁ బరీ * క్షింకుంగనుం దానున
 నీకోర్కెల్ నెఱవేర్తునంచు దెలుపక * నీకింత వంతంబె ? అ
 య్యా! కైకేయి క్షమింపుమింక ననున * త్యక్తాహసంపీఠిగో.

తైక—(దివాలనలేచి) ఆపాపిష్టివిధాత చాలలాటంబున లిఖించిన
 చాిత్రకు నాలోనేను నిలపించుచుండఁగా నానుకండియలాగున
 మధ్యవచ్చి మదోన్మత్త వాక్యంబులాడి నావిచారమును మఱి
 తవృద్ధిఘటించు చుంటివేయి ? నీకర్మమేమియుఁ గలలేదు. నీవై
 గోధము వహించునంతటి సమర్థుఁ గలదాననుగాను. సవ
 తుల నిరసన వాక్యంబులతోడ నాకేమివని ? నీవిత్స దిచ్చటి
 కేల వచ్చితివి ? ఎవరికర్కము వారేయనుభవించుదు. ఈవృధా
 లావములేల ? ఈస్తోత్రపాఠములేల ? ఈవినయ వేషములేల?
 ఏటికీ యక్కఱకురాని చేష్టలు ?

దశ—ప్రాణేశ్వరీ !

తైక—అబ్బ! ఏమీ యీసంగోధనము? నాభిదగ్గరనుండి వచ్చినవా
 క్యమేనా? చాలుఁజాలు. ఊరకొనుము. విన్నవారు పరిపాసించుదురు.

దశ—లోకుల కరిహాసములకు వెఱచి నాయనురాగముల కుప్పువైన
నీవైన వాత్సల్యమును దిగఁదాగిగుడువా? నీచాస్యము మఱతు
నా? నానుఖంబులఁ ద్యజింతునా? ఏటికీవిరసోక్తులు?

శైక—అవునవును! నావి విరసోక్తులు. నీవి సరసోక్తులు. ఏమిసరస
మోడిపోవుచున్నది? నీవుపురుషుడవా? నేనుస్త్రీవా? నాకునీవు
వరివా? నీకునేను వరివా? అదినములువేఱు. ఈదినములు
వేఱు! ఎందులకు నన్ను వృథావాగింపఁ జేతువు?

దశ—శైకేయీ? నేడీట్టుల విపరీతముగ మాటలాడుచుంటివే
మి కారణము చెప్పు? ఈవఱలో నెన్నఁడైన నన్నట్టిదిన్న చూ
పుఁజూచి యెఱుంగుచువా? నీవెట్టులాడుమనిన శబ్దాలనేయూడి
తిని. నిలువునున్న లావున నిలిదితిని. ఏదిచేయుచున్న నదియే
చేసితిని గదా? అట్టివాడనగు నేనిప్పుడేమివిరుద్ధముగాఁబ్రవ
ర్తించితి నని యాయాగ్రహము?

శైక—ఈసరసోక్తులన్నియు నీమూఁడుదిసంబులనుండియు బట్టపుగాణి
గాఁగియొద్ద నేచ్చికొంటివా? నీన్నసమాధానపరచుట కివియ
న్నియు నేర్పింపవలెను? పాపమాచిడ నాయొద్ద కేలఁబంపును?
మతివిభ్రాంతిమఱఁజేసి యిదియే కౌసల్యాదేవిగాఁగి యంతఃపురం
బున అప్రవేశపి పచ్చితివి. వరిచారికను దోచొసంగెదను గాని
కౌసల్యదగ్గఱకుం బొమ్ము!

దశ—

ఉ. నేర మొనర్పనైతిఁ దరు + కీచుణి నీయెడ నుంత మేని, యీ
తీరున వాడరాదునను + దియ్యని కల్కులతోడ నీదగు
గోరిక చెల్లుదేని వడిఁ + గూర్తును; దీర్తును నిదువాంఛ నీ
నీ రథవాక్య జాలమిశ నిల్పుము! చాల్పుము శాంతముగా మదిన్.

కైక—ఈస్వప్నచనంబుల కేమిలెమ్ము ? మా కేమివాఁఫలుందును ?
ఆ వరములు, ఆలాంఛనంబులు, ఆముద్దులు, ఆముచ్చటలు మా
కందులకు ? కాసల్యాజేవిగారన్న అమ్మగన్న బిడ్డయగుటచే
నావిడకే దీర్పుడు.

దశ—కైకేయీ ? అట్లనకుము. నీకుసంగి ధోరణినిబట్టి చూడ నీవే
మో నన్ను గోరినట్లు, నేను నెఱవేర్చినట్లుగను దోచుచున్నది?
ఏమేని నన్ను గోరితివా ? నేను కాదంటినా ? నీకు వాగ్దాన
మొసంగి నీముద్దుముచ్చటలు, జెల్లించనైతివా ? నీవిషయమై
యెన్నఁజేసి యన్యతము లాడితివా ? చెప్పము? ఏల యీనిష్ఠు
రాలాపములు ?

కైక—అవును ? కోరుకొన్నవన్నియు నెఱవేర్చుచారట, ఆదితవృక్ష
ఱుంగనివారు, జ్ఞాపకములేదా ? మొన్న మొన్న జరిగిన వి
షయము ?

దశ—నేనా ? అన్యతమాడినది, నీవిషయమేనా ?

కైక—ఇతరులవిషయమైనచో నబద్ధమాడుదురుకాఁబోలు ?

దశ—జేవీ ! ఎందులకట్ల నెదవు ?

గీ. పావనంబైన యిహ్మంకు + వంశముందు

జననమందిన వారి ల + సత్యమన్న

మండితడెదరు నుమ్మి యీ + మాడ్కి నేల

పాపములకొడిగెట్టుగఁ + బాల్చెదెదవు.

అదియట్లుండనిమ్ము నిన్న మొన్ననే జరిగిన యంశమునుగూ
ర్చిమరచితివా యంటివి. ఆవిషయమిద్దియోదెల్పుము?

కైక—నేనుదెల్పవలయునా ? జ్ఞాపకములేదా ?

దశ—వార్ధికదశయందు ధూళికాలవిషయంబులు జ్ఞప్తయిండుట
దుస్తరముగాదా ?

శైక—ఓహూ ! అట్లనా ?

మ. అవరణిష్టాయటంచుఁ బేర్వడిన వి + శ్యామిత్రుఁ డానాఁడు
సత్త్వమై రామునిబంపుమంచునుఁ బా + ర్థింపంగ నేమిటిన్
యపుడేపోయెనె? యింతలో నమచువా + శ! యేమి? యిట్వొకువ.
శపుగా జేంచు? ధర్మకన్నములు చా + ల్పాలేల యావాదములే !

దశ—ఏమీ ? విశ్వామిత్రుఁడు రామునిబంపమన్నప్పు డేనబద్ధమాడి
తివా ? శైకా ! నవనరత్నార్థమై ముద్దుకొమరుని గాధేయు
వెంటబంపలేదా ?

శైక—అ ! కంకశేమి?

గీ ఎంతరాధాంతమయ్యె ? నా + డెంతతొడ
తెన్ని తెలుగులఁ బెల్చిరి ? + పెన్నిగతుల
వేదనలనందినావు ? శ + పించునేమొ
యంచు భయమునఁ గాదె బం + పించినావు ?

దశ— ! ఎన్నఁదోజరిగిన యాయకృతకుమారిన విషయంబులఁ
ద్రవ్య నామానపంబు నేల నారాటపటచెదపు ? నీకేప్పు డావ
శ్యకములగు విషయయలఁగూర్చి మాట్లాడరాదా ? కోరికలే
మైననున్నఁ గోరుకొనరాదా ? చేతులఁ గట్టుకొని నీమనోభీష్ట
మీడేర్తును. త్వరితంబుగఁ దెల్పుము?

శైక—దెల్పుట శేమున్నదిలెను. తీర్పుటదుస్తరముగ నేమోయనియో
చించుచున్నదానను. మీచిత్త మసత్యమునకు వెనుదీచుదనియు
సందినజట్టు నందకుండిన పాదంబులనుగూడఁ బట్టుకొనునంతటి
సమర్థులనియు మీహృదయంబు మధుశ్రుతిమగు విషిఘటం

బనియుఁ బూర్తిగాఁ తెలియుచున్నది. ఏ మొండకాగొడుగుపట్టు
మీరవర్తనము సంపూర్తిగాఁ జేటవడినది. ఏటుదాటి తెప్పఁ
దగులజేయు మీరఘనంశజల నైజస్వభావము సంపూర్ణముగ
బోధపడినది. నేను కోరుకొన నక్కఱలేదు. మీరీయనక్క
ఱయూలేదు. ఎట్లయి తే నేను.

దశరథుడు సత్యసంధుడు † దక్షుఁడు
నోటితో నన్నదాని య † న్నాటజగతి
నిలుపుకొననెంచి మెలఁగు నీ † నేర్పుఁజూచి
సంతసించుచు నున్నారు † జనులురాజ.

అంతియేగాని కనుపుతో నెంతటి యూహలున్నవో వరి
శీలించినవారే ?

దశ — తరుణీమణి ! నాకు వారివీరి వరిశీలన మెందులకు ? స్వానుభవ
చిత్తివు నీవు కలవుగదా ? నీయెడ నుసర్చిన దోషమేమున్న
దో చెప్పుము ? దిస్తుకొందును. అట్టివాటిని మఱచిపొమ్మని
నిన్నుఁ బ్రాల్కలుకొందును. తిద్దిదానా ! పెరివానిని జేసి
వృధాకాలక్షేపమొనర్చి నన్నాడింపఁ జాతువుగాని నీకుమాత్ర
ము నావైఁ గోపమా ? ఏదియో ఆక్షణిక మట్టిదగుట నట్లువి
కృతాకారమున గానుపించితివి. చెప్పుము. నీకేమికావలయునో ?

గీ. రత్నహారంబులో లేక † నూత్నములగు
జలుగువలువలొ; మాడలో ! † బలురకముల
హయములో, కరులొ, గోరు † మఱలవేగ
చెల్పుదువయేని నీకోర్కెఁ † దీర్చువాడ.

శ్రీక — నీటిలో నేవితక్కువగానున్నవని నేకోరుకొనవలయును ?
దశ — పోనిమ్ము; ఇవి కాకున్న నీయిచ్చవచ్చినవి కోరుకొనుము.

శ్రీక — కోరుకొనినచో మీకసమ్మతములైన నానోటివెలితియేగదా?

దశ — నుండరీ ! అటులెన్నటికినిదలంపకుము,

గీ, ధనముపోయిన, రాజ్యము + ధ్వంసమై
రవికులోద్భవులాడ నే + రరు నుమీయ
బడములనేల యాలీల + వాదులాడి
నేదనలముండు జాతువు + వెలదిరీపు ?

శ్రీక — అట్టిప్రగల్భములాడుటప్రవారికి నైజస్వభావమే. కాని, నేనోరు
కొనున వెట్టికోరికలైనను దేవా ! తీర్పుటకు సంసిద్ధులైయున్నా
రుగదా ?

దశ — దేవీ ! ఇంతేటియనుమానము.

మ. భవదీయంబున వాంఛలన్నిటిని దీ + ర్పంగంకణంబుని రా
మువువై నెట్టునుబెట్టు కొంటినినిగై + కా ! వైశమే శాంతది
త్రపునైశెంకఁద్యజించిక్లుము భవ + ద్వాంఛన వడిగదీర్చెదగ
రవివంశంబున భ్యాసఁగఁతుఁడెలువా + ర్గజేయుమీ నన్నిఁకగ.

శ్రీక — నాథా ! అంతయెట్టునుబెట్టుకొంటినిగాన నాకోరికలఁ దెల్పు
కొందును. పిమ్మట నన్ను వరాభవము చేయవలదునుమీ !
అయినను హృదయేశ్వరా ! నేను సూతనముగానిప్పుడు కోరు
కొననేల ? నాకిదివఱకే రెండువరంబుల నిచ్చియున్నారుగదా ?

దశ — ఎక్కడ ?

శ్రీక — ఎక్కడ ! మఱవయ్యెనా ? నాథా !

గీ, శంజరానురుసకు మీకు + జరిగినట్టి
బవరమందున నేదోడు + వడగనాకు
వరములను రెంటినొసగ నే + వలసినపుడు
కోరుకొనెదన సరెయని + మీరలనరె ?

దశ—ఎంత దానవే ? కైకేయీ ! అదానవముద్ధునివృత్తివా ? ఎన్నఁ
దో జరిగిన విషయమును వార్ధక్యదశ సమీక్షించుచున్న వాకు
జ్ఞాపకముండుటెట్లు చెప్పెము ?

కైక—చమత్కార వచనరచనలకును, నరసములకును, బ్రతిమాల
కొనుటకును, లేని వార్ధక్యత ప్రాతవిషయముల జ్ఞప్తికిఁదెచ్చు
కొనుటలో నడ్డువచ్చును గాఁజాలు.

దశ—ఈమాటల కేమిలెమ్ము. ఆరెందు వరములేవియో యివ్వకు
కొరుకొనుము. నావలనఁ గైకొనుము. ఇంతమాత్రమునకు,

గీ. కురులు విరహోపకొని పాత ధగ్ధనైకటి

కట్టి నగలనుదీసి జీ ధ కాకొకింత

లేక రావల బడుకొని ధ యీకరణి

కోర్కచిత్తవ్రాసేల ? కోమలాంగి.

మూతి బిగించితివి. మునుగుఁ బెట్టితివి కనుబొమ్మలముడి
వైచితివి. మునుగు దీయఁజొన విదలించివైచితివి. నీను
రానా ? నీమనోవాంఛ లరయనా ? ననుము గట్టకొని నీ
కోర్క లీడేర్చనా ? ఇంతలోనేమి పుట్టిమునిగి పోయినదని నీ
వాయాసపడితివి ? నన్నేల యాయాసపెట్టితివి ?

కైక—కొరుకొనుమని వృధాపఱచుట దగదునుమా ? నాథా !
శ్రీరామమూతివై నొట్టుఁ బెట్టుకొని వ్రమాణమొనర్చితివి.
జ్ఞప్తియున్నదా ?

దశ—(తనలో) ఇంత గుచ్చిగుచ్చి యడుగుచున్న దెట్టికోరికెలఁ
గోరునోగదా ? ఏమైనను సరియే; గడచినదాని కేమి జేయఁ
గలను ? విధిక్యత మెట్లున్నదో అట్లే కాగలను. (తన) ప్రేయ
సీ ! జ్ఞప్తియున్నది.

శైక—నాథా !

గీ. వరుసఁ బడునాలు గేములు † వనములందు
వాసమునరింపఁగా రామ † భద్రుఁబంపి
భరతునకుఁ బట్టముగఁగట్ట † వలయునివియె
కోరుకొంటిని వేగంబు † కూర్పుమయ్యె.

దశ—అఁ అఁ నుండరీ ! ఏమంటివి ? ఏమంటివి ?

శైక—వినఁబడలేదా ? పట్టాభిషేకవ్రతముంబులు భరతున కుప
యోగపరచి శ్రీరామచంద్రుని పశునాలుగేమ లరణ్యంబులకుఁ
బంపుమంటిని.

దశ—ఈ ! శైక ! రామునా ! వనవాసమున కా ? బంపుమంటిని.
వారివారీ ! ఎంతదారుణవార్త వినఁగల్గితిని హా ! రామా !
నకలనద్రుణవరఁ ధామా ?

మ. కలనే గంటిను? లేక నిక్కువముగాఁ † నైకేయి యిట్లాడెనో?
కలుషాత్కుండనునై జరించితినై య † జ్ఞానాభిలోముస్థి యా
కులపాటందుచు నేభ్రమించితినా † యీ † ఘోరంపువాక్యంబులె
ట్టుల నాపినులసాకనోఁ దెలియుట † ట్ల † తోచదయ్యెంగదా?
దేవీ ! చిత్తవిభ్రమము నొంది యిట్లాడితివా ? లేక నిజ
ముగ నే బలుకుచుంటివా ? నీవేమి ? రామునేమి? యిట్టిఘోర
శిక్షపాలేయుటేమి ?

ఉ. సీతరుణాకటాక్షమున † నే జరియించెనురామచంద్రుని, లో
శైకనుత వ్రతీష్ఠుని, ని † గర్వశిరోమణిని, వివేకు, నా
జేతునముంచి కానను వ † సింహగఁ బొమ్మన నెట్టులాడెదో
లేకయరాజపుత్రి! పరి † కింపుము వానిని నీదుసర్కృపక.

కైక — మీరు కలగనలేదు. కోరుకొనినవరంబుల నొసంగెదనని
 మీవలనఁ బ్రమాణములఁ గైకొని మీకడ దాచుకొనిన వర
 ద్వయంబులఁ కోరుకొనఁగా మీకే విచార మేటికి ? మీరేమి
 యజ్ఞానులా ? అపత్యాలాకులా ? కన్నులకు గంఠలుకట్టితి
 మా ? మెడలు విరచితిమా ? మీరు కోరుకొమ్మంటిరి, నేను
 కోరుకొంటిని. భానుకులవదీవకులనిపేర్కొందినందులకుఁ దోడు
 మీసత్యదీక్షఁ గాపాడుకొనఁ దలంచితిరా నాకోర్కెలనెఱ
 నేర్పుదు. లేదా నేనీయననుడు.

దశ — నేను వరములవిషయ ముబద్ధమాడుటలేదే ?

గీ. సత్యనిరతుని, శ్రీరామఁ ఁ చంద్రాఘోర
 విపినములకంఠమనియెడుఁ ఁ విషపుకోర్కె
 ములుకులుంబోలెనాదు ఏఁ నులకుదోకఁ
 గూడదంటిని నీకిట్టిఁ ఁ ఘోరవాంఛ.

కైకేయీ ! సత్యగుణ సంపన్నుని, సుగుణములరాసిని,
 ముద్దుకొమరుని, శ్రీరామమూర్తిని, అయ్యో! వదునాలుగేడు
 లా ? విడిచి నేను బ్రతుకఁగలుగుట ?

గీ. గడియ గప్పడకున్నచోఁ ఁ గండ్లుబోయి
 నట్టువిలపించు నాప్రాణఁ ఁ మెట్టులోర్పు ?
 మురి వెములఁగొల్పువాఁడు నాఁ ఁ ముద్దునుతుఁడు
 రామచంద్రుఁడు కాంతారఁ ఁ నీమనుండ.

ప్రేయస ! నీయుష్టానుసారంబుగ నే పట్టాభిషేకమహూర్త
 వము ధరతునికేగట్టదను. కాన రెండవకోర్కె మిరియొండే
 దైనఁగోరుము. రామమూర్తిని విడనాడియొందుటమాత్రము
 కల్ల ? నేబ్రతుకఁజాల.

గీ. భీకరారణ్యములకుఁ బంఁ పించి నుత్తునిఁ
గఁదమూలాదులనుతిని ఁ కటిక నేలఁ
బవ్వలించుచుఁ బడరాని ఁ పాట్లఁబడుచు
నుండఁజూచుచుఁ బ్రాణమె ఁ ట్లుండునబల!

తక్ — సీవు కోరెడుకోరికలు నాకుఁ ప్రయ్యసమైనచో నిచ్చెదనని తొలు
తనే వచియించినచో బాగుగానుండెడిదిగదా ? అట్లెలనుడువ
వైతివి ? నానోటినుండి వలుకులన్నియు వెలువడిన పిమ్మట
వాటినిఁగూర్చి నీకీవరితావమే ? చేయఁదలచుకొన్నచో నేను
గోరినరీతినిజేయుము. లేకున్నచో నీకీబాధయంతయు నెందు
లకు ? ఒక్కసారిగా సీవుకోరనూలేదు నేసియనూలేదనరాదా ?
అంతమాత్రమున నోటిముత్యములు రాలిపోవునా ?

దశ — హా ! రామచంద్రా ! ఎంతహీనుడ నైపోతిని.

గీ. రవికులంబున శైల దు ఁ రంతమెన
మచ్చఁ గల్పించఁ బుట్టి యీ ఁ మాయలాడి
వ్రూహమునఁజిక్కి నమీఁద ఁ నెట్టుఁబెట్టి
కొని వ్రూహముఁజేసితిఁ ఁ గొంకులేక.

తండ్రి ! ఇంతటి మదాంధ కారమానాకు ? ముందువెనుకల
నరయకఁ గోరినరీతి నియభీష్టములీడెర్ప నంసిద్ధుడనని వాగ్దా
నమొనర్చిన యీవరమపాఠకుని నిబాణవరంపరచే సహించింప
వేమిరా ? నాయనా !

గీ. తాటకనుసహించిన ఁ ధనువు వరశు
రామునోడించినట్టి శ ఁ రంబు నాదు
శిరము వ్రొక్కలుచేయఁగాఁ ఁ జేవలేక
మూలవడియుండనే రామ ఁ మూర్తి ! యివుడు.

ఓశేకయరాజపుత్రీ ! నీకింతటికాశివ్యత తగదునుమా ?

చ. భరతునికంటె నెక్కుడుగ * భక్తిని నిగ భజించువాని, శాం
తరసము జెల్లువాని గుణ * ధాముని, రాముని నానుచేటిక
క్కఱకయినట్టి వాని నడు * కానవసించగఁ బొమ్మటంచునె
క్కఱలే వదించజాలుదును * కారుణికత్వముకింత లేకను.

వనంబులకుఁబ్ర)వాని మంతుడనంతదోసములే రాముఁడు
నీయెడఁ జేసియున్నయెడల,

గీ. కాఱలోఁబెట్టుమంచున * గోరరాదె ?

వేటుగానుంచమని నన్ను * వేడరాదె ?

కనులతోనేనిజాచుకఁ * గడపుచుండు

వాఁడఁగాలంబుఁ గాంతార * వాసమేల.

అదియిదియేల? అట్టిదోసంబుల సైరింపుమని వయనునఁ బె
ద్దవాఁడనైనను రామపునకు మారుగా నీపాదంబులపై వ్రాలె
దను తుదింపుము. (అనివడబోవును.)

శ్రీక—నీకేమైనఁ బిచ్చిపట్టినదాయేమి ?

దశ—నిజముగ నేఁ బిచ్చిపట్టినది ! లేకున్నచో ?

గీ. ఇంగిలెజ్జానముకయింత * యేనిలేక

నిన్నుఁ బ్రాల్పాలుటకటంచు * కన్నుఁ గాన

కుండఁ దబ్బిబ్బులైపోయి * ఘోరమైన

శాస్త్రిగావించు నొక్కొ మో * హాల్ధిమునిగి.

శ్రీకా ! నీవంతటి వజ్రకాశివ్యహృదయురాలవని తెలిసికొ
నలేకపోతినిగదా? ఆనుగుణశీలుని రూపరేఖావిలాసంబుఁ గాం
చినఁ గటికవాఁడైనను గన్నీరు మున్నీరుగా విలపించునే ?
నీశీలవానిపై నీయకారణవైషమ్యము ? నీహోరికరితిని రాజ్యం

బంతయు భరతునికే యిచ్చెద. పోనిమ్ము; రాముఁడతనికడ
సేవకుఁడై యుండుటకేనిఁ దగఁడా? అట్టి దళివోనుంచినను
గన్నులాటఁ జూచుకొందునే? (రాము నుద్దేశించి) హా! రామా!
నీకెంతటి యవస్థ వచ్చినదిరా? తండీ!

సీ! నీలమేఘశ్యామ! ♦ సనుబాసి వదునాలు

గేడు లెట్లుండెడి ♦ వాడ ధరణి

రవికులాంబుధిసోమ! ♦ భవదీను వనవాస

మును జూచుచెట్టులఁ ♦ బొగలుచుందు

సర్వవిజరకామ! ♦ జన్మమంతయు నిట్లు

లేప్పుతోఁ గడపుట ♦ యెట్లునేను

రణరంగభీమ! యు ♦ గ్రీ కూరమృగముల

హోనుండ నాకెట్లు ♦ హోచునుందు

గీ! ధరణి సర్వవ్యమేలుచుఁ ♦ దల్లిదండ్రు

లైన మమ్ములఁ గడతేర్చి ♦ సందయగుచుఁ

బురిసెను జలంబు విడతువో ♦ ముదముగూడ

అంతరించెన! నేటిహో ♦ సమ్మోరామ?

అయోధ్యాగోశుండవై, అష్టేశ్వర్షములహో, చులఁదూగుచు
బ్రజాభీష్టం బీడేర్చుచు రఘుకులంబున కింతకీర్తి పులిష్ఠలు
దెచ్చెదవను కొంటిఁగాని, తండీ! నదుకాననంబున, నెంటరి
వాడవై, చిక్క మొక్కుకు లేక నల్లాడుచు, మమ్ముల నీరీతి
దుఃఖవారాన్నిధిఁ దోతువనుకొంటినా? హా! కలుషాత్ము
రాలు మంధర చేసిన కుట్రయాయది? కాకున్నచో నుస్వభా
వురాలగు యీశైలేయి స్వయముగ నిట్టి దురేచ్ఛఁ జెందుట
వట్టికల్ల. అవును, ఇటుల జరిగి యుండవచ్చును.

గీ! రాముపట్టాభిషేక కా + ర్యముల మగ్గు
 నగుట నిఘాయతైరాని + యట్టి నోన
 మొందుగల్గించి పోతావా + మొసగి దీని
 నీగతిఁ దెచ్చి మంధర + యేరునేతు!

(రామునుద్దేశించి) ఓమదాజ్ఞావరిచాలనాదీతో బద్ధకంకణా!
 శ్రీరామభద్రా! !

ఉ! ఎన్నఁడెఱుంగఁ బొమ్మని వ + చించుట, రమ్మని కేరబిల్చి నా
 యన్న! కరాలతండ్రియని + యాదరణంబున ముద్దుపెట్టు కొం
 చున్నను, మోదమొందెను గ + దోయితిమార! భరింపఁజాల నా
 కన్నుడైనై వనంబుల ని + వానిమొనర్పుటజాఁచి పాణముల్!

లేక లేకఁ దపించి కరమేశ్వరాక్షరహంబునఁ బడసిన కుమారుని,
 గాఢేమునవనదీతోరక్షకుడైనకుమారుని, నిటలాత్తు
 చావభంజకుడైన కుమారుని, పరశురాముగర్వంబు సర్వంబు
 ఖర్వంబుగా మెనర్చిన కుమారుని, కనకాంబరధరుడైన, సీలమే
 ఘాత్యముడైన, అఖిలలోకాభిరాముడైన మురిపెములనింపు
 కుమారుని, అయ్యో! వనమున కా? సింహశార్దూలాది భీకరమృ
 గంబులు నివసించు వనమున కా? దయా చాక్షిణ్య రహితుల
 రగు కిరాతులువసించు వనమున కా? వీక్షించినంతనే గుండెలు
 వ్రేయ్యులగునట్లు భీతినిగల్పించు వనముల కా? వంపుట? ఎంత
 నిర్భాగ్యుడను, ఎంతదుర్భాగ్యుడను. ఎంతకాతిన్యుడను. ఎంత
 దోహుడను, అయ్యో! దోషరహితుని, శాంతమూర్తిని,
 పరమపావనుని, మోమెట్టులఁ జాతును? ఎల్లు జాడకుందును?

గీ! సతీయలిగ నేడు నాకికే + గతియటంచు
 జేబెనై, మూర్ఖునాచు పా + ర్థించియంత

ముద్దుగాఁ జెంచుకొన్న రా + ముని, కవిత్రీ

చరితువై నొట్టుబెట్టిన + జమడఁగానె?

అట్టివానికి సిగ్గులుండునా? ధర్మాధర్మవిచక్షణ ముం

డునా? దయాఁతఃకరణ ముండునా? ఓసూర్యభగవానుడా!

శా. నివంశంబు సముద్ధరించుటకు నెం + తే గారణుండైన యీ

భావాతీతుని రామచంద్రుని కయి + వాత్సల్యముగ వీడి? యా

హా! వాసంజానరింపఁగా వసులకే + సంకుంగ నున్నాడనో

దేవా! రావడియేమి నన్దునుమ నీ + దివ్యవృథావంబునఁ.

గీ. వేలకొలదిగ వత్సరా + లేలి ధరణి

వండలకొలంది యేండ్లు త + మాబుజేసి

యింతకాలము జ్ఞాతీకిన + యేని నాకు

చాలజే యాయువిల నర్క + సార్వభౌమ.

(వృకాశముగా) కై కేయీ! కై కేయీ!

కైక—ఎందులకు నన్ను చిలతురు? శొలుత సియిచ్చవచ్చిన వరం

బుల నొసంగెదనని ఆర్భాటవృత్తిజ్ఞ లొసర్చినేల? ఇచ్చడి

చేతవారఁగాని బొల్లిబొల్లియేడ్పులేల? ఆశ్రయోజకుల కార్భా

టములు మొదను లోకసామ్యంబు వృధాబోవునేమోయనుదిగు

లుచే నట్లంటిరిగాబోలు, చాలుఁజాలు. మీరాజవంశ సత్యవా

ర్థరీణత్వము. మీవృత్తిజ్ఞానిర్వహణపాటవము, మీకిద నిం

తటి వృజ్ఞులున్నవని యెఱింగియు, మీసబోయి మీమాటల

విశ్వసించి వలలోఁబడి, నానోటివెలితి వెలువరించుకొంటిని.

ఎరసార్థము లేకపోగా కై కేయి పరమ ఛండాలురాలయ్యె

నను దుర్గతిపండుట గూడి సలభమింపె. హా! దయామయా

ఈ నిర్భాగ్యురాల నేల బ్రదుకనిచ్చితివి. ఓరాజా ! అవునని
యో గాదనియో వదింపుఁ నన్నేల యాయాపవైత్యదవు!

దశ—ఓసీ ! కూరస్వభావురాలా ? ఎంతతెగువగా మాటలాడుచుం
టివి ? ఎంతటి ఘోరకార్యంబున కుటకృషించుచుంటివి ? ఎ
ంత నిర్దాక్షిణ్యముగఁ బలుకుచుంటివి ? నల్లరాతికన్నఁ గాతినన్య
మైన నీమానసముఁ గరగింప నాకుఁ గాదు సరిగదా నన్ను
నిర్మోచిన యావిరించికేనిఁ దరంబగునే ? ఓకంవాత్మరాలా !
నీవు నాపాలిట నక్కడ దాపరించితివి ? రఘువంశోద్ధారకుఁ
డై, ఆర్తావసదీక్షా కరతంత్రుఁడైన రాఘవుని, ఎదుటివారికి
శ్రమమనసంగఁ హృచ్చందిగంబున నెంతయు బలితపించురాముని
మదీయాహ్లానిర్యహాదక్షుడైన రామచంద్రుని యేగతికిఁ
దెచ్చుచుంటివే ? ఓసీ పాతక ! ధర్మశాస్త్రవిరుద్ధంబని యెంచ
వైతివి. అయ్యో ! నలుగురు నవ్వెదరనిజుక వైతివి. రఘుకుల
శిరోభూషణుండగు రామునిజూచి జాలిపడవైతివి. నీవు మాని
సివా ? ఇత్వోకుకుల వయఃపారావార రాకానుభాకరుండగు
శ్రీరామభద్రుని పాలిట జపించిన శనిగ్రహంబవు. నాపాలిట
భీరమృత్యుస్వయాపిణివై, వాచేతులకు గాజలు దొడిగించి
యాడించు చుంటివి. తుచ్చురాలా ! శ్రీహత్యాపాతకము.
జన్మజన్మంబులఁ గట్టి కుడుపునని యింతదమక యోజించితఁ
గాని నిన్ను యీవఱకే యీనిశితఖడ్గంబునకు బలియిచ్చి
యందును. సిరిసంకదలను బాసి, సకల అంధువర్గంబును వీడి,
అయోధ్యా పురవరంబును విడిచి, భార్యను ఎడలి, మమ్ముల
నీగతి విచారమగ్నులఁ గావించి, యేకాకిడై, నీమూలమున
భయంకర స్వరూపిణియగు దుర్గాటనిని బ్రవేశింపనున్నాఁడే

రాముడు. ఆ ఘోరారణ్యములో నిదుర వట్టునా ? భోజనము
 లభించునా ? ఆకూరమృగంబుల భీకరగర్జనంబుల కాగం
 గలదా ? దుష్టురాలా ! నీకు నోరెటులాడె ? నీనాలుక ఏల
 కున్నదేమి ? సుగుణ రత్నాకరుండగు రామభద్రుని పీడచిన
 నాస్మాద వాయువులు నిలువ నేరవని బ్రాహ్మణులొంటినే ?
 రఘుకుల తిలకుండగు రామభద్రునికు వేటొండుశివ యేది
 యైన విధించి అయోధ్యాపురంబును పీడకుండెడినూత్రి
 మును మార్చినుజూచి నాకన్నుల కానాద మొసంగుమని
 వినయ పూర్వకముగా వేడుకొంటినే ? అజ్ఞానవశంబున
 రాఘవుండేదియైన నీయెడల నకచారంబు గావించినచోవానికి
 మాటుగా తీమించ నీపాదంబుల బట్టుకొ నెదనని వచ్చిచితినే ?
 ఇంతకావరమా ? ఇంత కఠినతయా ? నిరతింబును సాధుమృగం
 బులఁబట్టి వధించి తదామిషవిక్రియంబువలనఁ బొట్టఁబోసికొను
 కసాయివాండ్రొక్క వేయిమడుంగు లధికముగు కౌకిన్యము
 వహించిన నీశరీర మీ చంద్రాయుధంబునకు మార్తములొం
 గునా ? ఓకుటిలాత్మరాలా !

మ. సుగుణాత్మక రఘురాము భీకరవనికా * శోషిల్లగాఁ బంప నే
 మగునో నాగతి యుండు నెంచక మహా * హంకారబుద్ధిక ననుక
 బాగులకా జేసిన నీశరీరమును ని * ప్పుకా బెట్టి కార్పించినకా
 దగులకాబోవునె సాతకంబు నను సుం * తకా గోముఖవ్యాఘ్రీమా,

ఓపయోముఖ విషకుంభమా ? రామభద్రుని వనములకం
 వీ నన్నురాజుఁజేయమని భరతుండు వాంఛించునా ? ఇప్పుడీ
 వార్త వినిన భరతుండు నిన్ను బ్రదుకనిచ్చునా ?

పాదుకాపట్టాభిషేకము.

గీ, కండ కండలుగాఁ గోసి ♦ కాక, ఘూక

గృధ్రాజాతికిఁ గావించి ♦ తృప్తి యవల

రాఘవుని బ్రాలుమాలి యీ ♦ రాజ్యమునకుఁ

బట్టముగ గట్టి కోర్కె దీ ♦ ర్పడె గదసి.

ఓసీ యవినీతురాలా? భానుకుల వినాశనంబునకుఁ గారణ
భూతురాలవైన నిన్ను లోకభగవానుడైన భానుండైనను దన
సహస్రసింగములచేఁ బట్టి వట్లార్పడా? ఓసీ! రాకాసీ! ఎం
త విషపుకోర్కె? ఎంతవిషపుకోర్కె? ఎంతదారుణమైన సం
గతి !

సీ. తనతమ్ములన్న హృ ♦ దంతరమున నెంత

యో మోదమును జెందు ♦ చుండువాడు

కులగురువన్న ని ♦ చ్చలు వినయవిధేయుఁ

డై తన ధర్మంబు ♦ లరయువాడు

తలితండ్రిలన్న సంతెంతము భక్తినిజాపి

యెంతయోమోదంబు ♦ నిచ్చువాడు

పరులకు సాహాయ ♦ వడుట యన్నఁబ్రమోద

చిత్తుడై ఊగములోఁ ♦ జేయువాడు

గీ. రాచకార్యాది విషయ మ ♦ ర్గములదన స్వ

శక్తిగ్రహించి వృద్ధులను ♦ భక్తితోడఁ

బాలన మొనర్పఁగాఁగల ♦ వాడు రామ

భద్రుడైదీరీతి నివియన్ని ♦ వదలువాడు?

ఓసీ దుర్మతి! తగదు, తగదు. ఇట్టిచురేచ్ఛ వదలుము, వద

లుము, వదలుము.

కృత—నాకుఁ దగదా? ఇది దుశ్చర్యయా? నాకొసంగిన వరద్వయంబు ను గైకొనుట తగదా? రామచంద్రునిపై నుట్టంటివే? అన్యత మాడుట నూ యిత్యైకుకులములకుఁ దగదంటివే? అట్టి యా చారమే లేదంటివే? సూర్యచంద్రులు గతులు దక్షిణము నే నబద్ధ మాడనంటివే? గడ్డముఁబుచ్చుకొని బ్రాహ్మలితివే? లాలించితివే? నక్కవినయంబులఁ గనబరచితివే? నీకున్న యన్ని తెలివి తేటలఁ బాటితివే? పరితపించితివే? ఇవియన్నియు మఱపా యెనా? అవును, నిపు రామచంద్రు నెటుల వదలియుండఁ జాల వో యటులనే గామచంద్రునికడ నారసయుడభముడై పరి చారకుడై కాలంబుఁ బుచ్చుటఁ జూడఁజాలను, చూడఁ జాల ను. కోరినరీతినిచ్చుదనని యడ్డమైన గడ్డిఁగఱచి యిప్పుడీతొంట చేతులఁజూప నీమూఁసం బెట్లఁగీకరించినది? ప్రమాణమునకు వియమము లేదా? వాదభీతిలేదా? ధర్మములేదా? నీయభయ ప్రదానమును సార్థక భజనుకొనకున్న మీకులంబున కవకీర్తి కాదా? నలుపురుకు సవ్వరా? అప్రతిష్ఠ కాదా? స్వల్పసంశయము కొఱకెంత రాధాంతముఁ జేయుచుంటివి? పదునాలుగేండ్లకాల మెంతలోముగియును? రాముడేమి మఱలరాదా? రామునిపై నాకుమూర్తియు ప్రేమయు లేదా? ఆరినివైఁ గడుయా? సవతి ప్రేమమే నాకాతినిపై యున్నచో నీకు నాపై సవతిభాగ్య ప్రేమమేయున్నదని విశ్వసించవలసివచ్చేదా? అట్టి భావమున నున్నప్పు డీప్రమాణములు చేయుమని, యీమందిరప్రవేశ మొనర్చి యీయగఁబాట్లుపడుమని విన్నవలైన బొట్టుఁగాటుకఁ బెట్టిపిలిచిరా? ఈ యక్కఱకురాని యఘపరింపులు నెత్తివైఁ బెట్టుకొని, ధర్మవిరుద్ధ లోపములన్నియు నీయందుఁ బెట్టుకొని

మీఁదుమిక్కిలి నన్ను నిందాపాత్రురాలనిగా నొనర్చుట నీకుఁ దగునుగాఁజోలు? ఎంతయువన్యాసముఁజదివెతివి? ఎంతవెంతలగు సంబోధనంబులఁ బ్రయోగించితివి? ఎంత వగర్చుచుంటివి? పోనిమ్ము. కొంతతడవాఁకూసముఁ దీర్చుకొనుము! పాపము! ఊరకఁ గేకలు వైచుట పురుషుల ధర్మముగాదు. నోటిపెంట నాడిన వాక్యంబులసార్థక పటచుకొనవలయును, అప్పుడు మీగొప్ప దనము.

దళ—కైశేయా! నామాట వినవా? సీయభిప్రాయమును మార్చుకొనవా? నాకుఁద్ధారకుఁడగు రామభద్రుని యయోధ్యా నగరింబున నుండనియవా?

కై—నన్నేల నిష్ఠూరముఁ బెట్టెదరు? విన్నవా శేమందురో యని జంకుఁ గొంకులేకఁ జేసిన వాగ్దత్తముచు విడుపుమని యావెర్చి వేపంబులవేయుట మీకుఁ జాడియేనా? మీవంశపు పూర్వీకు లిట్లులనే యొనర్చిరా? చూడుఁడాపారిశ్చంద్రుఁడు మీవంశీకుఁడే గదా?

శా. వృద్ధ్యరాజ్యముఁ గోలుబోతి నని యే + వేరన్ విచారించుఁ దా
సాస్వరత్నము విపులంబు నతిని + చంద్రున దాస్యంబులో
నధ్వాన్నంబుగ నుండెంచుఁ దలపోయన్ బోడు పుత్రుండు యీ
వృద్ధిన్ బాసెనటంచుఁ గుండఁడిలులన్ + వేధించెనే భూపరా.

ఆతని మనోశ్చయము, ఆతనిసత్యవాక్పరినాలవాధురీగత్వము వర్ణింప నాచేశేషునకేని నలవియగునా? ఆతఁడట్టి యవస్థలనన్నిటి ననుభవించుటకుఁ గారణమేమి? పవిత్రంబగు సత్యమును విల్చుటకేకదా? తుడకదియేగదా యతని నుద్ధరించి నది. అట్టివారి గౌరవ మర్యాద లంతరించుఁ జేయుట మీకు ధర్మముగాఁ జోచెనా?

దశ—ఓకైశీయా! నీవెట్టి ధర్మకన్నములుగడించినను దుర్భరవిచార
మగ్నుడనై గృశించుచున్న నాచెవులకేక్కపు.ఎక్కపు.రామా
రామా ! రఘుకులసోమా ! నీపాలిటి క్రూరాత్మురాలెట్లు
దాపురించినదిరా తండ్రి!

గీ. నిండుకొల్వ్వఁ గూర్చుండి * నిన్ను బిల్వ
నంపి యిదె రాజుఁగాఁజేతు * నయ్యరేపు
సేపు, నీసతి, యువవాస * నియతినండి
సిద్ధముగనుండు కట్టాభిషే * కమునకు.

గీ. అనుచుఁ బలికిననానోటఁ * దనయ! నేడు
పిలిచి, వనములకేగరా * ప్రియకుమార
యనుచు నాజ్ఞయ నోరెటు * లాడు నాను
వీలదే నాదు నాల్క వే * చీలికలుగ.

హ కుమారా!

. బ్రతిమాలకొంటి ఘో * రపు నాంధ గోరుట
దగదని నీపిన * తల్లి నెంతో
కాల్కొలుకొంటి నీ * పాదముల్ మొక్కెదఁ
దనయుని మీయింపు * మనుచు నెంతో
మొరఁ బెట్టుకొంటి నిక * జెరలోనఁ బెట్టినఁ
గనులతోఁ జూచుకొం * దనుచు నెంతో
వేడుకొంటిని యూ * వెలువల నెట్లనెన
నునిదిన చాలు నూ * యనుచు నెంతో,
గీ. భరతునికె కట్టువాడని * కట్టమిప్పు
దనుభవింపుము సర్వ సా * ఖ్యములటంచు

నెంతఁ దెల్పినఁగాని దా ♦ స్వంతమందు
 దయఁదలంక దిదెంతటి ♦ దయ్యముక్కొ.
 అయ్యో ! రామా ! రామా ! నిన్నెట్లు బాయు
 దునురా తండ్రి ! రామా ! రామా !

(మూర్ఛిల్లును.)

రాము—(ప్రవేశము.) తండ్రి ! వచ్చితిని. ఏమది నన్నుఁ జూచినంతనే
 తండ్రిగారు మూర్ఛాగతులైరి. తల్లి ! కారణమేమమ్మా !

సీ. శంతారవము విన్న ♦ ఊణమున నే నాశ

దురువచ్చి యెంతో సంత ♦ నోవగతిని

రారరాఘవయంచు ♦ నో గారఁ బిలచుచుఁ

బ్రైకొత్తి ముద్దాడి ♦ వరసుతుండు

నాకులోద్ధారుడు ♦ నారతనాల్ మూట

య చుఁబ్రబ్బునోడ ♦ ననుచు నెంతో

యచ్చి తబ్బిబ్బులై ♦ యందు నాజనకుడు

కారణమేమొకో ♦ గాని నేడు

గీ. రామ! శ్రీరామ! రఘురామ! ♦ రామయనుచుఁ

బిలిచి యారీతి వచ్చిన ♦ పిదప నన్నుఁ

జూచి మూర్ఛిల్లె నిదియేమి ♦ చోద్యమమ్మ

తల్లి! దెప్పగదవమ్మ త ♦ తొరణంబు.

శ్రీక—నాయనా ! రామభద్రా ! కారణంబేమని తెల్పుదును. అయి
 నను సకల సద్గుణరాసివగు నీకుఁ దెలుపరాని యంత మేమి
 యును లేకుగదా? కూర్చుండుము.

రాము—తల్లీ! చెప్పుము? సావధానచిత్తుడనై యున్నాడను. తత్కారణంబు విన నామనంబు దత్త ఆపమమన్నయది,
 శైక—వినుము, తల్లీ! దేవాసురయుద్ధమునాఁడు రణరింగమున నేను
 మీఠండిగారికి సాయపడినప్పుడు నాకు రెండు వరంబులు
 వ్రసాదించి యున్నారు.

రాము—సరే. దానికేము.

శైక—ఆ వరంబులూక్షణముం దవునరము లేకుండుటచే నమయింబు
 వచ్చినప్పుడు కోరుకొందుననగా పరియినిరి.

రాము—అవును. అనవునరమగు వేళల నెందులకని యావర్తంబుల
 మాఠండిగారికిద దాచుకొనిరి. తప్పేమి? పిమ్మట?

శైక—నాటిసమయ మిప్పుడు లభియింకఁ గోరుకొంటిని.

రాము—వరవ్రదానమునకే తండిగారిట్లు మూర్ఖులైనారా ?

శైక—నాయనా ! లేదోయి. చివరకంట వినుము

రాము—చిత్తము, తల్లీ ! ఆరెండువరము లెట్టివి ?

శైక—అట్లగుము. నిన్ను నాజుట్టలతో నట్టడపులకుఁ బనుకాని
 గేండ్లు ప్రివాసముబంపి, ధరతునకుఁ బట్టముఁ గట్టుమంటిని.

రాము—దానఁ దప్పేమి ?

గీ. నివృత్తానైన నుత్తిశెడ + నిర్విచార
 ముగను విషమేని గోరెదం + భోధినేని
 దూక సంసిద్ధునగుదు ను + లోషముగను
 తండియే యాజ్ఞనిడచేసిఁ + దల్లి! వినుము.

శైక—తండి ! బుద్ధిమంతులగు వారిలక్షణములన్ని, నిన్నుఁ జూసి
 యుండలేక, బరితపించుచు, నిటుల మూర్ఖులైనారు.

రాము—అయ్యో ! తండిగారి కింతటి విచారమేలనమ్మా !

మ. పదునాల్గేడు ల పాతలోగడను, పా + పద్మంనుకొ మానులన్
ముదితోత్సాహమునోడగొల్పుచు, సరంఃబుగ వారియాశీస్సులం
దెద వారలేనియమించు కార్యముల భ + క్తిగజేతు న్నింతు న
భ్యుదయంబుదగ వారమేను, పృథ్వీ + బుగ శుద్ధిగావించెదన్.

యీవిధముగా నాయరణ్యంబున సత్కాల జ్ఞేయమొనర్చి
పెంటనే వత్తును. తల్లీ! నాయనగారిని లేపి నేను వచ్చియుంటి
నని విన్నవించుచున్నా!

కైక—నాయనా! రామభద్రా! తండ్రిగారివ్వుడు నాయంబాగ్గ
పాచిత్తులై యున్నారు. కాని మెల్లగఁ జెంతిజేరి నీవే
పిలుపుము.

రాము—అట్లనేతల్లీ! (చెంతకుఁజేరి) తండ్రి! దళిరభేళా!

మ. కడుగారామునఁ జూచుకొంటివి సమన్ + గాతవ్యమున్ బూనవె
వ్వుడునాయందునఁ జూచినంతనెమదిన్ + మోడుంబునుఁజెంది నా
కొడుకా! రమ్మని జేరదీసినన, గో + క్కులే దీర్తు నీవెవ్వు డి
వ్వుడునన్ జూచి యిజేయిండ్రి యిటులన్ + మూర్ఛిల్లి నావయ్యయో.

దళ—(పరుండియే చూచి) రామా! రామా! రామా! వచ్చితి
వా? వచ్చితివా? ఈతుచ్చుడు, ఈరఘుకుల వివాళకుఁడు, నీ
మొగము చూడఁజాలఁడు, చూడఁజాలఁడు

గీ. రాజుగఁ జేతునంచు నో + రారఃస్వః
అలికి యీనాఁడు నిన్ను నే + వనములకుఁ బ్ర
వాళి మంకంగఁ దలపెట్టి + పాతకుండ
నైతి నీమోము నెట్టులఁ + జూతురొండ్రీ.

ఈ! రామా! రామా (అని లేచి కొఁగిలించుకొనఁ
బోయి మఱలఁ గ్రిందవడును.)

రాము—హా ! తండ్రి! ఇదియేమి దారుణము? నాకొకటి యిటుల
నిలపింతురు ? ఏల మూర్ఖాత్మలగుదురు ?

గీ. కానలకుఁబోయి మునిసేవఁ డబూని పాప
పుంజములఁ బాఱఁ దోలుకఁ డబుద్ధాత్మల
నంది రానున్న నాకయిఁ డజెందనేల
జనక ! దుర్బరమైన వి డచారవిటుల.
(తెఱవో)

ఓయీ ! నన్నాకునేల ? పోనిమ్మ.

గీ. కండకావరిమూని రా డభువుని వసుల
కంఠఁగోరిన యా కుటి డలాత్ములెవరో.
కట్టి వధియించి రామునిఁ డబట్టభద్రుఁ
జేసి నాతండ్రి ముదమందఁ డజేతునిపుడు.

రాము—(తనలో అక్కటా ! కోపస్వభావుడను లక్ష్మణుడుగూడ
నివ్వడే రావలయునా ? ఇవ్వజీతని నినారించుట కడుదుర్ఘట
ముగదా ! కాబట్టి అమ్మగారికడ సెలవుఁగైకొని వైశంబ
బోయి యాతనిరాక నినారింఁచెడఁగాక! (ప్రకాశముగా) తల్లీ!
కేకయరాజపుత్రీ! నాకమితోపకార మొనర్చి నన్నుధన్యునిగాజే
సిన మీఱుగా మెట్లు తీర్చుకొందునమ్మా ?

గీ. బహుళ సంతోష హేతువై డబరగు రాజ్య
భారమునువీడి నుభయముగా డవసములందు
దాపనుల మోలఁజేరి నా డపాప పూజ
ములను వదలించుకొనుమని డబలికెవారు.

కావున నోమాతా ! చంద్రునికొక్క నూలబోగనునట్లు
నావందనశరీరింబులను గైకొని యాశీర్వదించి పంపుము.

శ్రీక—అవును. రానూ ! తెల్లవారికమునుపే బయలుదేరవలసినవాఁడవగుట పర్వరంబుగఁ జ్రీయాగపన్నాహముతో నుండుట యుచితముగదా ?

రాము—అయ్యో! పన్నాహముతో నుండుట కేమున్నది ?

శ్రీక—అట్లనకుము. అరణ్యవాస మొనర్చు బోవువాని కీయమూల్యవస్త్రాభరణములతోడఁ బులిశేను, కాఁబట్టి వానినెల్ల విడచి జడలధరించి వారబట్టలను గట్టుకొని పోవలయును. తెలిసిందా ?

రాము—అట్లే !

గీ. సర్వరాజ్యంబుఁ ద్యజియించి, † సకలబంధు
వర్గమునువీడి, సుఖముల, † కాసి పితృ
వాక్య కరిపాలనార్థమై † వనులనుండఁ
బోవువానికి నాకిది † కావలయునె ?

కావున, మీ యాజ్ఞానుసారభ్యవర్తకుఁడనై యట్లనే నారలఁ గట్టి జడలధరియించి పోవుదునమ్మా !

శ్రీక—రామచంద్రా ! ఒక్కసంగతి ?

గీ. ఒంటిగాఁ గానలకుఁ జంపు † చుంటినంచుఁ
దీప్తిముగనున్నవారు నీ † తండ్రిగాను
భరత శత్రుఘ్ను లిటలేరు † వారుదూర
జేశమున నున్నవారికి † తీవ్రకోప
గతిని చెలరేగువాఁడు ల † తృణాదునుమ్ము.

గీ. కులగురువు, మంత్రి నావాక్య † ములను వినరు
భరతుఁ బిలిపించి వెంటనే † పట్టభద్రుఁ
జేయవలెనని గట్టిగాఁ † జెప్పి పోమ్ము
ద్వారతగతి గురులతోడను † దండ్రితోడ.

రాము—తల్లీ ! అట్లనే గాని.

గీ. కని, విరామములేకఁ జొర్రు + దివమహాశక్తు

తైఱ నారండ్రిగారిలో + నేను తెచ్చ

కయె పెడలు పెట్టు ధర్మమా + కనఁడు, వినఁడు

వలుకరిచినఁ గాని నా + పాపమేమొ.

కైక—తనయాజ్ఞ వెంటనే నిర్వర్తింప లేదని మనమునఁ జొగలుచు
నీవంకఁ జూడకున్నాడు.

రాము—తల్లీ! ఏమాటయే సక్కువమైనచో నేనాయన శబ్దిబాధయు
గలిగింకఁ జాలను; నాకు నీయాజ్ఞయైనచో, దండిగారి యాజ్ఞ
యైనటులఁగాదా ? ఒక్కమనవి. అమ్మా !

గీ. నావియోగముచేత ము + సంబునందుఁ

బొగిలి కృశియించుచును న్నిమం + బుగను ఊగ

దశకురాకుండఁ దండిని + దమరుజూచి

పాలనమొనర్చు మమ్మ శృ + పాంబురాసి.

(అని తండిగారికిఁ బ్రదక్షిణమొనర్చి పాదములకు నమస్కరించుచు)

గీ. ఆదరించితివయ్య య + హర్షిశముల

నేకొరంతలు లేకుండ + నే మహాత్మ్య !

అట్టి ఋణమందు నేపవా + స్సోశమైనఁ

దీర్చుకొననైతి నని యెద + దిగులుఁగాంతు.

మతియు నోరండి !

గీ. కనులకే సంతరింబుదు + కొనెను ముద్దు

పాదసేవను విడనాడి + నీకువాంఛఁ

దీర్చుఁగాఁ గానలకుఁబోదు + దేవ ! నాదు

వందనంబులఁ జేమిశో + నందుమయ్య.

రల్లీ ! ఇదే బొప్పుచున్నాను. (నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

కైక—ప్రాణేశ్వరా ! లెండు.

దశ—(లేచి కూర్చొని) రామా! రామా! రాముడేడి? రాముడేడి?
రఘుకుల యశః కాముడేడి? సర్వలోకాభిరాముడేడి? సకల
సద్గుణ వరంధాముడేడి? పెడలెనా? మోరాటపులకు?
ఒంటరిగా! అయ్యో! చూచువారులేక, దలచువారులేక,
చిలచువారులేక, దినం దిండిలేక, బండ మంచములేక నేగరి
నల్లాడునో. దైవమా ! ఎంతవని చేసితిని,

గీ. కొడుకులో, కొడుకులోయంచు + గుండిగుంది

నిమర హారములనువీడి + నేనునర్పి

నెట్టి తపమునకిటు భిక్షు + బెట్టిమలల

లాగుకొని యేడిపింతువే + లా? మహాత్మ్య.

దేవా ! లోకరక్షకా! వాజస్థమంతయు నిటులనేష్టులలో

నిండిపోవలసినదేవా ?

గీ. నుతులులేనెట్టి గతికి నే + ద్వితిని మొదట

బిడప గాఢినుతుండు యే + ద్విచ నన్ను

యిప్పుడు కైకేయిమూలాన + నిట్టులేప్పు

చుంటి నన్నంతగా + జేయుచుంటివీపు ?

గీ. ఇదియె తుదిసారియేప్పు యిం + శేడ్యలేక

నున్న వాడను శోషిల్ల + నుండె ప్రాణ

వాయువులు, దైవమా ! రఘు + వంశజలధి

సోముడగు రామునికొ బాయు + చుంటుచేర,

హా! రామా! రామా! (అటునటుజూచి) ఎవడురా! అచట

దేవ—(వ్రేవేళించి) దేవా !

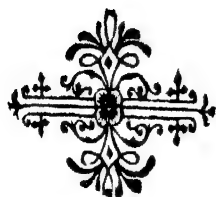
వశ—ఓరీభద్రా! నన్ను బాగితగఁ గానల్యాంతఃపురంబునకుఁ దో

డ్కొనిపోయి. (భలసహాయమున నిష్క్రమించును.)

శ్రీక—నాద్రోయత్నము కొనసాగినందులకు మంధరకీవార్త నెఱింగింప

జోదును. (నిష్క్రమించును.)

(తెఱవారును.)

శ్రీరామచంద్ర.

పాదుకా పట్టాభిషేకము.

చతుర్థాంకము

(రామలక్ష్మణులు కృషేకము)

లక్ష్మ—

మ. తనపుత్రుని సృష్టశేయనెంచి నినుగాం! తారంబులందుండఁ బం
 వను వాంఛించిన వారలెవ్వరు? ధనుఁ ధర్మమొనర్చి జూపిమి
 మున నేనివ్వఁడ రాజుఁడేదను నఁ ధర్మమొనర్చునాఁడెది న
 న్మనస్సందోహము నా నెలాననఁగ నాఁ మోదించుమా రాఘవా.
 రాము—తమ్ముడా! తొందరపడకుము. దైవతుల్యులగు పెద్దలదూ
 పించుట దోషంబని యెఱింగి యుడియు నిట్లాగ్రిహయత్ర
 చిత్తుండవగుట ధర్మమా?

గీ. తల్లితరువారఁ దల్లియం ధర్మ మహాత్ము
 రాలు పినతల్లి యామెత్తెఁ ధర్మమూని
 యిటుల దూషణఁ జేయ ని ధర్మమనందు
 రనుజ! లోకులునవ్వరే ధర్మమకాదె?

అమ్మ—అగ్గివా! ధర్మాధర్మ విచక్షణులఁ బిమ్మటఁ జూడవచ్చును
గాని తొందరకడరాదని నన్నే ముందలింపఁచుంటిరా?

గీ. జ్యేష్ఠులగువారు గాజొట + చెల్లునుగడ
అందునను దగునార్తలై + యలరుమిమ్మ
వనములకుఁజరి రనపుత్తుఁ + బట్టభద్రుఁ
జేయఁగోరుటఁ దొందర + చేఁగాదె?

అది యటుండనిమ్మా.

గీ. ముందు వెనుకల సరయికఁ + దొందరకడి
యిచ్చుకీరిని వరముల + నిచ్చినాడ
ననుచు జనకుఁడు తలపోయఁ + దయ్యె యిట్టి
చేతలకుఁ గారణమదెందు + చేతఁ జెప్పుయి.

తొందరచేతనేగదా! అంతటి యవినితుఁడా? ఇట్లెఁగవచ్చిన
మేమియు లేకుండెవా?

గీ. ధర్మమును దక్కుకుండని + భాతిగీతలె
వేలకొలదిగ వర్సరా + లేల యిట్టి
యవకతవక క్రమాణులు + లాచరించె
మందుఁడగుటకు నతనికి + మతులు లేవె.

రాము—రమ్మఁడా! నుమిత్రాకుమారా! కోధస్వభావుడవై
కలిశిడు మాటలకుఁ బ్రత్యుత్తర మొసంగఁజాలనుగాని శాంత
భావంబున విందువేని రవంత నీకోడఁబ్రసంగించెదను. ఎన్నఁ
డును నామాట కడుగుదాటనివాడవుగదా? మఱియు,

గీ. పుట్టమైతిమిగడ వరం + బులను నామె
కొసఁగునాటికి యందేమి + దొసఁగు నలను
అపునరము లేకపోవుట + నవ్వదామె
దాచుకొనియెను దండ్రి యె + ద్దను గదయ్యె.

గీ. ఆవరంబుల నివృద్ధి ♦ యంగఁ గోర
 సత్యవాక్యంబుఁ నా విస ♦ ర్జనముఁ జేయ
 లేక నొసఁగుటఁ దప్పేమి ♦ లేదుగాదె
 దీనఁ గోధంబదెంచుకు ♦ బూనదీవు.
 కాబట్టి నాపురాకృతపాపవరిపాశఫలం బీహావంబుగాఁబరి
 గమించెనని యనుకొని యూరడిలుము.

లక్ష్మ—అన్నా ! సకలసద్గుణసంపన్నా ! అట్లనుకొని యూరడిల్ల
 వలయునా ?

గీ. సకల సౌభాగ్యయుతులు ని ♦ ట్వాకుకుల ని
 గోమణులరైన మీరు మరా ♦ ఝలు బొనర్చి
 నట్టిదుండగముల కిట్లు ♦ కట్టుబడి ను
 కూటపుల కెగుటను జూచి ♦ యాగఁగలవె.
 (తెలియి నుద్దేశించి) ఆ మూర్ఖుగాలా? ఎంత కట్టడికార్య
 మునకుఁ దలపెట్టితివి ?

గీ. వృద్ధరాజును బలవంత ♦ పెట్టి యెల్ల
 జగములను గోరవఁగాఁ దగు ♦ సర్వసుగుణ
 ధుర్య శ్రీరామునిటు వంపు ♦ దువె మహాట
 పులకు నీకినుచుం లేని ♦ బుద్ధిలేదె.

రాము—రమ్మూడా !

గీ. అడుగుఁదప్పి యెటుంగ వె ♦ న్నను నాదు
 వల్కుల కిదేమి వికరీత ♦ మల్కుఁ బూని
 నారి వీరినిదిట్టుట ♦ వలన హార
 పాపముగదయ్యి కోధంబు ♦ వదలుమయ్యె.

లక్ష్మ—అయ్యో ! అట్లై నచో మీరు వసంబులకేగుటకే నిశ్చయం
 చిరస్వమాట.

రాము—అహ! ముహూర్తానికిని నిశ్చయించితిని ఏమందువా ?

గీ. తరణిగొలమున బాడమిన * దానిఫలము

పెద్దవారిమాటలఁ దెలి * బెట్టి వారి

యాశయంబుల నెఱవేర్చి య * మితయశము

గాంచుటయెగానఁ గాన వ * సిచువాడ.

ఇది యట్లుండనిమ్ము. నాయంగఁ గల యశమితానురా
గంబున నన్నుఁ బాయలేక మీరెల్లరిటుల సంతాపవశియెదరు
గాని నాయరణ్యావాసము నాకు సుఖదాయకము. కష్టము
గాను ఈవిషయమున నాకు బినతల్లిగారు మహాభక్తారమె
యొనర్చి నన్ను ధన్యులచేసివది. ఎట్లందువా !

గీ. పెద్దగాభారమును నెత్తి * బెట్టికొని ను

హరి కష్టములనుజేడ * రామ! యేల

నాంఛఁ జెందెను సుఖముగా * వననివాస

మనసు నేకాకివైయుండు * మనుచుఁదెలిపె,

మఱియు,

గీ. తపసు లెండఱొగిలరు కాం * తారమంచు

వారిసేవలఁ జేసుక * బ్రదుకుమయ్య

పాపహరణంబు గలుగు సంత * ప్రిప్తమాను

మోక్షసామ్రాజ్య మని తల్లి * బోధి జేసె.

అంతియేగాక, తమ్ముడా! మనదూరదృష్టిని యిండుక
బరికించినచో మనకుఁ దెలియుటలేదా ?

పాదుకాపట్టాభిషేకము.

గీ. విహిక నాఖ్యవాంఛల * యంకు మఱగి

దైవ చింతనమేలేక * దగ్గులైన

వారి నెందఱఁజూడ మ * వ్వారిపోకఁ

బోవఁగానేల సిలుగుల * బొందనేల ?

కాఁబట్టి పినతల్లిగారియాశీర్వాచనమువలనలభిముందినయ్యాయల్ప
కాలమునందు,

గీ. పరమ పాతకమైనను * ర్వాంఛలను వి

సర్జన మొనర్చి మర్జన * భర్జనఁడగు

నారమేశుని బ్రార్థించు * చనవరతము

గడుపుకొనవచ్చు గద ని * రాఘటముగను.

లక్ష్మణా !

గీ. ప్రియమంతయు భోగముల్ * వలనఁగదపి

వార్ధకమువచ్చుపిదప దై * వమునుదలఁచు

కాలమేలేక హీనపు * గతులబోవు

కంటె యిదిమేలుగద మోక్ష * గతినిగనఁగ.

(అటునిటుఁజూచి) తమ్ముడా! అటుఁజూడుము?

గీ. నాతరుణిసీత నాక్రియా * గంబు వినుటఁ

గంటికిని మంటికిని భారఁ * గాఁగనేచ్చు

చిచటకేలేంచుచున్నది * దేమివెరి

యా మనోదార్పబట్టలో * యనుక యిపుడు.

సామిట్రీ !

గీ. శివధనుస్సును రెండుగాఁ * జేయుటాది

నేటివఱకును నిముసమే * నిక నదలని

యట్టి యాసాధ్యుని బాసి + నట్టడపుల
తెలులఁబోయెనువాడ నే + నేమిసేతు.

సీత—(వ్రేళించి) నాథా! నన్నిచే తేకాకినిగానువర్చి ననులకరు
గఁడలఁచిరా !

రాము—దేవీ! అనురయధంబునఁ బిసరల్లిగారగు శేకయరాజపుత్రి
మాతండ్రిగారికొనర్చిన యమూల్యసహాయమున కచ్చెరువంది
యిచ్చిన రెండువరంబులవృద్ధవసరములేకుండ నాయనకడ దా
చికొని యివ్వడుకొరికొని తండ్రిగారియనుమతిఁబడసె. అందు
నేను జటాపల్కలధారి నై వదునాలుగేండ్లరణ్యావాస మొన
ర్చుట మొదటిదియు, రాజ్యాభిషేకము భరతునకొసంగుట
రెండవదియునై యున్నది. అందుపలనఁబితృవాక్యవరిపాలనార్థమై
వసంబులశేకు నన్నుఁజూచి మీరెల్లరుసంతసించుటకుమారుగా
విచారగ్రాస్థులరై నావ్రీయాంమునకుఁ బ్రీతిబంధముగల్పించు
టఁడగువా? ఏవేకాకినిగానుండనేల ? చూడుము!

గీ. అతివిచారమనన్కుల + రైనయట్టి

జనకునకు నీవు సేవల + పలికి నేను

లేననెడు దీనభావంబు + మాని నాకు

మాటుగా వారికడనుండు + మా వడంతి.

సీత—అ ! అ ! నాథా! పతిని వీడియండెడు పతికి గతులులేవనివలి
తెడు వార్యవచనంబుల రిత్తజేయఁడలంచితరా? మిమ్మున
నే తృటికాలమేని వీడియెఱుంగుచునా? ప్రాణేశ్వరా! మీరర
ణ్యంబునఁ బడరానియిక్కల్లులఁబడుచుండ నేనీభోగంబుల నను
భవించుచుండఁగలవా? ఎన్నఁడు పలికియెఱుంగని వివరీతనా

శిష్యులు లేడిపిల్లలాగుట మీకు భావ్యమా? దేవా! సన్నిట్లు
వియోగ వారాన్ని తిరగొసి వనంబులకయగ మీదిత్త మెట్టులో
ప్రీతదో గ హింపఁజాలకుంటిని.

రాము—ప్రాజ్ఞేశ్వరీ! నిన్ను విడచి నేనుమాత్ర ముండఁగలుగుననుకొం
టివా? కాని,

గీ. కూర్మమృగసంకులంబగు + ఘోరవనిప
సింఘటన్నను మాటలా + చిగురునోడి
భయదమునుగల్గఁజేయ ని + ల్వోగ లేవు
నావలుకులాలింపుమో + నాతిసిప్పు.

సీత—ప్రాజ్ఞేశ్వరా! విషినావాసయొక్కప్పుడు ఈ భుజవి నేనెఱుంగిన
పోలేదు మీ పాదపూజలోనప్పుడు మీయొడనున్నచోనాకా
వనస్థలలే మందిరంబగును ఆకూర్మమృగ సంచయమే నానోడి
నాడుకొను పక్షితేతయగు న ఆంధమూలాదిఫలములే పుచ్చ
భక్త్యవరమాన్నంబులగును. ఆ చ్ఛికతలంబే హంసనూనీకాత
ల్పంబగును. మీతోడిపాటుగాధగియునువారగుడయే యగు
నంబవయగును. కాన నాథా! నాకట్టిత్త భీతులగల్గినాకు
నన్ను మీవెంటఁగొనిపోండు.

శక్తి—అన్నయ్యా! దానుడను.

మ. పరమాసహ్యముఁగొల్పురాజ్యమున ని + ల్వోజాల మీవెంట భీ
కరకారతరములందుఁజొచ్చి మిములన్ + గాపాడుచుందున్ భవ
ప్రరణాజ్ఞంబులఁగొల్పుచుండును దయా + దాక్షిణ్యముఁజూపింప
సరివాత్సల్యము + ల్పమయ్య యనఘా + త్మా! జానకీవల్లభా!

రాము—తమ్ముడా ! ఇది యేటికోర్కె ?

గీ. నుఖముగా భరితునిగొప్పి + చుండి నర్వ
భోగములబొందగాలేక + సిగతి వన
ములకునే తెంచి యునుములం + బొందెదము
కోరెదవదేటి వికరీత + కోర్కెనకు ?

మఱియు,

మ. అరిసందోహముఁ బాటఁ దీర్చుచునయో + ధ్యారాజ్యసంపత్తులి
ద్ధరవృద్ధిన్ గనునట్లుఁ జేసె కృపలక + దైవాటగానేలు నో
దయతోనిదగునంపు నొప్పునును గాంతా + రంబునందుండి దు
ర్భరసంతాపముఁ గొల్పుకష్టములనుక + వాంఛింతు నేలా? యిటుల్
అదియట్లుండసమ్ము?

ఉ. నిపును నేనులేక జన + నిజనకున్ విలపింతురంచు ని

—భావమునందులేక వన + వాసమునర్పిం నేలఁగోరెదో ?

అవిధివారుచింతను ని + వార్షిశముల్ గృహించుచుండఁగా

సేనలజేయ నెవ్వరిట + తేరుమరయ్య తదన్యులక్కటా.

లక్ష్మణ—నకలన్ శతధనుర్ధులగు మీరే వీరిలవిడచిపోవుచునుండ ని
కనేనా వీరలనుద్ధరించునది ? ఇంటికెబెద్దలై సంసారమునన్నిరీ
తులఁ జక్కఁగాఁబరిపాలింపఁదగినమీరు, చతుస్సముద్రముది
రిభారుణీపలయంబును నేర్పుమీఱఁ గాపాడఁగలిగినమీరు,
గోకోద్ధరఁబుకొలుకుద్యనఁబండినమీరు, దశరథేశునిగారా
బంపుపుత్రులైన మీరలరణ్యవాసమునర్పుటయును, నేననవ
రతికోకాకులఁజిత్తులరగు వీరలనోచార్పుటయునా ? అదియు
గాక, మీరులేకఁ బ్రజాఘోషంబుమితిమీఱ, మీవియోగము

చే సకలబంధువర్గంబుఁ గుందుచుండ, నీరోదంధ్యమలనుభ్యనేనా
నిలువఁ దగినది? ఆహా ! రామచంద్రమూర్తి,

గీ. గాధినందనుసవన ర ధ యముఁడేయ
నదపులకుఁబోవువాఁడు వెం ధ బడినిరాఁగ
“ లక్ష్మణా ! నిన్ను సర్వకా ధ లంబులందుఁ
జాయకుండఁగనుం డెడి ధ వాడ”ననవె.

మఱియు,

ఉ. తాటకిఁగూర్చువాఁడు, రిపు ధ దర్పము సర్వమునూర్చువాఁడు, దు
గ్గాటవిలోఁజరించుతఱి ధ గవ్వములండిఁ నాఁడు నీకు బా
హుటముగానహాయకుఁడ ధ నై నపు డగ్గజభాగమున్ నిరా
ఘాటముగాఁగఁగొంటివెన ధ గంబనిబల్కును యిచ్చడేమయెన్,
అంతియఁగాక,

మ. సకలంబ్రీవెయటంచు నమ్ముకొనిగ ధ వ్వంబందునన్ సాఖ్యమం
దకలంకంబుగ వెంటనంటి యతిధై ధ ర్యస్థూఁ మెల్లాడు న
న్నకటా ! యీవివరీతరాజ్యమున న ధ న్యాయంబుగావీడి పో
నిక నెల్లుండెడివాడ దాశరథి యిం ధ తేనా భవత్ప్రేమముల్.
అన్నా ! పెక్కుమాటలేల,

గీ. భీక రారణ్యములకు మీ ధ వెంటనమ్ముఁ
కూడఁగొనిపోవబ్రతికెడి ధ వాడలేక
విడచియేగినఁ జాగ్రముల్ ధ విడచువాడ
నిలువఁ గాఁజాలమిమివీడి ధ నిముసమేని.

రాము—తమ్ముడా ! తాఁబట్టినకుండేటికి మూఁడే కాళ్ళకునట్లు నీవట్లు
నూర్తేమనీడకుంటివి. వలదన్నబలవస్త్రరణంబునకు సిద్ధపడుచుం
టివి, నీకేమని చెప్పఁగల్గుచును ? అట్లనే మీరల్ల గారియనుమతిఁ

అడసిరమ్మ. సీతానతి ! నీవుగూడ భ్రమ్యాననన్నాహము
లోనుండుము. లక్ష్మణా ! అదిగోచూచితివా ? మదీయవియో
గంబుచే బ్రళయమఃఖార్జవంబునఁ బడికొట్టుకొనుచున్న తండ్రి
గారిహోదార్పచు నాతల్లిగారును నీతల్లిగారును యిట్లనచ్చుచు
న్నారు. వీరలనేరీతిశాంతింపఁజేతుము ?

(అంతట దిశరథుఁడును, గానల్యా నుమిరిలిలు వ్రేవేళము.)

కాన—ఈ తనయా ! మమ్ములనందఱి నీవిధముగఁజేసి యడవుల
పాలైబోదువా ! తండ్రి! నీపీనతల్లియెంత చేసినదిరా? నాయనా?
రాము—తల్లీ! అయ్యమ్మమీఁద నేల కేరం బాపాడించెదవు? నీకుమా
మారుని పురాకృతకర్మఫలంబనుకొనుము.

కాన—తనయా ! అట్లనుకొని ధైర్యముఁజేయుటెట్లు,
మ. వరసాశీతపురంబునఁబు మమఁగఁ బాలించి రక్షించి యి
ద్ధర నియ్యకుకులంబునందునఁ బ్రళయంబైకీర్తిగఁగడిం
వరఘ్నాత్మంసమ కారణంబగునునఁగఁ భావంబుతోనుండ ! ని
క్కరణిగానలకేగుచుండ నెటుఁజిఁ క్కఁబట్టెదఁ ధైర్యముగ.
రామా ! రఘుకుల శిరోభూషణా !

గీ. వట్టభద్రుడై ధరా + భారమెల్లఁ
దీర్చిమమ్మల నిలగడ + తేర్చిమాకుఁ
బురిసెనుజలంబువదలి స + మ్మదముఁగూర్చు
వంచునమ్మితి నిటులఁద + లంచనైతి.

లక్ష్మ—తల్లీ! అట్టియాశల నిర్మూలముచేసి వరఘనవత్తుండైన రా
ముని మహాత్మపులపాలుజేయుచున్న రఘుకులనాశన కారణభూ
తుండనుగో ! ముందువెనుకలాలోచింపక నాదువృత్తకేయి
మాయావ్యాపాంబునఁబడి పిదపఁబశ్చాత్తాపపడిన నేమిలా

భయ? ఇట్టి సుగుణాన్వితుని, మట్టి మవస్థమును చూచున్న యీ
నింపుగ్గుని యూరక వదలి పెట్టుటకు నామసాబాగీకరింపకున్న
యది.

దశ — నాయనా ! లక్ష్మణా ! నీకు బుద్ధుముందును.

గీ. ఎరయత్నించిననురాగు + మృత్యువేరు

కారణముగానివిలసిత + భద్రమూని

వేయివర్జులుగానన్ను + శేయుమయ్య

మఃఖమా శాంతిఁజెందుగా + తుప్తయశంబు.

రాము — తమ్ముడా! నీకు మదిలేదాయేయి? నిబాణుబలనైపుణ్యము
జాపవలసినది తుప్పిగారిమీదనేవా? అయ్యో! ఈవన్నె
వానిని నిన్నుచేయఁగలనా? శిశువుగనుమకుశనాబు శిశువని
యెన్నివిధగలుల మోదలిచినను నీనకున్నాడెపు. వదిత్రానాత
మైనదికొలఱునకెంతటి యపఖ్యాతిఁదెచ్చుచున్నది! ఛీ! ఛీ!
విన్నవాశేయగురు? ఇంతివివరీతమా ఇంతశౌందరీయా

గీ. శౌందరీయజెంది శంషితా + ముందువెనుక

లరయఁవరంబులిడనందు + నంటివీపు

దైవసముదగు శంషితా + తొడరవడి

తీవ్రిగతిఁదూలనాడు + తెల్వీయగునె.

లక్ష్మణా! ఒకరిని విమర్శించునపుడు బూడి శేమివచ్చునో
యను విచారమక్కఱలేదా? విమర్శనంబునకుమాత్రము నియ
మంబులఁబాటించుక్కరలేదా? వదిమందికి నీతిగఱచుదొస్క
మనమేనా లోకులచేతఁ జెప్పించుకొనవలసినది? నీవు నామా
టవినఁడలంచితివేని యమ్మహనీయుని శరణంబుజేడుము.

దశ—రామా ? నీలమీఘశ్యామా! వంశనాశనాడగు నన్ను వధింప నుంకించువాని నీవేలయడ్డగింతువు? ఇందు వానిదోషమావంత యునులేదు.

గీ. చేతికక్కటకయినట్టి ♦ శ్రీరఘుకుల
భూషణుని కాపాడేసి ♦ భోరుమనుచు
యీగతిని నేడ్చువాడెల ♦ సింకనున్న
నేమి ? చచ్చిన నేమి ? శ్రీ ♦ రామ ! రామ!!

లక్ష్మ—(తండ్రి)పాదములపై వ్రాలి)

గీ. తూలనాడితి మిమ్మునే ♦ దొందరవడి
తండ్రి ! మింపుమయ్యనా ♦ తప్పునకడె
కొట్టుకొంటిని జెంపల ♦ గట్టిగాను
త్వద్విమలపాదములకు వం ♦ దనమొనర్తు.

దశ—లక్ష్మణా ! నిన్ను నేమిమియించ నర్హుండనా? వంశవతిత్రిజైన కొమరుని, దానవభంజకుని, చురితలతాలవిత్రుని, శ్రీరామచంద్రుని కడుకానల కంఠనందిన యీ పాపాత్ముడా? శ్రీరామచంద్ర కరుణాపాత్రుండవగు నిన్ను మింపగలుగునది? ఎంతమాట ? నేను మింపనక్కటలేదు ? నన్ను వధియింపుము నీనిశితఖడ్గంబున కెఱజేయుము. ఏమిలక్ష్మణా ! యూరకుంటివి.

గీ. అనినమాటను దప్పుకో ♦ నగునెమిట
తప్పుకొనలేకగదె కాం ♦ తారసీమ
కంపుచుంటిని సర్వలో ♦ కాధ్యుడైన
రామభద్రుని రఘుకుల ♦ సోమునిపుడు.

రాము—తండ్రీ ! నామాటవినరా ? అజ్ఞానవశంబునఁ బల్కిన వాని
మాటల సరకుఁజేయక నామనవివాలింపుఁడు.

ఉ. పుట్టినయప్పుడే నలున * మోమునగీసెను మూఁడుగీట్లున
న్నట్టడవిగ నివాసము నొ * నర్పుమటంచుచు దానిదాటఁగా
నెట్టులసాధ్యమయ్యెడి ? స * హింపుఁడి యీ కదునాలుగేఁడలీ
మెట్టులొ కండ్లుమూనుక త * మింపుము నీనుతుడన్నమాటలగ్.
చేవా! అటుఁజూచుము. గురువులరగు వశిష్ఠధగవానులుకూ
డ వచ్చుచున్నారు. ముహూర్త కాలముకూడి సమీపించుచు
న్నయది.

దశ—రామా! ఈవిర్యాగ్యునకు దుఃఖోపశమనంబునకు మార్గమేమి?
హ రామా ! రామా ! (అని ఏడ్చును.)

రాము—తల్లీ ! నీవైనఁ దండ్రీగారిసోదార్పుమమ్మా! మూఁడుగడియ
లలో ముగియు నీ యల్పకాలవియోగమునకింత విలపించ వల
యువా ? నాయథ్థాంగలక్ష్మీయగు నీత నావెంటనుండ నాను
ఖంబునకొఁతయుండదుకదా !

లక్ష్మ—(తొందరపాటుతో) తల్లీ! అన్నగారు నాకొక వరము ప్రసా
దించినారమ్మా !

కాస—అదేమి నాయనా ! నిన్నుఁ గూడ రమ్మననా ?

లక్ష్మ—అవునమ్మా ! అవును.

మ. తనతోఁగూడి వనాంతరంబులకురా * ధగ్గాత్ముడౌ రాచుచం
దునియాజ్ఞగొనినాడ మానికులసంఘోహంబునుగొల్పుచుం
దును భూపుత్రిని రామధదుని భజం * తుగ నేను ధన్యుండనై
తిని మీయాజ్ఞలఁ గూడనిచ్చినను నెం * తే సంతసింతున్మదిగ్.

రాము—తల్లీ ! నునిత్రాదేవి ! కంటకావృతంబగు నాయరణ్యంబు
లకు రావలదని యెంత జెప్పినను వినకఁ దమ్ముండు నాపెంట
రా సిహుఁ డగుచున్నాఁడు. కాన,

గీ. వాని మొఱవాలకించి ఈ కుమగదమ్ము
వనములకు నాగువెంటి కి వానికెట్టి
కొఱతెలేకుండఁ గాపాడు కి కొంగునమ్మ
భద్రగతి వచ్చుగించెడి కి పాద ముఱల,

నుని—కుమారా ! పోలమ్ము కివయేయి - చ్చుకొని చరించు నీ
మద్దులమ్ముడు కివె నుండుటకు మామూఱఁకూడఁ గావల
యువా ? పోలగోళకుఁ పాలకుండవగు నీవ వానికి రక్షకుఁడ
వైయుండ మాత్రమి భయము. నాయవా ! నీ యుచ్చరీతిని
వాని నుభయముగా నెవెంటఁగొని పోవచ్చును.

కౌస—నాయవా ! పామిట్టి ! ఏప్ర గూడ సీతారాములవెంట వెడ
లెదవా ? తండ్రి ! ఎంతభయ్యఁడివోయి.

దశ—రామా ! రామా ! వెడలుచుంటివా ?

గీ. కాననమునుండి మఱల రాఁ కి గలుగుదాక
సలుతునే జీవములనోడ కి నేను భువిని
యిదియె కడసారి చూపయ్యె కి నే ? కుమార !
యెంతదురవస్థ గలిగె నే కి నేమిసేతు.

తండ్రి ! రామచంద్రమూర్తి !

గీ. మారకము పొత్తమయ్యెనెక కి కారణమున
గాదె నొండరచే రాజ కి గా మెనర్ప
దలఁచినాడను మదిని యం కి దాక నిలచు
ధైర్యమేయున్న యిదియిట్లు కి తారసిలునే ?

రాము — నాన్నాగారు నాయుడలి చాత్సల్యముచేరి నటు రాజుగా,
జేయడలఁచితిరి గాని వేటొందుగాను. గుఱుభారమున గలి
గి కష్టమే మీనోటివెంట నట్టి భయకారణవాక్యంబు
ల నాడించు చున్నది అట్ల యధైర్య మేలకలుగవలయును ?
మీ! విచారమేటికి ?

మ. అటనున్నారు ముఖీగుర్రులొడఁగి గమే + శారాఘ్యలైవారితో
నటవీవాసమొనర్తు నేని నుఖమే + యే గాని కష్టంబుగా
నయి దోచంగలదయ్యయోజన ! మీ + కేలావిచారంబునా
కట సేవలోపలుకుగి సోదగుఁడు లే + దా త లేకుండునా ?

గీ. వనితలంబునఁ బరువాల్గు + వల్సరములు
కష్టనుఖముల నొరిపు + గ కష్టకొనును
మూఁడుతఱములలోవచ్చు + నాడగాన
ద్వారితగతివాఙ్గ నీయుడి + తొడిగి నాకు.

దశ — ఇట్టి ! నీవెంత చెల్వినను నాకు ధైర్యమొగకున్నది గదా !

గీ. పాల్ల నెన్నిటిలోనొబడి + బడసిగాన
నిన్ను స్కరిగోఁగల్గి + నీర్భువనంబు
నాడవను నాశనొనున్న + వాడెట్టి
యాశలడుగంటె దైవోప + హతుడనగుట

దశ — (వ్రేవేళించి) రామా ! వ్రేయాణమునూహ్యము మిలచిపోవుట
లేదా ?

రాము — దేవా ! వందనంబులు !

గీ. మోహవశమున గుఱుభాల్లి + మునిగిపీరు
వదలకుండిరి నన్ను నో + భవ్యచరిత

ధైర్యమునుజెప్పి వీరి శాం + తపఃచి నను

బంపుమార్గంబుఁ జూడంగ + వలయుఁద్యుగ.

దశ—నాయనా! రామచంద్రమూర్తి! ఇంక నేండ్లు జీవించనుగదా!
నీవీటు పెడలిఁ తల్లఁబు గుండెలుచగిలి చావవలసివఁడనే!
తండ్రి! ఆచచ్చుట నీకన్నులయెదుటనే జరిగినచో మనయుధ
యులముఁగూడ ధన్యాత్ములమగుదుము.

గీ. కుసుచువేళచు నేఁబుకు + కొననివేళఁ

దలపునకువచ్చి రాఘవా! + తండ్రి! నన్ను

వీడిపోతివెయస గుండె + వీలి చాగి

ములమ వీడనే శ్రీరామ + మూర్తి! యింక.

ఈనాలుగుఘడియల కాలము నీతోఁగూడ నుండి కాలం
బు గడుపుకొననిమ్ము. నాయనా! నాముద్దుఁ జెల్లింపుము?
తండ్రి! నాకేమీ పిచ్చియెత్తుచున్నది! పైసఁజూడుము. మన
వంశమునకు మూలపురుషుడైన నొనండు!

గీ. తనకులవినాశముఁకీటి + త్రావ్వుకుం డా

కందు జన్మంబుఁజెంది లో + కమునకంతో

యకయశముఁ దెచ్చెనంచు దుః + ఖాదిమునిఁ

పోవుచున్నాఁడు వడమటి + మూలకడిగొ.

చాసికే దదనుకూలముగా నంశ శిరోభూషణుండవై యేమీ
యొర్తువని నీపైగంపెడంతాళఁ బెట్టుకొనఁగా నయ్యో!
నాయనా! యిదియో పరుస?

వశి—రాజా! ఊరడిల్లుఁడు. లేనిపోని కోరికలఁ గోరుకొనుచు
దుఃఖాకులచిత్తుండవై భానుకులంబున కవకీర్తిఁ జేకుము.

ఈ యస్వస్థతిగా నున్నభేదమున నీవా వనములకరుగుట!

చాలు జాలు, రాముడీ వనవాసకాలము సంతసంతసంబుగా
గడుపునో చూచుడు. ధైర్యముచుబూని వానిని వెంటనే పోసి
యిడు.

దశ—దేవా! నేనా! నేనా! కల్ల కల్ల, నావలనఁగాదు.

రాము—జనకా! నామనవి మెక్కింత నాలింపుడు,

గీ. మీరు దుఃఖాభిమున్గి యు + న్నారటంచు
జాలిలోఁగొని వనికెఁ బోఁ + జాలకున్నఁ
గలుగు పాపంబులకును నిం + దలకు నేము
గుంబునెత్తుకఁ దిరుగఁగాఁ + గలుగుదింక.

గీ. భవిఁ బాపాత్ముఁ డొక్కఁడు + బుట్టి పితృ
వాక్యపాలనమును దగ్ధ + పరచి భాను
పశమునకొక్క మచ్చఁ గ + ల్పనమునర్చె
పంచు దూషణసేయరే? + యాగుటెల్ల.

అదిగాక,

గీ. ఇప్పుడుపోకున్నఁ చివరల్లి + శంతయేని
గోతమును వృద్ధిఁ జేసిన + కుటిలునగుదుఁ
గాన నామాటవిని ధైర్య + మూని నాదు
వందసంబులఁ గొనివేగఁ + ఇంపుడయ్యె,

దశ—తండీ! పినతల్లిగాదు. నీకు శనిగ్రహము, నాకుమహామారి.
శనిగ్రహమైనను యేదేండ్లకు వదలును. ఇది వదునాలుగేండ్ల
శనిగ్రహమురా! నాయనా!

రాము—అయిమ్మనుడూరకుండు. తండీ! ఓపసివ్వుమహర్షి చంద్రమా!

అరణ్య ప్రయాణోచితములగు వస్త్రంబులఁ దెప్పింపుము.

శక—(ప్రవేశించి) సిద్ధముగ నేయున్నది. ఇదిగో?

లక్ష్మ—అ. పాపాత్ములారా? ఎంతవని శేషితివి? సిద్ధపరచితివా?
సిగ్గుతున కా గుడ్డలతో నుజ్జిబోసికొని చావరాదా? ఇప్పటి
వజ్ర కొవర్చిన యీశున కార్యము చాలకఁ దగుదునని నార
వస్త్రములఁగూడ తెచ్చితివిగా?

గీ. రాఘవునియాజ్ఞ లేకుంటఁ ద బ్రాణములను
దీయనై తిని లేకున్నఁ ద దీప్తికర్ణ
ధార నిగ్గులకుండునే? కుర్రురాల!
యొక్కములను జచ్చి న ట్లుండరాదె!

రాము—ఏటికీమూర్ఖము తిమ్మిఁడా! నామితీ!

గీ. పెద్దలను దూషణముఁ జేయ ట వద్దటంచుఁ
తెక్కుసారులు నిన్నుఁ గో ట పింప వినక
నేలగత్తిని దూసి యీ ట లీలవీరి
వాడిమీఁదికి నెగురగాఁ ద బాల్పడెదవు.

గీ. ఇట్టివాడవు నామెట ట నేగుఁడెంచి
యమ్మహారణ్యమందు నా ట కఠ్ఠితిష్ఠఁ
దేక నెట్లుండఁగలవు? యి ట దేవిధాన
నున్న నిన్నెట్లు నేరఁపు ట మందు సరము.

గీ. తపనులుండెడి యమ్మహా ట ఫలమునకు
యోర్పడెంతగఁ జూపించు ట చుండవలయు
నిచట నాపినఁగాని నే ట నచట నాదఁ
గలుగ లేకున్నఁ గలిగెడి ట ఫలమెఱుంగవే?

లక్ష్మి—అగ్గిజా. చెంపల వాయించుకొంటిని. క్షమింపుము.

సుమం—(వ్రేవేళించి) జేవా! రథము సిద్ధపరచి తెచ్చితిని.

రాము—గురువర్యా! తిండి! తల్లులారా! నావ్రతమును గుఱవలె రథము
గూడ నొనిజేబడినది. కాన నారగుడ్డలఁ గట్టుకొని వచ్చె
దము. తమ్ముడా! రమ్ము, జానకీ! యీవస్త్రములును ధరించుక
రమ్ము. (అని బట్టించును.)

త—(పుచ్చుకుని) చిత్తము, (అని నిష్క్రమించును.)
(రామ లక్ష్మణులును నిష్క్రమింతురు.)

దశ—మునివరేణ్యా! శ్రీరామమూర్తి యెట్టుల జేజరిల్లుచున్నాడో!
చూడుడు!

గీ. జడల ధరియించి, తవసి వే + వమునుబూని
నారగుడ్డను గట్టుకొని నానుతుండు
గాననయ్యడి యిపుడె సాక్షాత్కరించి
నట్టి శుశ్రూష బోలుచు + ననునొ జేవ.
(మొల రామలక్ష్మణులును సీతయును వ్రేవేళము.)

రాము—గురువర్యా!

గీ. మంచిచెడ్డల గలపి న + మంచితముగ
నెల్లవిద్యలఁ బండితు + వే యటంచు
సద్యశముఁగూర్చినట్టి మీ + చరణములకు
భక్తి నేనిదె పుణమిల్లు + వాడనయ్య.

జనకా !

మ. తవముగ బెక్కులొసర్చినగని దయా + దాతృణ్యముగ జూపి నా
యవచారంబులఁ బోదినెటులొ య + ట్లామమ్మవైగూడ న
త్కృతఁజూపగదయ్య యెట్టులనొ యా + మేండ్లన్నియుగ గడ్పిరా
జ్యపుధర్మంబులనేర్పి తమ్మునకుఁడై + ర్యనూర్తిలోనుండుమా ?

మఱియు,

గీ. చిత్త సంక్షోభమంది కృత్య శింపకయ్య
వనములకుఁ బోతినంచుఁ బింఁ దిని ద్యజించి
నిదుర నూనకుమయ్య తంఁ దీర్చి యిదే మ
దీయ విన్నవమిది వృథఁ సేయకయ్య.

గీ. ననుగమటయి మీరలఁ దిన శ్రమంబు
సందున శతాంశమును దీర్చి నైతిఁదండి
యందుకు ఫలంబుగా నీదె వందనంబు
లర్పణ మొనర్చుచుంటి ద యనె ననుండు.

(తల్లి దిక్కులు)

గీ. అమ్మ! చింతను వీడఁ గ దమ్మ! పిన్న
యమ్మవలఁ గోకుమును జావ దమ్మ! పుత్రు
పాపకరిపాక ఫలముని భావమంచుఁ
దలఁచుకను ధైర్యమును బొంద పలయునమ్మ.

తల్లీ! సుమిత్రాదేవీ!

గీ. ప్రియమాలితి వసుకి రా వలదటంచుఁ
జిన్న తమ్ముని విసక వ ద్బుడిసి గాన
వాస నొక యెత్తుగా వాడు ప్రియమొక్క
యెత్తుగా భారమునునే ప హింతునమ్మ.

అమ్మా! కీకయరాజపుత్రీ! నాయనంగు సోదరుం
డగు భరతుండు కృస్తురి మిటలేడుగాన వానితో నా వాక్య
ములుగా నిట్లని జెప్పవేడెదను.

ఉ. తమ్ముడ! రాజ్యభారము ము దంబునఁదాల్చుకఁ తండిగారి నే
మమ్ములఁగాంచుచుండి నయ ద మార్గమునన్ బ్రజలన్ సతంబు సా

భయముగ నుండఁజూచుచు ను + ఖంబుగ నేలగఁదయ్యఁజాత్రి న్వా
యమ్మగు వద్దతులే వదల + కయ్య దురంతము లెన్నివచ్చినన్.

మఱియు,

మ. వివరీతంబుగఁ జెప్పు వేయుటలు, కా + పీనంబు లోఁగొందు ధ
ర్మపు కార్యంబులఁ జేయకుండుటలు, తు + ద్రోహికియన్ జూపి పా
వపుపోకన్ బడిపోవుటలే మనకు భా + వ్యంబెంతయుఁగాదు వం
శపు మర్యాదలు వీటఁబుచ్చకను రా + జ్యంబేలుమా పూజ్యవై.
ఇకవిస్తరించి చెప్పనక్కఱలేదు. నీతివిశారదుండవు గానఁ గ
నుమెలఁగి వ్రేవర్తించి యిట్లొకకులంబునకు వన్నెఁబెమ్మని
వచింపుము తల్లీ! ఇక నీకుఁ జెప్పఁదగినదేమున్నది.

మ. ఒక వేళకా జనకుండు నీవయిన గో + ధోద్రోకుఁడైయుండిన
సకలం బీవెయెఱింగియుండుట మన + స్తావ్యుఁ డోనాడి వా
నికీసేవలే జూనరించి యెట్లయినఁ దం + ద్రికాపోవుమా! యమ్మ! నీ
నికఁజోడుకా సెలవిమ్మ! సత్కృపవదెం + తేదాల్పుచుకా నెమ్మదికా.

తైక—నాయనా! రామచంద్రమూర్తి! నాపై యాగ్రహమూస
కుము. పోయిరమ్మ. ఓర్వలేమిచే నీపీనతల్లి యిల్లనర్చనని
దూషింపకుము. జానకీ లక్ష్మణులారా! మీకెల్లరకు శుభం
జగుఁగాక.

లక్ష్మ—గురువరా! తండ్రీ! తల్లులారా! నమస్కృతులు. నాకుసెల
వొసంగుడు.

సీత—అత్తలారా! వందనములు. పోయినచ్చెదను.

కాస—సీతమ్మతల్లీ! ఎంతధన్యాత్మురాలవమ్మా! నీకు జయంబగుచు
గాక పోయిరమ్మ.

రాము—సీతలక్ష్మణులారా ! మన మాలసిందిన కోరికయు వీరు
మీరల దుఃఖాకులచిత్తులై మనకాటంకముఁ గల్గింతురు. రమ్మో?
(నిష్క్రమింతురు)

దశ—హా! రామా! రామా! బోవుచుంటివా? భరింపఁజాల! భరింపఁ
జాల! నిలువఁజాల! కాళ్ళు వడకుచున్నవి. మాట వడిబోవు
చున్నది. తండ్రి! రాఘవా! రామా! ఓరామా! ఓరామా! పలు
కవా! వెనుకకుఁదిరిగి యానిర్భాగ్యుని మొగముకొనూలు
విలోకింపవా? నుమంతా! ఓనుమంతా! రథమాపుము.
అడుగో! రాముఁడావదనచున్నాడు. నాయనా! తండ్రి! రా
ఘవా! ఇదిగో వరుగత్తుకొని వచ్చుచున్నాను. (అని వరుఁగిడఁ
బోయికిందఁబడి) ఇతఁ గంగలోనికి బోవడమే. అయ్యో! రథ
మువీధి దాటిబోవుచున్నది, ఇతఁ రాఘవుఁడు కనుపించుడు. అ
డుగో రాముఁడు, కాదు, కాదు. అవును. రాముఁడే, రాముఁడే!
నాకొడుకే. రఘురాముఁడే! కాదు, కాదు. ఇతఁ నీనిర్భాగ్యున
కట్టి భాగ్యముకూడనా? రామా! రామా! నేనిక గుండవీలి
చావవలసినదేవా? మునికావంబీమావంబుగాఁబరిణమించెనా?
రామా! జగదభిరామా! వట్టాభిరామా! భానువంశాబ్ధిసామా!
సద్గుణ వరంధామా! నిర్మలయశఃకామా! రామా! రామా!
రామా! హా-రామా! రామా! రా-మా రా-మా రా-మా
రా-మా హా-రా-మా ! (అని మూర్ఛిల్లును)

వశి—అమ్మా! కొనల్యాడేవీ! రాముఁడరణ్యములకుఁబోయెను. విచా
రించిన నేమిప్రయోజనము! మహారాజమూర్ఖాగతుడైనాడు.
నమ్మదిగ వానిని మంచముపైఁబరుండఁబెట్టుట యుక్తము .
(అని అట్లు చేయుచుండఁ లేటి దింపవలెను.)

శ్రీరామచంద్ర.

పాదుకాపట్టాభిషేకము.

కంచమాంకము.

(ప్రవేశము:-కైక, భరతుడు.

భర—తల్లీ! ఏమమ్మా! నేడిట్టులుంటివి.

కైక—నాయనా! ఏమని తెల్పుచును? మీనాయనగాను ముల
నందరిని దుఃఖపంద్రమునముంచి పోయిరి,

భర—ఏమీ! నాతండ్రిగారు మరణించిరా! ఈ తండ్రి! దశరథా! నా!

గీ. ముక్కు చచ్చలారని మమ్ము + దిక్కులేని

వారలనుగాఁగఁజేసితి + పంబునంగు

జేరితివె? యెట్టిదుర్వార్త + చెప్పలఁ బడియె

నకట యీగతి ప్రాప్తమా + టరయనైతి.

జనకా! రవికులతిలకా!

గీ. పరమతులకంచు నన్నియ + స్వంతరములు

తనముఁ జేసితివో! తండ్రి + తదృఙాంబు

దీర్చుకొననీక మాకువి + ధించినావె

ఘోరపాతకమునఁ బడు + క్రూరశిక్ష.

లల్లి ! నాయనగారస్వస్థతగానున్న వెంటనే నాకెందులకు
వర్తమానమంపలేదమ్మా?

కైక—నాయనా ! వెంటనే వర్తమానమంపుటకు మాకు మనస్సులు
మనస్సులలోఁగలవా ! తండ్రిగారు ప్రాణమాలవిడచువలకు
భరతుడేడి భరతుడేడి యని వలువరించినారురా తండ్రి (అని
యేడ్చును)

భర—ఎందులకు భరతుడు ! పాపిష్టి భరతుడు!

గీ. సమయముఁ గక్కఱకురాని + జడఁడ బుట్టి
పావనంబగు తరణి స + ద్వంశమందుఁ
వెదమచ్చను బుట్టించి + బుద్ధిలేని
వాడనై బ్రతికి యుంటిని + పాపునగుచు.

అమ్మా—

గీ కొడుకునైనందులకు జన + కునకునిన్ని
సీర్చుచుక్కలు వదలినా + కళ్ళిసీళ్లు
దుడుచుకొనియిలె సంకోచ + వడగనైతి
జేబెనై పోతినా తెల్వి + తెల్లవాఱ.

కైక—అట్టియాశ నిరాశకాలేను. తండ్రి ! ఏకొఱకు నాయనగారి
శవమును చైలఘటంబున భద్రీకరచినారు.

భర—అమ్మా! చనిపోయిన తండ్రిగారి నింతకాలముదాకఁ దైల
ఘటమున నాకొఱకు భద్రీకరచిరా? అట్లుంచవచ్చునా? ధన్యా
త్ముఁడను. నుగుణైక రాసియు నగు రామచంద్రుఁ డింతకాల
ముత్తరికియ లాచరించకుండ నూరకొనియెనా? అట్లుంచుటకు
ధర్మశాస్త్రంబు లంగీకరించునని గురువులవారు చెప్పిరా ?

కైక—రామ డేచట లేడుగదా! తండ్రి!

భర—ఎక్కడకుఁ జూయెను?

శైక—సీతాలక్ష్మణ సహితుడై వనముల కరిగెను.

భర—ఏమీ! వనములకరిగిరా? హా! తండ్రి!

గీ. నుతుల నలుపురిఁ బడసియు + మృతి సమయము
నందు నొకఁడేని లేక యీ + చందమునను
దిక్కులేకుండఁ జూయితో + అక్కటా! వి
ధాతవ్రాసెనె? నీఫల + తలమున నిటు.

జనకా! నీవు బ్రదికిన బ్రతుకుఁకుఁజవలకునిన్ను జరిపెనఁ
బెట్టి దహన మొనర్చుట కొకపుత్రుండైనఁ జెంత లేకపోయె
నా? తండ్రి! ఎంతటిగతిసంభవించినది? తల్లీ! రామచంద్రుఁడు
బుద్ధిపూర్వకముగఁ దానె వెడలెనా? లేక దండ్రిగారంపిరా?

శైక—తండ్రిగారే వంపిరి! నాయనా!

భర—అమ్మా! వృద్ధావృత దశయందుఁ దానస్వస్థతగానున్న కాలంబు
నందు శ్రీరామచంద్రుని వసంబులకుఁబంపు నపుసర మేమి
కలిగినది?

శైక—నాయనా! చెప్పెదను కూర్పుండుము.

భర—తల్లీ! సావధానుండవై విందును.

శైక—తొల్లి దేవాసుర యుద్ధంబున నేను మీరంద్రిగారికి సహాయ
మొనర్చినపుడు నాకు రెండువరంబు లనుగ్రహింప సమయము
వచ్చినప్పుడు కోరుకొందునన వలెయని సమ్మతించె. ఆ వర
ద్వయంబును యిచ్చుడుకోరుకొంటిని, అందుఁ బడువారుగేండ్లు
రాముఁ డరణ్యావాస మొనర్చునట్లును, నీమేలుఁ గోరినదాన
నగుట రాజ్యంబునకు నిన్నుఁ బ్రభువునిజేయునట్లు నైయున్నది.

భర—ఆ. ఆ. ఏమంటివి? రాముడు, సకలసద్గుణపరంధామ్యుడు
 రఘుకులాద్ధి సాముడు. నిర్మలయశఃకాము, డరణ్యావాస మొ
 నర్చుటయును, నేను రాజ్యంజేలుటయునా? హరిహరి? ఎట్టి
 దారుణవార్త వినుటకు జీవించితివి? ఓహహీ! ఎంతటి కార్యమా
 జరింపితివే? నవతసితుల్యాంతః కరుణాసముద్రుడగు రామ
 చంద్రుని కా యెగ్గొనరించుట? ఓదుర్మార్గురాలా! ఈయిత్వో
 ము కులంబునకెల్ల దురంతంబైన మచ్చగల్పించిననీకరీరమింక
 గాలిపోజేమి? పరసాధములయందు వాసమొనరించి తలపాం
 సతూలికా తల్పంబుపై బవ్వళించి, సూర్యరశ్మి యెట్టిదో యె
 టుంగక. సకలరాజభోగంబు లనుభవించు సీతామహాసాధ్వి
 కూరమ్మగనంకులంబగు మహారణ్యంబుల కరుగుచుండగా నీ
 కన్ను లెట్లోర్చినవే? తులునా! ఈసాకేతపుంబు చూడనికలహా
 యని వలుకుచున్న యారాజ్యంబు పరమపాపిష్ఠుడనగు నా
 నెత్తీపై గట్టనొంది ఓకూరస్వభావురాలా! శాంతస్వభావుని
 నీలమేఘశ్యాముని-కరుణాసముద్రుని- పావన తేజుని- భానుకుల
 శిరోభూషణుని-యగ్రాటపుల పాలనర్చుటకు నీమనంబెట్లులం
 గికరించినదే? పాతకీ! ధర్మాధర్మవిచక్షణం బింతేనిలేక-
 నీతిలేక-మానాభిమానంబులకురోసి- పాపభీతినివదలి- యిట్టి
 దుష్కార్య మాచరించిన నిన్ను జూచినఁ బంచమహా పాతకం
 బులు సంభవించునుగదే? తుచ్చురాలా! వృద్ధావ్యదకయందు
 దండిగారినిట్టి తుచ్చపుకోర్కెలగోరి నిష్కారణంబుగావాని
 ప్రాణంబుల గొంటివే! వలుగాకీ! నీనాయక నీఖరాసినివేయి
 చీలికలుగాఁ జేసినను వాకీ ధరామండలంబునఁ బాతకము సం
 భవించునో అయ్యో! రామభద్రా! ఆవిహించులకుఁ బోవుదు

నన్నుఁ దలంచి యెంత దురపిల్లితివో ? ఎంతదూషించితివో ?
 హా ! రామచంద్రమూర్తి ! ఈపాతక కార్యం బొనర్చుటయం
 ను నేను గూడ భాగంబుఁ బంచుకొంటినిని యెంతవిలపించి
 తివో ? మహాత్మా ! ఆభీకరారణ్య వ్రజేశమున కెంత వగచితి
 వో ? ఛీ ! ఛీ ! ఎంత పొరబడుచుంటిని ? జగజ్జేకరత్నాద
 యుండగు శ్రీరామచంద్రుడా యట్లు విలపించుట ? రామ
 చంద్రా ! పాపపుణ్యంబులరయక - శాస్త్రనియమంబు లెఱుం
 గక - యుక్తాయుక్త విమర్శనములేక - చుచ్చురాలై - పేయ
 భాజనంబగు నిక్కార్యంబునకుఁ గారణభూతురా లైనట్టియుఁ
 గన్న మాత్రంబుననే నాకుఁ దల్లియైనట్టియు నీపాపాత్మురాలి -
 నీకూరస్వభావురాలిని - మదీయనిశితఖడ్గమున కెఱజేసి జన్మ
 పవిత్రతకొఱకు నీపాదసేవ జేయుచు నాజన్మంబుఁ గడుపుకొన
 వచ్చుచున్నాఁడ. ఇదే వచ్చుచున్నాఁడ. ఓగోముఖవ్యాఘ్రమాః
 తలగడ దిండువలె బ్రక్కజేరి త్రాచుబామునై మహారాజ
 ప్రిణంబుల బలిగొని, నిరామయుని - నిరంజనుని - మునిలోక
 పూజితుని - పీఠాంబరధరుని - ఆజానుబాహుని - నిర్మలుని - స
 త్యనియతుని - పితృవాక్యపరిపాలనానురంధరుని - శ్రీరామమూ
 ర్తిని ఘోరారణ్యముల పాల్చేసి యెంత కడిగిన ముత్తైమువలె
 గూరుచుంటివే ? ఈపాపాన్వితంబగు పాదురాజ్యంబును, యీ
 యభీకర్తి యుతంబగు రాజ్యంబును, నామెడకుఁదగిలించి నన్నే
 విధముననైన యాశ్చర్యకాన రాజ్యంబునకు తేడుగాఁజేసి ధన్యు
 నిగా నొనర్చుచుని నీతో మొఱబెట్టుకొంటినా ? బ్రతిమాలు
 కొంటినా ? వేడుకొంటినా ? జేపురించితివా ? సతతంబును
 శ్రీరామచరణారవింద భజనానందుడనై జరించు నాకును

రామానకు నడఁబాటు కలుగజేసి కులుకుచుంటివా? ఓకయో
ముఖ విషకుంభమా ! వజ్రకాంక్ష్య సదృశంబగు నీశరీరమిప్పు
డినుక సమ్మెలలచే గొట్టించినమాత్రము లొంగువా ? ఓ
భాస్కరా ! నీకులంబెల్ల వాకులంబొనర్చి వంశపావనుడైన
రఘురాముని వనంబులకు బ్రవాస మొనర్పబంపి యింకెంత
కాలమో మనఁదగిన తండ్రిగారిని ప్రిణంబుల బల్కిని జలిగాఁ
గొనిన నీపాపురాలి నీకృచండ కిరణములచే భస్మీభూతముఁ
గావంపవేమి ? భూదేవీ ! కవిత్రేవంతమగు నీయార్యావర్తము
నందు ధరాభార నివారణార్థమై యవతరించిన సుగుణముల
రాసిని, యాద్యుని. యిట్టియిక్కల పాల్జేసిన యామహానూ
రిని గసిమసంగవేమి ? నీకు భారంబు గాఁ దోచుచుండలేదా?
ఓకూరురాలా ! నిన్నెంతదూషించినను దోషంబులేదు. నిన్నే
నిమొనర్చినను నాకడుపుతోని మంట చల్లారదు.

మ. కిడుటవ్రాహ్మ మొకండుఁబన్నక, నక + ఖ్యాతినిగ మెడన్ జాట్టవం
శపుమర్యాదల వీటఁబుచ్చ నొకమ + చ్చన్ బెట్ట యాలాటి పా
కపుకృత్యంబులఁ జేసినట్టినిను ను + ర్వాకోగ్ర ఖడ్గహతిగ
గృహయు జేనియు లేకఁ గూర్చిననుయు + న్నే ! నాకుఁబాపంచలన్.

గీ. రామాఙ్గో రాముఁడోయని + వ్రజిలుగోల

బెట్ట వారికి సొతసా + బెట్టు గూర్తు

వారిమోముల నెటుకాచు + వాడనింక

నేఱిని యీశమలనే గ్ర + హించువాడ.

నీ. నీమూలమునఁగదా + రామచంద్రుడు ఘోర

వనముల కేగుట + ప్రిప్తమయ్యె

సీమాలమునఁగదా ♦ స్వామినాథుండీ ది
 మాటునకేగుట ♦ పాప్తమయ్యె
 సీమాలమునఁగదా ♦ యామాడ్కిఁ దుండీకి
 నన్నకునేచ్చుట ♦ పాప్తమయ్యె
 సీమాలమునఁగదా ♦ రామరాజ్యమునేడు
 పాడయిపోవుట ♦ పాప్తమయ్యె

గీ. అకట సీమాలమునఁగదా ♦ అర్కవంశ
 ముఖ్యితివకుఁ బాలయి ♦ యలరవలసె
 నట్టి జెయ్యములకు మూల ♦ మైనయట్టి
 పాపివగు నిన్నుఁజూల్చెడి ♦ నాడనిపుడ.

(అని కత్తియొరనుండి తీయును.)

నేపథ్యమున)

కుమారా ! కర్మానుభవమునకు వగవక నాయుమ్మవై నేల
 దూకెదవు ? శాంతింపుము. స్త్రీపాత్యా పాతకదోషంబుఁ జం
 దకుము. విాయమ్మ కోర్కెరీతిని రాజ్యంబుఁ బూజ్యంబుగా
 నేలుకొనుము.

భర—ఓ పాపురాలా ! అటుచినుము. కొసల్యాదేవి వాక్యంబులను,
 ఆమె కలుకులు శూలములవలె నాటుచున్నవే? సీమాలమున
 నాకు నీవు తల్లివై జనించిన కారణంబున, నాథుండీపాలిట
 విషసర్పమవై దాపురించిన గతంబున. రాఘవునిపాలిట భ
 యంకర స్వరూపిణివై కృత్యక్షమైనందున యెంతటి కఠోరవా
 క్యముల వినవలసి వచ్చిన? దైవమా ! నాయీ పాపమడం
 గుటెట్లు ? నాయీ లేనుపు ధన్యతఁ జెందుటెట్లు? ఏమనుచు
 న్నావు ? (వైకిజాయుచు)

గీ. నారల ధరించుకను జటా ధారవగుచు
వనములకుఁ బోయి శ్రీరామ ధదురపాద
ములకుఁ సాగిలఁబడు దేనిఁ దెలుపుఁ దవ్వి
ధానమని జెప్పుచున్నా వెళి ధర్మమూర్తి.

సర్వలోకాధానా పాహిమాం, పాహిమాం. అట్లనయా
చరించెదను. ఓ కూరిస్వభావురాలా ! నాకీరాజ్యంబుతో
నమియుఁ బనిలేదు. కావున,

ఉ. ఈధనధాన్య సంపదల నెల్లనుమూటను గట్టుకొంచు దు
ర్బోధ వరాయణత్వమున యుగైక నీశిరమందుఁదాల్చి యే
సాధనచేతనైనఁ జది చావుము సందర్శములోన దూకుమీ
బాధలు నాకునేల గుల పొందని నీగతి జూచుకొమ్మికిన్.

గీ. రాఘవుడులేని భూమి, ధర్మంబులేని
ధరిణి, పాపాన్నితంబగు ధర, శ్మశాన
మునకు సమముగ నుంట నే మనగఁజాల
నిందుఁగావునఁ గానల యందు నిలుతు.

నేనింక నీమొగంబు జూడఁజాల! ఆవలకుంజొమ్ము. నీవు
నాకుఁ దల్లికిగావు. నేను నీకుఁ బుత్రుడను గాను. పొమ్ము.
పొమ్ము.

గీ. తల్లి కాసల్య నన్ను శాం తంబుఁ బూను
బోయి రసయా!యనుటనిను నెంచనైతి
లేకయుండిన నీవఱ కీ కృపాణ
మునకు నిన్నెఱఁజేయనే మూర్ఖురాల.

అక—కుమారా !

భర—భీ! భీ! ఇంకను గుమారాయని యేమోజెప్పబోవుచున్నావు.
చాలు. చాలు, చుంపురినోటిలోఁ బడెదమను వెలుపులేక, నీతి
లేక జేసిన యాఘనకార్యముల కొక్కమూలఁ జచ్చినటులఁ
బడి యేడ్చులేక నింకఁ గుమారాయని పిలచుచున్నావుగా ?
నిష్టాక్షిణ్యురాలా? నోరు మూసికొనుము.

(అంతః పశిష్టఁడగును, కానల్యా నుమిత్రీలును బ్రవేశము.)

భర—గురువర్యా! వందనంబులు. తల్లీ! కానల్యాదేవి!

గీ. రాజగారున్న రామునఁ రద్యామునకుఁ
బంటి పావనమగు భానుఁ వంశమందు
మచ్చఁజెట్టిన యుమ్మహఁ మారి నుతుండ
మొక్కుచున్నాడ నీపాదఁ మలకు నిటుల.

కాన—బాలకా! మీయమ్మనేల దూషించెనవు? పెద్దలశాపంబూరిక
పోవునా?

భర—తల్లీ! నీవెంతఁదెల్పినను నామనంబంతయు పారామచంద్రునిపై
నున్నదమ్మా?

గీ. ఎక్కుడాగవాన సీమకుఁ నేగి రాము
భద్రు పాదంబులకు మొక్కిఁ వానిఁ దెచ్చి
కట్టభద్రునిఁ జేసెడి వాడనోయి
టంచు నామది తొందఁ రించుచుండె.

గురువర్యా! శ్రీరామచంద్రుని మొద్దకుఁ బోవుటకీక్ష్మడు
సమయమేనా?

పశి—భరతా! సమయాసమయ విచారణ మవ్వలఁ జేసికొనవచ్చును.
ముందు నీరాక తెనురుచూచుచు దైలఘటంబున భద్రపరచిన

మీరంటేగారి కుచితక్రియల నెఱవేర్చవలసి యున్నది. ఇంక నాపుటకు ఏలులేదు.

భర—అర్యా ! ఇదంతయు నణవేస పిమ్మటనేనా ?

గీ. నుతులు సల్పార మేమొక్క ! చోటఁ గూడి

సూర్యుని రాజు కొరికింత • యునువించి

శర్మ సూత్రంబుగకు దూరం కార్య శేష

మును బొనర్చుటలు వశిష్ట + మునివ ర్ణ్య.

పతి—వీడి యెట్లుండినను ముండిచ్చట జరుగ వలసిన విధివిధానంబులు దప్పవుగదా !

భర—తెల్లులారా ! ఎంత చిత్రము జరిగినది ? ఎట్టి నాటకము జరుగుచున్నది.

మ. పృథ్వీసూచింతి యేతుంగకః సతత సా + భ్యానంద వాణాన్నిధిన్
మపలన్ లలిన నిమ్మకాయలుకలై + మాయమ్మ కండ్లార్ప కీ
దొసగుల తీసి యశంబు మలంగలిచె + దుష్టత్వ మింతొప్పున
కనవుం గుంకుమ నేటితోడ విఫల + త్వంబయ్యెన మీకయో.

అమ్మగారా :

మ. భరతుండింతటి దుష్టుడాయని దలం • వా నోకుడియిట్టి దు
ర్భర సంతాపమంత కృత్యము లొన • ర్వా నోపునాతల్లియం
చెఱుగ్గ నావయిఁ గిన్నఁబూనకుడి యి • ద్వైతేష చున్నాడనా
గురుపాదంబులు సాక్షిగాఁ బలికితిగ్గ • నోవంబులగ్గ నేమిడి॥

ఓ సశిష్టమహర్షి చంద్రమా ! ఈకట్టడికార్యంబున నా

పాపం చింతయేని లేదని మాయంత రాత్రి సాక్షిగా నమ్మడరా?

పని—అటులెవ్వరు దలంపలేదు. అందులకు నేనే సాక్షిభూతుడను.
గలడు పోదమా. కాల మతిక్రమించు చున్నది.

భర — రెల్లులారా !

గీ. తలవని తలంపుగానిట్లు † గణిగనంచు
దైవగతికింకరయేడ్చి నా † తండ్రిగారి
మృతికి భేరమునుజూచి † యింతయేడ్చి
చేయవలసిన దంతయు † జేతురండు.
అమ్మలారా ! ఒక్క విషయమునకు మాత్రము మఱింత
భేదముచేద్దాను.

గీ. జ్యేష్ఠనుతుడయి, లోకసం † సేవ్యుడైన
రాఘవుని జేతులార కా † ర్యక్తిమంబు
జరిగియుండిన దండ్రీకి † సద్గతులు ల
భించుగద యట్టివాంఛ న † శించిపోయె.

(తెఱగ)

గీ. రాఘవుని గాననముల జే † జగనుజేయఁ
జేసితివె బోధలను మూర్ఖ † చిత్త ! మంధ
రా ! నడుపు మివ్వడట ఖడ్గ † రాజమునకు
బరిగనొసరితు భరతు కో † కంఠుదీట.

కాన — భరతా ! ఎచటిదా కోలాహలము ? వినుము.

భర — రల్లి ! ఎచ్చటిదా ? మజలవినుము. ఏళ్ళ తెలియగలదు.

(తెఱగ)

గీ. రవికులాగ్రణియైన శ్రీ † రామచంద్రు
వనములకుఁ బొంపుటందుఁ గా † రణముదీసి
బోధయగుటను నాదగు † కోధశాంతి
కొఱకు దెచ్చుచునుంటి సం † బరమాత్మోద
భరతుఁ డెటనున్నవాడో తె † ల్పంగ వలయు.

భర—అమ్మా ! తెలిసినదా ! శ్రీరాము వనవాసమునకుఁ గారణ భూతురాలైన మంధరను శిక్షించుటకై యిచటకుఁ దెచ్చుచున్నాఁడు.

కాన—నాయనా ! మన గతులిట్లుండగా దానిపైఁ గోధమీల ? కావున నామాట విషెడలంతురేని దానిని వదలిపెట్టుమని చెప్పుమా.

భర—చిత్తము.

శత్రు—(చ) వేళించి) అగ్గిదా ! మహాశిల్లగ శీలికగ నుండదగిన నున్న గారిని వనంబునకుఁ బ్రవాసయంపుటకుఁగారణభూతురాలైన యాదురాత్మ్యురాలిని బట్టితెచ్చితిఁ గావునఁ దగిన శిక్షల విధించి నన్ననుగ్రహింప వేడుచున్నాఁడ.

భర—తమ్ముడా ? శత్రుఘ్నా ! శిక్షించుటకును, రక్షించుటకును నేనెవడను? పెత్తలిగారి యాజయైనది. కానఁ గర్మమార్తంబు నకు వగచుచు నామెను విడచిపుచ్చుము.

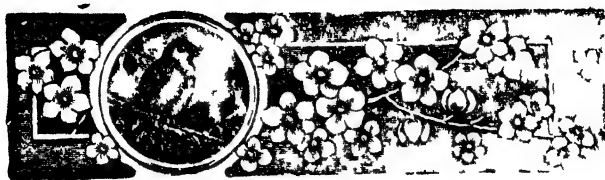
మంధ—దేవా ! అవరాధిని మన్నింపుము. బుద్ధిగడ్డితినిచేసిననాపాపం బుక్షమింపుఁడు !

శత్రు—ఛీ ! పాపాత్మ్యురాలా ! నీదినము బాగుండుటచే బ్రతికితిని. పొమ్ము?

మంధ—(నిష్క్రమించును.)

భర—గురువర్యా ! తల్లులారా ! కాలాతిక్రమణం బొసర్పనేల; బోయి విధ్యుక్త ధర్మంబుల నెఱవేర్తుము రండు.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

శ్రీ గాంధీ చంద్ర.

పామచాపట్టాభిషేకము

షష్ఠాంశము.

కృతిమూలము — పితృకూటపరివల పాతారణ్యమిది.

(కృతేళను సీతా గాములు.)

రాము — ఓ జనకి రాజపుత్ర! సీతానామాలాది భీకరమృగాలుల కా
 కరల బగు ఘోరారణ్యములయందు జీరి వడిగాని మునుముల
 బడుచు నామూలమున గదా! యీనూదిరాలవై బయ్యెద
 కొంగు బలచుకొని కురిసిరి. ఓజానకీ! శుద్ధాంతపాద
 ములయందు నవవరగి సుఖ్యాశులగు గానగానీజనములు
 కొల్పుచుండ నర్చనతోపేతవై యలరాగు నీవు నామూల
 మున గదా! యీకంటక శిలావృత బగు వనస్థలమున జీరి
 కండమూలాది ఫలములందివి కాలంబు గడపుట. ఓసీతానతీ!
 తరుణును దివ్యభూషణాలాకార గోభితవై విలసిల్లి కీపు
 నామూలమున గదా! వారగుడ్డల ధరియిది శాంతారణ్యమున
 జీరి యవస్థలగుట కుర్భరతమౌలుగు నీకష్టముల దిల
 కించు కొలంది నాగుండె లవియుచున్నవిగదా! సాధ్వీరత్నమా!

నీనీ నిర్భాగ్యునిగాక మరియొకమహారాజును జెట్టబట్టినచో
నీకిట్టి దురంతకష్టములు వాటిల్లకుండెడివేమో? ఇంతి! ఇంతిం
తనరాని వంతలపాలైనను స్వాంతంబున నావంతయుఁ జింత
నొందని నీయంతరాత్మ నెంతని కొనియాడుదును ? జనకుని
కూతురవై, దశశత్రువుని పెద్దకోడల్వైన నీకా ఈ కష్టం
బులు ? వలదని యెంతవారించినను విసక నెండవాసలకోర్చి
ఆ మిట్టకల్లములలో నా ముగ్ధప్రోవలలో శక్తిమ యనుకొనక
భరించి వచ్చిన స్త్రీధైర్య మేమందును ?

సీత—నాథా ! మీరిట్లాడఁ దగునా ? చూడుము.

గీ. దగ్గఱనుజేరి వేసవేళ ♦ చాసికాగ
ఁజును వరిచర్యలెన్ని యొ ♦ సర్వ చున్నఁ
గాని బతిచింతలేని య ♦ మ్మానవతికి
గతులు గల్గునె? ఘోర పం ♦ కములుగాక.

మఱియు,

గీ. గవ్వములమెన్ని గల్గినఁ ♦ గాని వతిని
నూత్రో మెన్నఁడుఁ బాయని ♦ మానసియు
రాలి కిహమునఁ బరమున ♦ రాదె కీర్తి
యభయలోకపూజిత యని ♦ యో హృదీక.

అందుచేత,

గీ. మందిరారామసీమల ♦ యందునుండ
కుండినను భూషణములు లే ♦ కున్నఁగాని
చాసికావర్గసేవలు ♦ దగ్గమైన
రామ నీతోడిదేలోక ♦ మో ! మహాత్మ.

గీ. అనుచు హృన్మందిరమునఁ గ ధిస వ్రమింప
మునను మీపెంట వనలేలం ధి బునకువచ్చి
నట్టిసనుఁజూచి మీరలి ధి ట్లనఁగనగునో
దేవ ! మిముజాయకుంటయే ధి గావలయును.

రాము—ప్రేయసీ ! నాయందలిఁగల యనురాగాతిశయముచే నట్లం
దువుగాని,

సీత—నాథా ! ఇందుఁడు. ఎచ్చటనో పెద్దధ్వని విసవచ్చుచున్నది.
దుర్గాదులైన దానవులు కారుగదా?

రాము—అయిఁమాత్రే మేమిథయము!

గీ. లోకకళ్యాణ మొనరింప ధి నాకుఁ బెద్ద
లిచ్చినధనుస్సు ఖడ్గమి ధి ల్లివిగొ గనుమ
యివ్వినాచేతనుండ నిం ధి కేటిథయము
దిగులువీడుము నెప్పుడిఁ ధి జిగురుఁబోడి.

దేవీ ! అల్లదిగో చూడు. లక్ష్మణుఁడేటికో తొందరగాఁ
బరువెత్తుకొని వచ్చుచున్నాఁడు.

(తెఱలో)

ఓరోరీ ! మహాపాతకవతి ! దురాత్ముఁడా!

మ. ధరతా! రాజ్యమునెల్లఁ జారఁగొని పా ధి కుంబించు నూహించ !
కర్కణిగ రాఘవుకానలందు నిలువం ధి గాఁ బంపుటలో జాలక
గరుణాదూరుడవై రణంబునలువం ధి గా వచ్చుచున్నావురా !
దురితస్వాంతుడరార ! యాశరమునగా ధి దుఁంతున్ని మేనంబులొ.
తే. గీ. తోడఁబుట్టినవానిని ధి దుఁచితినిని
నిండఁ జేకూలుఁగాక నో ధి కుండనిమ్ము

పాపమునకింత వెలువక ♦ వ్రక్కలించి
ముక్కలెగజేతురా యుద్ధ ♦ మునకురార.

లక్ష్మ—(వ్రేవేళించి)

కా. అన్నా ! చూడుము నిండుసైన్యములతో నానందుడై యాజికి
సన్నాహంబున వచ్చుచుండె శరములే ♦ సంధించి సిద్ధంబుగా
నున్నగాని వ్రయోజనంబుగనవే ♦ మోహదూరాత్ముండుయీ
పన్నాగంబును బన్న నేమి కలమో ♦ భవ్యాత్మికా ! రాఘవా!
(భరతు నుద్దేశించి)

ఒరీ ! పాపాత్ముడా ! భరతా ! ఎంతటి శుచ్చకార్యంబు
నకుఁ జాల్పచుంటివిరా ? నిర్విచారుని, సర్వకాలనుభోతు
ని, శ్రీరామమూర్తిని వనవాసంబున కంపింపదించాలక న
యోధ్యా రాజ్యపాలనం బూడఁగొట్టి నెత్తిమై బెట్టుకొనునది
చాలకఁ, బెద్దసైన్యమును గూర్చుకొని యుద్ధంబునకుఁ గూడ
వచ్చితివిరా ? నీకేదుర్బుద్ధి యెదుర్బుద్ధి బోధించెనురా ? లోకై
కవిఖ్యాతుడగు శ్రీరామమూర్తిని సంహరించి గురుహత్యా
పాతకంబును గూడ మెడకుఁ గట్టుకొన యుత్సించితివిరా ?
దురాలంభుడా ! మదీయ బాహుబలాతికయంబున నిన్నంత
లయంబున కంపి నీరల్లిని పుత్రైకావిహీనురాలిని గావించుకున్న
నేను రామానుజుడనేనా?

రాము—(అవవారింది) తమ్ముడా! ఏటికాతొందర ? నీకోధంబును
జాలించి నావంకఁ చూడుము.

గీ. భరతుడేమి? ననుకద్రుంప ♦ వచ్చుటేమి?
యరఁడు ధర్మవిదూరుడే ? ♦ మతియొకింత

లేక నీలీల వానిపై * లేనిపోని

వాదులేటికీ మోపెడి * వాడవీవు.

లక్ష్మ—అన్నా ! నాకు మతిలేదా ? వానిపై లేనిపోనివాదులుమోప
నాకేమంత గ్రహచారంబు వట్టినది ? అట్లువైపునఁ దిన్నఁగాఁ
జాడుడు,

గీ. పావచింతనమేలేక * భక్తియెల్లఁ

బోవిడచి సిలుగులంబెట్టి * బుద్ధితోడ

ధనువును ధరించుకొనుచు యు * ధమునునర్ప

వచ్చుచున్నాఁడు భరతుఁడో * భవ్యచరిత.

రాము—లక్ష్మణా ! భక్తియుతుండగు భరతుండు నాపై నెన్నఁడట్టి
దోహమును దలంచువాఁడుకాదు. వానిరాక కేదియో విశే
షకారణముండి యుండవచ్చును. ఐనను గుమవఁబోవుచు నీ
కూరాకు రుచు లివ్వడేల ?

(తెఱుగో)

గీ. రాజ్యవర్జస్వమునుబాసి * రమణితోడ

సోదరునితోడ వనముల * నుగ్రిక్రమింప

రారు ! శ్రీరామ ! జానకీ * రామ ! యేడ

నుంటివో ? వేగదర్శన * మొనఁగరాదె ?

రాము—వింటివా ! లక్ష్మణా ! భరతుని కలుకులను, వాని నిజాభి
ప్రాయము నివ్వటికేని గుఱించితివా ? నేగ్రహించినంత వఱ
కాతఁ డింటికివచ్చి యీ ముదంతంబంతయు నారసి, విచార
వడి, యెట్టులేని నన్ను బ్రతిమాలి గొనిపోయి రాజ్యాభిషేక
మొనర్ప వలయునని యాతని యాశయమైనట్టుగాఁ దో
చెడిని.

లక్ష్మ—అగ్గివా ! ఆతని దీనసంబోధనంబుల వలన నెట్టులనే గ్రహించితిని. అజ్ఞానవశుండనై కలిగిన కలుకుల తమింపుడు,
(వశిష్ట సహితుడై భరత కృతేశము.)

భర—జేవా! వశిష్టమహర్షిచంద్రమా!

మ॥ వరపీఠాంబరధారి రాముఁడు; ఐగ + ద్వృఢ్యుండు; నిత్యుండు; భా
స్కరవంశాంబుధి సోముఁడార్తజన ర + తృదక్షుఁడీరీతి దు
ర్భరసంతాప నిమగ్నుఁడౌచును జటా + వల్కంబులఁ దాల్చికా
పురముఁ నల్పుచునుండఁగాన నెటులన్ + మోసెత్తుకఁ జూచెదఁ
గి॥ శైకమూలాన సర్వలో + శైకనుతుఁడు
లుటుల బాధించుచున్న నా + హీన బుద్ధి
కెంత వగచును? సనుఁజూచు + సంతనేమి
యనును? నాశేమియును దోచు + దయ్యె నిపుడు॥

వశి—భరతా ! ఇంతమూరముదాక ధైర్యముగావచ్చిన నీకు మఱల
నీవిధాన మెట్టికి ? అరుగో సీతారామలక్ష్మణులు. వారిని
గలిసికొండము రమ్ము. (పరిశ్రమింతురు.)

రాము—తమ్ముఁడా ! లక్ష్మణా ! వశిష్టభగవానులను నెంటుఁ బెట్టు
కొని భరతుండచె వచ్చుచున్నాడు. నీవేమియు దొందరపడ
వలదునుమా ?

లక్ష్మ—అక్ష్మ.

భర—(సమీపించి కేల్పొడ్చి)

చ॥ పుడమిభరించి భోగములఁ + బొందుచునుండుటఁ జూడలేక నీ
వడుపునఁ గానలందున ని + వాసమొనర్పఁగ బంపి; ఘోర నిం
దలకయి కొంగుకట్టి, యల + తండ్రినిబాసిన పాతకుండఁ ద
మ్ముఁడ! భరతుండ! యీగతిని + ముక్తికొనునీకిదె రామభూపరా!

రామ, లక్ష్మ— (అతురతతో) ఛరతా ! లెమ్ము. లెమ్ము. ఏమీ
తండ్రిగారు మరణించిరా ? ఎంతదారుణము. హతండ్రి !

(అని మూర్ఛిల్లుదురు.)

గాము—(లేచి) తండ్రి! శిశువత్సలా! అనుకొన్నంతయు జరిపితివా ?

చ॥ నను నెడబాసితంచును మ + సంబున బెగ్గిలి; తిండిచూచి, ని
ద్రానుత్యజయించి మంచమున + రాత్రిజనల్ గృతీయించిపోతివా
తనయులనుంటి; జేసి యెటు + దాపురమయ్యెను నీకుమిత్తి ? యే
మనినిలువంగ నేర్తు మక + టా! యింకనెట్లువి ఘోరచింతతో!

హా ! దైవమా !

గీ॥ భానుకులరత్నమును మృతి + వారఁబెట్టి
మమ్మునీరీతి దుఃఖ సం + ద్రామునందు
మించి యేడ్చించ నీకేమి + మంచి కలుగు
దైవమా! యింతకోధంబు + తగునో నీకు!

పతి—రామా ! ధైర్యమవలంబింపుము. సర్వజ్ఞాడవగు నీవే యిట్లు
విలపించినఁ దక్కినవారిగతి యేమి?

రాము—అయ్యో మునీంద్రా !

సీ॥ తేతాగఁగాజేయ + రారాఘవా యంచు

విలపించు నవ్వడా + పించనైతి
కొడుక! నీతోఁగూడ + నడవుల కరుదెంచు
చున్నాఁడి ననఁగ నే + నువ్వనైతి
పుడమిపైఁ బడిదిగుల్ + బొందుచుండఁగ లేవఁ
దీయుచు నేవలఁ + జేయనైతి
నాచేతిలో మర + గంబుఁ జెందెద నన్న
జనకువాంఛను దీర్చు + జాలనైతి.

గీ॥ నకట నామూలమున రస • కంతలేసి
కష్టములు పొత్తుమైనను • గన్నకొడుకు
నగుటజేరికి నాధార • మయెను పొప్తి
కలుగదయ్యెను ధైర్యమే • ట్టులనుగాంతు॥

హా! రండి!

మ॥ వరసాశేతపురంబు నేలుచు భవ • ద్భారంబులకీ దీర్పుచు
నీరిసంకతుల వృద్ధిజేతునని యెం • నోనాశతోనున్న నీ
వరవాంఛలే నటవేర్పనైతి నకటా! • పాకుంబిటులే బ్రద్దలా
టరయక జాలకపోతి బ్రహ్మలిఖితం • బన్యాయమై యుండుటకా!
తమ్ముడా! భరతా! నీవు నిక్కముగా ధన్యుడవోయి!

గీ॥ నిక్కముగు పుత్రీకుండనాట • నీకుండకై
జేరిమీఁదుగ మట్టిని • జేయఁఫలము
ధన్యుడవునీవు! మేము పు • త్రీకులమైనఁ
గాని శత్రులమైతిమి • గాదె? భరత!

భర — అన్నా! ఆవిషయమున నల్వరము సమానులమే యైతిమి.

రాము — తమ్ముడా! అట్లనుచుంటివేమి?

భర — అన్నా! ఏమిదెల్పుదును?

ఆ॥ మ॥ నేను వచ్చువఱకే • నేలఁబాసి మెలంగ
ధర్మమూర్తియైన • రండిగారు
తైల ఘటమునందుఁ • జాల జాగ్రత్తగ
నేను వచ్చుదాక • నిలిపినారు॥

రాము — భరతా! నుతులము నల్వరముండియుఁ జవరకు దిక్కులేక

చనిపోయినను వెంటనే గావలసిన కర్మ నడువక శవమునుగూడ
నాటి యుందిరా?

వశి—రామా ! అచటఁ గర్త లేకుండి విధ్యుక్తి ధర్మము తెట్లు నెఱవేఱును,

రాము—తమ్ముడా! తండ్రిగారు చనిపోవునప్పు డెంత బాధ వడిగో గదా?

భర—రామచంద్రగృహ ' ఆవిషయము తెలింగినది మన గురువుల వాగే.

రాము—మహా తిలకమా ! తండ్రిగారు మృతావస్థను బొందునప్పు డెట్లుండిగో?

వశి—ఆవిషయమునుగూర్చి నేనేమి చెప్పుదును కాని, ముఖ్యముగా నిది వివరింపఁ.

గీ॥ రాజగారుడి నాగు బా + రమహ దీర్చి
భానుకులమంతు నొర యో + వన్నెఁ దెచ్చి
యశము గాంచెదవను నాగు + యాశ లెల్ల
భగ్నముగఁ జేసి తే గామ + భద్ర సివు!

గీ॥ అనుచుఁ బలుసారు లేస్తుచు! + మా మదీయ
రత్నమా! యింకిఁజేసి య + రణ్యములకుఁ
'తినా! రామచంద్ర! నా + కేర పురము
వదలి యందురు బ్రాణముల్ + వదలినారు!

రాము—హా! దశరథశా!

గీ॥ లేరులేని విలపించి + కోరితమము,
జేసి మముగని పెద్దలఁ + జేసికృపను
బోచినందుకు ఫలముగా + భోరునేడ్వఁ
జేసినాడను నాపేరు + మాసిపోవ!

గీ॥ రామచంద్రా యటంచు నో ధార జెప్ప
కేకలిడి యేడ్చునప్పుడీ ధారణి
బాధలందితో? చెంత నే ధరును లేని
నెటుల గిలగిల లాడినో? ధరునకులేక॥

వశి—రామభద్రా! ఏటికేవిచారము? చనిపోయినవారు మరల
వత్తురా?

గీ॥ పుట్టుట లెప్పుడుండునో ధట్టుటలు న
పుడె గలవని స్వభావిక ధములు దలంక
జీవకోటికి నాట్టికె ధజంతబొంది
చేయఁదగు కార్యముల విమ ధర్మియలేదు.
కాఁబట్టి కావలసిన కర్మనాచరింక నాకొలనుతీరంబునకు
బోదము రమ్మి.

రాము—చిత్తము.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

వ షాంక ము—ద్వితీయరంగము.

[రామలక్ష్మణ భరతశత్రుఘ్నులును, వశిష్ఠుడు మున్నగువారలు కూర్చుండి.]
భర—అన్నా! రామచంద్రా!

మ॥ నిను ఘోరాటవి కంపితా జనకు మా ధటిగల్పితా దల్లిచే
సినమోసంబునఁజిక్కి యత్కులువా ధసి బూదిపాలేసితి
జనులం దే నకువాదుఁ జెందితి యిటా ధఛండాలునైపోయి యే
మనిజీవింతును ధాతీసుంక రఘురా ధమా! నాముతాలింపుమా!

చ॥ కనినకతంబునన్ జనని ధగాఁ దలపోసెడు నట్టికైక క
న్నినకకటక్రియల్ చెలియ ధనేరకపోతిని నుంతయేని యే

మనిదలపోయుచుంటివా హృ + దంతరసీమను నేనెఱుగు దం
చును నెఱనమ్ముదేని నిలు + చుండినపాటున భస్మమయ్యెదగా
కాఁబట్టి భానుండులేని బ్రహ్మచమువగిది వెలవెలఁజొపునయో
ధ్యాపురంబున నుండలేక యీమునివేసంబును బూని భవదీయ
చరణసేవ సలుపవచ్చిన నన్ను మన్నించి కరుణింప వేడు
చున్నాడ.

రాము—తమ్ముడా! ఇది యేటికోరిక ? వినుము. పెద్దలవాంఛితం
బుల నవ్యధాపటచుట భావ్యంబుగాదు. యుక్తాయుక్త విచారణ
శూన్యమై యట్టియవశతవక కార్యంబు లాచరించినచో
మన యిహ్మృతులుంబునకు గళంకముఁదెచ్చినవారమగుదుము
గదా? అందుల కొప్పుకొనెదవా ?

భర—అవును.

రాము—కావుననే దండియాజ్ఞనా దలధరించి,
గీ! తపసివేషముఁ బూని కాం + తారములకు
వచ్చినాడను నాదగు + వంతుడీతె
రాజ్యపరిపాలనాది భా + రమునుదాల్చి
వంతుఁ జెల్లించుకొనుమయ్య + భరతసీపు.

భర—అయ్యా ! లోకరక్షకా !

గీ! తండియాజ్ఞను శిరమున + దాల్చిదాని
యిచ్చవచ్చినవాని + నీయనాకుఁ
దగినయధికారమున్న క + తానరామ
చంద్ర! నీకర్పితముగ నొ + సంగినాడ!

కాన నామొఱింది.

గీ. వడివయోధ్యకువచ్చి పేరి + మాడిని బట్ట
భద్రుడవునాచు రాజ్యపురి + పాలనంబు
జేసికొనవయ్య మేము మీ + సేవజేసి

కొని మెలంగెద మయ్యయో + గుణ నిదాన.

రాము—తమ్ముడా! నీవుజూపిన భౌత్పవాత్సల్యంబున శంతయు సంత
సింది నీదానంబు బరిగ్రహించితి కాని,

గీ. మొదటఁ బడునాటుగేడు లీ + విధినివన ని
వాస మొనరించిపీమ్మట + వచ్చి నీదు
దానముగ్రహించి నాదు శ + క్త్యాను సార
మేలెదనుగాన భయమేల + నింక భరత.

ఇందుల కంగీకరింతువేని,

గీ. తండ్రికోరికఁ దీర్చిన + ధన్యు నగుదు
భానుకులసత్య వాప్పరి + పాలనంబు
బొచ్చుటఁ గృతార్థునాచు నీ + మొఱచు సార్థ
కంజానర్పుటచే గౌర + వంబు గాంతు.

భర—అన్నా !

గీ. తాములేగుండ నేనయో + ధ్యా పురంబు
బోవఁజాలను గాన నా + మొఱచువిది కృ
పామరిని వచ్చిరాఘవ + రామ మము కృ
తార్థులుగఁ జేయుమయ్య వం + దన మొనర్తు.

రాము—తమ్ముడా ! అధర్మకార్యంబున కిటులఁ బురిగొల్పుట యు
త్తమమేనా? జేశాభాంముననుసరించి జ్యేష్ఠుడైనంత మా
త్రమునఁ దండ్రిగారి శాసన ముల్లంఘించి యిహ కరంబులకు
రెంటికఁ జెడుమందు వేమి యన్యాయమిది.

భర—అయ్యా ! గురూత్తమా ! ఈమహానుభావునకుఁ దామైన
సచ్చక్షేపి నన్ను బలుపురిలోఁ బడవేయు సూత్రమునుజూచి
పుణ్యముఁ గట్టుకొనుఁడు,

వరి—భరతా ! ఏమి చెప్పదును! శ్రీరాముఁడు తండ్రిగారి శాసనము
నకు బద్ధుడైగదా యరణ్యములకువచ్చెను? అద్దానిమితిమీరి
యయోధ్యానగరంబునకు వచ్చినచోఁ బలుపురిలో నగుబాటు
లకు బాలగుట నిక్కువము. తండ్రిగారిచే నీశాసనగ్రహణ
రాజ్యంబును శ్రీరామచంద్రార్పణ మొనర్పుటచేయద్దానిఁ బరి
గ్రహించి రాజ్యభారము వహించుటయు రామునకుఁ గర్తవ్యం
బే; కావున గులగురువునగు నామాట మీరుభయులు విన్న
దలంతురేని యిటులాచరించిన బాగుండును.

గీ. వనములోనుండినను రామ + భగ్ను చిహ్న
మేడయిన నొండుఁ గొనిపోయి + యింత్రమీఱ
రామునకు మాఱుగా నీవు + రాజ్యమేలు
మయ్య శ్రీరాముడే వ్రభుఁ + దనుచుఁ బాటి.

భరి—(తనలో) ఎంతవిచారము !

చ. జనకునిగోలుపోయి, గుణ + సాగుని రాముని కాననంబులం
దున వసియించఁబంపి, యతి+ దుష్టుడనంచు నయోధ్యాయందుఁబే
ర్గని, యనందఁ బాపుకొనఁ + గాఁ జనుదెంచి తిరస్కరింపులం
దిన ఖలుడన్ మొగంబెటుల + నేనికనెత్తుక సంచరించెదన్.

గీ. మొండిజీవంబు లీపాదు + బొందినంది
వదలకున్నవి నన్నవ + భ్రంశుఁడేయ
దైవమా ! వాకికేగతి + దయఁదలంచి
బలుకఁదగదాగొ నీకింత + యలుకదగునె?

మొనఁగానిమ్ము. శ్రీరాముఁ డయోధ్యానగరంబును బ్రితేలిం
చువఱకు నేనాపుగఁబునకేఁ జోజాలను. (తృతాశముగా)
జేనా ! ఏమియొత్త ?

వశి—భరతా ! ఆజ్ఞ కేమున్నది? శ్రీరామచ గుని పాదుకులఁ గొని
పోయి యభిషేకించి యీ యరణ్యానానకాలమంతయు గ
డుపుము.

రాము—గురువులయొజ్ఞ అనతిక్రమ ము బగుటంజేసి మోక్షచరి
పుము.

గీ. వాకు మాటగ సింహాసనం నమున వాగు
పాగుకలనుగది రాజ్యవర్తి ధ పాలనంబుఁ
జేయుచుండిన సికోర్కె ధ సిద్దిజెండుఁ
నాడినాంధయుఁడీటు న ధ త్యమున నెలుచు.

భరత—అయ్యా ! నీ యోధ్యానగరంబును మూర్తియు జోజాలను.
తెలయెత్తుకఁ దిరుగఁజాలను

వశి—అట్లును సాదిగా'ముమున దు వి యటులఁ జేయవచ్చును.

భరత—జేనా మా'సందా' ! అన్నా రామచందా' ! నాదొడ్కి చిన్న
వము గలదు దాని స్వధానరుపరస నాయాశయము.

గీ. వాకు శిరిమున సింహాసనం నముగ నెంచి
నొప్పుడభిషేక మిప్పుడీ ధ స్తలమునందు
నాహ్లాదంతరిసీమ నం ధ తనమాజెంగు
జన్మమా ! ధన్యతనుగాంచు ధ నదయులారి.

వశి—అట్లనే ! రామచందా' ! పాగుకల నెసంగుము ?

రాము—చిత్తము. భరతా ! ఇవిగో (అని యిచ్చును.)

భర—(పాదుకలను కళ్లనద్దుకొని శిరంబునఁ దాల్చి) ధన్యోస్మి! ధన్యోస్మి !

గీ. రామచంద్రుని ఘనకృపా * రసమువలన
దొరకె శివమెక్కినట్టి పా * దుకల మహిమ
చే సమసి సర్వపాపముల్ * జెందె దనువు
ధన్యతఁ గృతార్థుడనునైతి * ధరణియంగు.
దేవా ! ఇట్లగునుగాత,

గీ. రామచంద్రుని పాదుకల్ * రాజ్యమేలి
రా యరాజ్యమె యనుటల్ * రహి జెలంగి
కాంతి కృజలందు వ్యాపించి * సత్య నియతి
వర్ధిలెడిగాత నిచ్చులి * వసుధయందు.

వశి—తథాస్తు.

రాము—భరిత ' ఇ' పోయిరమ్మ. దేవా ! వందనంబులు. మేమును దండకారణ్యమునకుఁ బోయి పర్ణశాల నిర్మించుకొని యట నుండుము.

భర—దేవా ! సెలవు,

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

శ్రీ పాదుకా కల్పాభిషేకము సంపూర్ణము.

స్వరాజ్యధ్వజము

వెల 0—12—0.

ఇందు వంజాబుహత్యలు, తిలకురాయభారము, వా రతమాత విలాపము అనేక స్వరాజ్యవిషయములను గురించి భాయ బడినది. ఇందునుగురించి విశేషము వ్రాయబనిలేదు. తప్పక కొన్ని రవలసిన పుస్తకమిదియే. చరిత్రభారతీయుని హస్తమందు వుండితీరవలసిన గ్రంథరాజమిదియే. వేయేల చరిత్రపుస్తకభాండాగారమందు అలంకరించితీరవలయును. వెల స్వల్పము ఫలమధికము.

హనుమద్రామ సంగ్రామము

వెల 0—10—0 మాత్రమే.

ఇందు యయాతిరాజును గురించి శ్రీరాముడు ఆంజనేయుడు యుద్ధముచేయుట. ఇందలికథ పుస్తకనామమే తెలియజేయుచున్నది. ఈకథయంతయు గయోపాఖ్యానమువలెనే వుండును, కథాసందర్భము చిత్రీకరించుచుగా వ్రాయబడినది. ఈపుస్తకము అనేకచోట్ల నాటకము చదివించియున్నారు. దీనినిగురించి విశేషము వ్రాయబనిలేదు. కొలదిచరిత్రముమాత్రమే ముద్రించినారము. త్వరకడినగాని దొరకనేరదు. నేడే కార్డు వ్రాయుడు

కంఠాభరణం

నాటకము 0—12—0 మాత్రమే.

ఇది పానగంటి లక్ష్మీనరసింహరావుగారిచే రచియింపబడి అనేకచోట్ల నాటకమాడబడుచున్నది. దీనియందు అంతయు విచిత్రమే. ఎచ్చట చదివినచూచిన ఆనందమే. సామావధానులుగారి చాదస్తము రామకృష్ణులగారి పిచ్చి, వేపారికుంతులు వేశ్యాసంభాషణము నుట్టి శిశువు పక్షిపూరి మహాత్మ్యము నజ్ఞాబుగారి దర్శన మొదలైనవి విచిత్రముగా వ్రాయబడినవి. ఈపుస్తకము చదువునప్పుడు జన్మకాలమున యెప్పుడు నవ్వనివారైనను కడుపుబ్బునవ్వుపుట్టించక మానదు. తప్పక కొనితీరవలెను. చదివితీరవలెను. ఆనందించి తీరవలెను. వెల స్వల్పము ఫలమధికము.

గౌమోహోను హాస్యపుపాటలు

వెల 0—0—0.

ఇది శ్రీవల్లూరి జగన్నాథరావుగారిచే రచియింపబడినది. ఇందు కోడిపాట, వడవపాట, లాజపాట, సోంఘారపాట, పక్షుబ్రాహ్మణునిపార్శ్వ, పోలిపాట మొదలైనవి ముఖ్యులైనవిగా పాటలు గలవు. వింతవింతపాటలు, నవ్యవచ్చే పాటలు గలవు. వెల స్వల్పము, అనేక చోట్ల యీ పాటలు గ్రామీణులలో పాడబడుచున్నవి. ఇదివఱకు నాల్గుకూర్పులు పుస్తకములు అయిపోయినవి. ఇది ఐదవకూర్పు. త్వరపడినగాని వ్రాతలు దొరకనేవు. నేడేకార్డు వ్రాయుడు.

సంగీత విష్ణులీల

వెల 0—12—0

ఇందు శ్రీహరి అవతారములన్నియు నాటకముగావ్రాయబడినవి. దీనియందు పార్శ్వకర్నాటకమట్లుగూడా గలవు. ఈపాటలుగయింతకుమున్ను యీనాటకము మొవ్వరిచేతను రచియింపబడియుంటేను, ఈబుక్కు అచ్చుచేయుచుండగనే అనేక అడ్డపులు వచ్చియున్నవి. ఈనాటకము ప్రతివారి హస్తమునకు వుండీతీరవలెను. కొనిరవలెను. చదివి ఆనందించి తీరవలెను. ప్రతిపుస్తకభాండాగారనందునలంకరించి తీరవలెను. ఆలస్యముచేసినచో ప్రతిబుద్ధులదొరకనేర;

వేశ్యాహితబోధిని

వెల 1—0—0

ఇందు వేశ్యలయొక్క మామోపాయములున్నూ, పిటలయొక్క పరితాపము, వేశ్యలకు మేడకట్టించి దివాలాతీయుటయు అనేక మైన చిత్రవిచిత్రమైన ఘర్షణలతో నిండియుండును. చాలా అడుముగా యుండును.

వలయువారు:—మిరుకూరి సుబ్బారావు బుక్కుస్టెల్, భీమడోలు, కృష్ణాజి

సంపూర్ణ మహాభారతము.

ఇందకమూల పౌరాణిక నాటకము

[గ్రంథకర్త:—బళ్ళారి-చండిత-కె. నుబిన్స్వామిశాస్త్రిలు గారు]

ఇందు పాంచాలీవ్యయంవరము. మయవధయందు దుర్యోధనుని పరాభవము, కృష్ణపశ్చిభావల విహారము. కరిపురియందు ద్రౌపదీమానసంరక్షణము. అనురావతి బంధనములలో అర్జునునితో శృంగారసంభాషణ ఉర్వశి అర్జునుని పేడియాస్థలు పడుట. ఉత్తరవనిహారము. ఉత్తరాభిమన్యుల అన్వేష్యసంభాషణ. బృహత్పలా తాత్రియల గోగణయను మగలించుటకై బయలుదేరుట ఉత్తరుని భయము. అర్జునుని హస్తగ్రహణములు. భీష్మదోహాశ్వాధామాదులనోడించి గోవుల మరలించుట ఉత్తరాభిమన్యుల వివాహము. కృష్ణగౌరవము విశ్వరూపసందర్శనము. వారదవ్యాస సింధులసంభాషణ. యథాభూమియందు భీష్ముడు చూపిన కార్యప్రకటనము. అర్జునుడు కృష్ణుడు భగవద్గీత లుపదేశించుట. పాండవులు శిఖండిని ముందుంచుకొని ధృష్టివిజయము. అర్జునుడు బాగాలుచే భీష్మను అంశయ్య నేర్పఱచుట. బాగా తో పాతాళగంగఁ దెప్పించిభీష్ముని కాపాకోరికదీర్చుట. (హర్షరక్తము) పద్మవృక్షము దోబులుడు వచ్చుట. అభిమన్యుడు చిందరవందరేసి ప్రవేశించుట తిరిగి పరీక్షయందు చిక్కుకొనుట దుర్యోధనకర్ణసైంధవులు బాగాతూడిరములువిరుగగొట్టి అభిమన్యుని యశ్చాయయగ చంపుట. అభిమన్యుని మరణమునకై ఉత్తరవిచారము శ్రావణిహర్షముల దుఃఖము. అర్జునుఁడభిమన్యుని మరణమునకు కారకుడైన సైంధవుని చెదవనిప్రతిజ్ఞచేయుట. సైంధవుఁడు దానుట కృష్ణమాయచే సూర్యుని కను కుండి జేయుట సైంధవుఁడు బయటకువచ్చుట అర్జునుడు బాగాయచేసైంధవుని సైంధవునికండి ప్రస్తమాలందు సైంధవుని శిరస్సుపడజేయుట. సైంధవునికండి. శించుట. కర్ణుడు యథాభూమి కరుదెంచుట శిఖండు మనసు తిరుగునూటలు కర్ణుని నీనడించి అర్జునుని పొగడుట కర్ణాగ్రముల యుద్ధము-కర్ణుని రథము నేలకు కుంగుట. అర్జునుఁడు బాగాయచే కర్ణుని గూఱుట. దుర్యోధనుడు చింతాకాంతుఁడై ద్రైపాయనప్రాదమునందు దానుకొనుట పాండవులు పోటునూటలాడి బయటకు పీఠి అభిమనిచే గదాయుద్ధమున దుర్యోధనుని తోడలు విరుగగొట్టించుట. దుర్యోధనుని పరితాపము కృపాశ్వాధామాదులు దుర్యోధనుని యూరడించుట. అశ్వధామ తన స్మేయకు దోబుని జంపించుకు పాంపవులను అధరాతిజంపుట. హస్తీకాపురి విచ్చిలు ప్రవేశము వట్టాభిషేకమండనము. ధర్మజవట్టాభిషేకము. మొదలగువిషయము నిందియొన్నది.

తప్పు పరియోచన:—

స్వల్ప

మరుకూరి నుబ్బారావు బుక్ సెల్లెరు
భీమడోలు పశ్చిమగోదావరిజిల్లా.

భక్తకవీర్

[గ్రంథకర్త-కొడాలిసత్యనారాయణరావుగారు]

భక్తిరస ప్రభాసమగు నూతన నాటకరాజము. దీని నీవఱలో నాటకముగ నెవ్వరును రచించియుండలేదు. ముద్దులొలుకు వద ములుగల పద్యములతో విరాజిల్లుచుండును. వేదాంతరహస్యములు విపులముగఁ బెలువఁబడినవి. సందర్భాను సారముగ భక్తిరస ముట్టి పడునటుల నందందు శ్రీరామకర్ణామృతశ్లోకములు, భజనోపదేశ శ్లోకములు, చక్కని కీర్తనలు గలిగి ప్రదర్శనయోగ్యముగా నున్నది. అనేక సమాజములవారి నాటక ప్రకటనమును విని ముద్గ్రీణై తొందరించు చుండుటచేతను చివఱకు ప్రతుల వ్రాసికొనియెనఁ బోవుదమని వదేవదే వ్రాయుచుండుటచేతను శీఘ్రముగా వెలువరించుటకు గారణమైనది. గ్రంథకర్తగారికృతిని అంధ్రీకరణాధికతులగు శ్రీయుత కాశీనాథుని వాగేశ్వరరావు పంతులుగారికి సమర్పించుటచే గ్రంథ ప్రకృతినిఁగూర్చి వేఱుగ మేము నుడువనక్కఱలేదు. అలసించినఁ బ్రతులు దొరకనేరవు. నేడే కార్డువ్రాయుడు.

వెల రు 1—4—0.

వేశ్యాహితబోధిని.

ఇందు వేశ్యలయొక్క మా యోచాయములున్నూ, విఘటయొక్క పరితాపము, వేశ్యలకు మేడకట్టించి దీనాలాపియుటయు అనేక మైన చిత్రించిదిత్రిమైన ఘర్షణలతో నిండియుండును. చాలా అద్భుతముగా నుండును.

వలయువాడు:—కురుకూరి సుబ్బారావు బుక్కు-సెల్లర్,
భీమడోలు, కృష్ణాజిల్లా.

14713